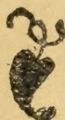
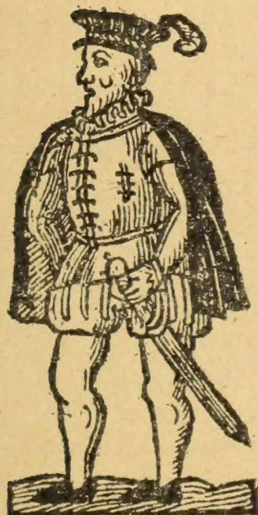

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

HISTORIA
DE L'ESFORÇAT CAVALLER
PARTINOBLES

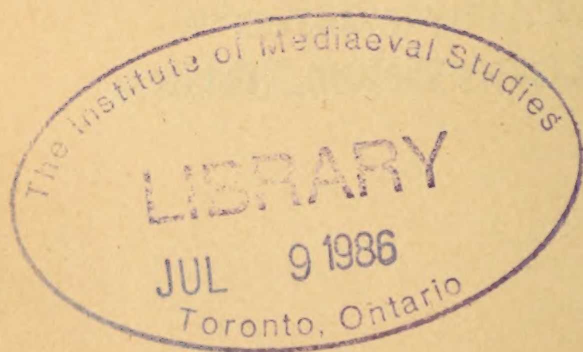
(Tarragona, 1588)

Aci Comença, la general Historia del esforçat cavaller Partinobles, Cõpte de Bles, y apres fonch Emperador de Constantinoble. Novament traduyda, de llengua Castellana en la nostra Cathalana.

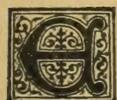

Estampat en Tarragona, per Felip Robert, Estamper Any. 1588
A costa de Llatzer Salom, llibrater.

EN NOM DE NOSTRE SENYOR

Deu Jesuchrist, y de la gloriosa Verge Maria, mare sua, aduocada nostra; y del glorios caualler Sanct Jordi. Comença la gentil Historia del noble y esforçat caualler Partinobles, Compte de Bles: lo qual, apres de hauer passades moltes desauentures, fonch Emperador de Constantinoble. Traduyda de llengua castellana en nostra llengua cathalana per molt gentil estil.

RA vn Emperador en lo Imperi de Constantinoble, lo qual hauie nom Julia, y aquest no podia en ninguna manera hauer fills ni filles de la virtuosa y molt amada sa muller. Esdeuingue vn dia que vingue al dit Emperador vna mora encantadora, la qual sabie moltes maneres de encantaments, y dix al Emperador que, si ell prometia de no descubrirla, que ella ab la sua sciencia faria de manera que ell hauria fill o filla de la senyora sa muller. Y oynt aço l Emperador, ell ne fonch molt alegre de aquella noua, y prometeli tot lo que li demana; llauors dix la mora: « Anau » a les flores*tes del rey Herman, que son en la [a² r.] » frontera del Imperi, y alli haureu vna filla en vna » donzella mora que jous amostrare, y apres quant » vingau, sens dupte haureu fill o filla de la se- » nyora vostra muller. » Y sabent aço l Emperador, ell embia sos missatgers a la terra del Rey Herman, dientli que ell volie anar a deportarse en les sues florestes, si ell ne era content, per que li hauien dit que eren gentils y que hauie molta caça. Y

lo Rey Herman, quant sabe la voluntad del Emperador, fonch molt alegre encara que fossen enemichs, per que pensa que de aquella manera auria pau ab ell, que nol destruyria axi com hauia acostumat; per aço ell rebe los misatgers molt alegrament, y feulos molta honra; y axi, agut son consell, feu donar resposta al Emperador, dient que ell era content de tot lo que li demanaue, que vingues en bon ora. Y quant l Emperador hoy la resposta, fonch molt alegre, y tantost ordena la partida; y lo Rey Clausa, y lo Rey Corsol, y alguns altres seus vasalls anaren ab ells; y la mora encantadora ana ab ell; y axi arribaren a la gran ciutat de Damasco, en la qual era lo Rey Herman, lo qual,
[*a* [2] *v*.] sabent la vinguda del Emperador, se apa*rella molt honradament, y ab ell alguns dels mes principals del seu regne: y axi ab molt gran honra hisque rebre al Emperador, y apres tots ensemps anaren per la ciutat, y lo Rey Herman feu donar posada a tots, y tot lo que hagueren menester. Y laltre dia de matí l Emperador y lo Rey Herman anaren a caça, y la mora encantadora resta en la ciutat, y ana cercant la mes gentil donzella que pogues trobar per tenirla aparellada pera l Emperador quant y vingues; y axi ella veu en la finestra vna gentil donzella, y la mora encantadora la saluda, y li dix que li fes tanta gracia de anar ab ella per mostrarli la ciutat, y la donzella fonch contenta; y axi sen anaren les dues fins al palau del Rey Herman, y estigueren alli mirant les nobleses de aquell, y parlant de moltes coses fins que fonch vespre.

Deixem ara la mora, que estaua en lo palau ab la donzella, y digam del Emperador y del Rey Herman, que al vespre vingueren de caça; y lo sopar fonch aparellat, y l Emperador y los altres cauallers

y nobles se assegueren a sopar; y lo Rey y los seus vassalls seruiren al * Emperador y tots los altres, [a 3 r.] del que hagueren menester, ab molta orde. Y en aço la mora treballa tant ab la donzella, que ella fonch contenta de dormir ab lo Emperador. Y quant lo dit Emperador hagué molt ben sopat, y les cambres foren aparellades pera ell y pera tots los altres, tantost l Emperador sen ana a dormir, y la donzella ensemps ab ell; la qual al sendema resta prenyada del Emperador. Y laltre dia de mati lo Rey Herman vingue a visitar al Emperador, y suplical molt que li fos plasent de restar alli alguns dies; y l Emperador li respos que no podie restar, per certs negocis que tenie en son Imperi, sino que li regraciaue molt la cortesia que ell li hauia feta, y quel pregaue molt que tingues per recomanada aquella mora; y lo Rey li promete que tant com ell volgues estar en son regne, que se li faria tota la cortesia que pogues; y axi l Emperador pres comiat de la donzella donantli molts donatiues, tornasen en son Imperi, y resta la mora encantadora ab la donzella prenyada; la qual, passat lo termini acostumat, pari vna filla, a la qual posaren nom Urraca. * Y apres que la mora hague donat bon re- [a 3 v.] capte a la donzella, y molt secretament per que no fos disfamada, ella sen torna en lo Imperi, y aportassen la Infanta, filla del Enperador, y presentalay; y ell ne fonch molt alegre. Ara dexem a la mora y a la Infanta, y digam del Emperador, que quant fonch tornat emprenya la Emperatriu, la qual pari vna filla que hague nom Melior. Y aquesta filla fonch tambe nodrida y ensenyada de totes coses, que quant fonch de edad de deu anys sabia fer tots los encantaments que volie; car feye deuallar vn nuuol del cel y meties en ell, y feya lo que volie;

y l Emperador, veent se molt vell, desliberat de coronar sa filla, y axi ajusta Corts, y volgue que tots sos vassalls li besassen la ma com a Senyora, y que li donassen marit; y donali per tudors lo Rey Corsol y lo Rey Clausa. Y fet aço, l Emperador mori, y ells estigueren axi vn any, que no tenien Emperador; y la donzella Melior sabia tant, que ningu li podie fer traycio que a ella no li fos descubert y manifest. Y estant axi, dos Reys de son Imperi no volgueren esser obedients a
[a [4] r.] dita Senyora, pus no te*nien Emperador. Y quant ella sabe la intencio dels dits Reys, encontinent parti de son castell y metes en vn nuuol, com auie acostumat, y ana als regnes dels dits Reys, y arribant alli, ella deualla del nuuol, y caualca en vn palafren, y ana a la Cort dels dits Reys, dient los que hisquessen defora ab tot llur poder de gent de armes, que ella los esperaua en vna montanya prop de alli. Y sabent los Reys tot aço, encontinent se aparellaren y anaren a dita montanya; y quant ella los vee venir, que estaua sola, encontinent encanta totes les herbes y arbres de dita montanya, de manera que semblaue fos tot gent darmes; y arribant dits Reys, y veent tan gran poder, estigueren espantats, dient que ab tal poder de gent com hauie en la montanya tots serien destruyts: y axi deslibereren de demanarli perdo; y fer aço, prometerenli que tostemps li serian lleals. Y sabent ho lo Rey Corsol y lo Rey Clausa que ella era fora del castell, estigueren ne molt espantats y marauellats; empero passat vn mes ella torna en son castell, y los Reys vingueren a parlar ab ella, demanant li de hon ve-
[a [4] v.] nie; y ella los recita com venie de los dos Reys*quis eren alçats contra ella, y diguels com li hauien demanat perdo y li auien promes de esser leals al

Imperi. Y quant ells saberen tot aço, diguerenli que puix sabie donar tan bon recapte en son Imperi, que ells sen descarregauen, y ques regis discretament. Y fet aço, feren ajustar Corts y aplegarense tots los altres cinch Reys, y los Duchs y Comptes, y grans Senyors de tot lo Imperi; y esent ajustas, desliberaren que ella prengues marit; empero per que sobre aço hauie entre ells gran diuisio, acordaren que lo Rey Clausa y lo Rey Corsol anasen a la Emperatriu y li diguessen que ella miras ab qui volie casar, que fos a sa voluntat; que per aço li donauen de temps dos anys, y que si ella en aquest dit temps no hauie desliberat ab quis volie casar, que li donarien aquell que los parria que fos ygual ab ella, si posible era.

[II] *Com la Emperatriu embia missatgers per totes les parts del mon, per cercar lo mes gentil caualler per casarse ab ella.** [*a*[5] *r.*]

LLAUORS ella feu escriure lletres, les quals enuia per totes les partides del mon; y enuia cada lletra ab son missatger, y que miras qual era lo mes gentil caualler y de mes gentils costums, encara que no tingues tant com ella; y mana que pera vn dia assignat vinguessen tots al castell de Cabeçadoyre. Y pera la jornada assignada tots vingueren alli axi com ere estat manat. Y tantost comença a dir lo missatger, que ere anat en lo Imperi de Alemanya, y apres tots los altres: y alli digueren moltes noblezes de molts Princeps, Duchs, Comptes y Cauallers, que per lo mon hauian vists; y axi lloarenli molt cada hu per si; empero los missatgers que foren tramesos al Realme de França no volgueren parlar

fins que tots los altres agueren parlat. Y llauors ells digueren axi: « Tot quant aquestos han dit, » noble senyora, es molt poch en respecte del que » nosaltres direm a vostra alta senyoria, car hauem » trobat en lo Realme de França vn nebot del Rey, » lo qual es caualler, y ningu bastaria a comptar les » nobleses que son en ell, car es del linatge de los » Godos, y es de edad de quinze anys, y te molta
[a 5 v.] » desposicio y molta força; * e es molt liberal, y bell » caualcador, e te la cara bella e plasenta, car en ell » no habita ninguna manera de enuig, sino plaher » y alegria. » E llauors la Emperatriu mana que fossen ben estrenats los missatgers; e enterrogals en quina part de França habitaue, y ells respongueren: « Senyora: certament ell no te senyoria, sino vn » castell que se hanomena Bles. » E quant ella sabe lo lloch hon ell estaue encontinent mana aparellar vna nau, la major y mes gentil que fos en son Imperi, e tantost la feu atauiar lo millor que pogue; y apres ella munta en la nau ab los marines y tot lo que ere de la nau, e de aquesta manera ana fins que arriba dauant les serres de Ardeña; y alli dexa la nau encantada, e feu prestament deuallar vn nuuol, e metes en aquell, y anasen al dit castell de Bles; e aço era la vigilia de Sancta Creu. Y arribant sobre lo dit castell, feu alçar lo nuuol y veu lo Compte jugant als escachs ab son oncle lo Rey de França, e llauors lo mira a son plaher; y veent la gran gentileza que tenie, conegue que ere tan mes gentil y dispost que no li hauien dit, y de alli auant resta mes enamorada dell, que mes no podie. Y axi ab
[a 6 r.] sos encan*taments que fehie feu que al Rey vingues encontinent gran desig de anar a caçar vn porch saluatge; y axi, quant agueren acabat lo joch que entre les mans tenien, dix lo Rey aquestes paraules.

[III] *Com lo Rey e son nebot lo Compte anaren a caça, y lo Compte se perde en la montanya seguint vn porch saluatge que deuant li hisque.*

ESTANT lo Rey ab tal desig de anar a caça, dix a son nebot lo dit Compte, al qual tenie com a fill: «Digaume, fill: ¿voleu que anem a caçar » vn porch saluatge?» Lo qual respos: «Senyor: jo » so molt content.» Y axi lo Rey feu venir los seus monteros ab los alans y llebres, y lo Compte se aparella de lo que hauie menester; y vestis vna roba de cuyro, la qual ere folrada de esquirols; y aço ere per que en la montanya no gastas los altres vestits; y metes al coll vna corneta de or, y prengue vna bossa en la qual tenie vn esquer y esca ab sos lluquets; y tot aço acostumaue de portar quant anaue a caça. Y axi caualcaren * ell y lo Rey, y molts gen- [*a* 6 *v.*] tils homens, ab los caçadors, y anaren a las cerras de Ardeña; y alli mataren vn bell porc, y hauentlo mort, lo Rey mana que se ajustassen tots y fesen collacio; y apres de auer refrescat, ell mana que caualcasen y que sen tornassen. Y quant la Emperatriu oy aço, la qual estaue en lo nuuol que ells no veyen, fonch molt enujada, car estaue tan enamorada del Compte que nos podia fartar de mirar lo. Y axi feu ella per encantament deuallar vn nuuol dauant ells, quels semblaue que tota la montanya fos cuberta de neu; y apres feu exir vn porch encantat deuant ells, y lo Compte, veent lo, hague molta cobdicia de matarlo, y no cura sino de seguirlo per la montanya. Lo Rey, veent aço, segui lo Compte, cridantlo que tornas y que dexas anar lo porch, que nos perdes per la montanya, en la qual hauie molts animals verinosos; empero lo Compte

no curaua sino de anar darrera lo porch. Y quant vee que nol podie matar, volguesen tornar a son oncle, empero ab la neu no sabie ahon se anaue, sino que resta perdut per la montanya; y tot aço fe-
[a 7 r.] hie la Emperatriu per portarsen lo Compte ahon * volie, y axi sen ana perdut per tota aquella montanya. Ara tornem al Rey, lo qual, veent que lo Compte, son nebot, no tornaue, estaue en la mayor congoxa y enuig que may se trobas, considerant que los animals saluatges lo aurien menjat. Y de alli sen torna ab molta tristicia y dolor.

[IV] *Com, anant perdut lo Compte per la montanya, troba a la vora de la mar vna nau, en la qual entra; y ab aquella fonch aportat al castell de Cabeçadoyre.*

Ara dexem al Rey, que fehie molt grandissim dol y plant, y digam del Compte, que anant perdut per aquella montanya, ni sabia quina via prengues, estant ab gran perill dels animals verinosos que eren; y estant axi dolorit y desconsolat, ell munta sobre vna montanya per mirar si veurie alguna poblacio de gent o algun castell, empero ell no veu res del que cercaue, sino que senti baix vn riu, y ell deslibera de anar per lo riu avall, considerant que alli trobarie alguna poblacio; empero no
[a 7 v.] troba res del que cercaue, car seguint * la vora del riu arriba a la mar. Y anant axi perdut com a persona desesperada, troba vna bella nau surgida. Y veent la fonch molt alegre, pensant que alli haurie gent; y aquella era la nau que la Emperatriu hauie dexada encantada; y axi comença a cridar: «Ho, » de la nau! » y ningu no li responia; y veent aço, ell comença de pensar que podie esser de la gent

de aquesta nau; empero veent la escala en terra, considera que eren entrats en lo bosc per matar algun animal saluatge pera menjar, y axi deslibera de entrar en la nau; y axi descaualca, y pres son cauall per la regna, y munta alt, car estaue tant flach que nos espanta gens; y quant fonch dedins, ell lo lliga y comença de cercar la nau per veure si hi trobarie algu ab qui pogues parlar; y vehent que no trobaue ningu, comença lleuar la escala per que algun animal saluatge no pujas en la nau; y estant axi mirant la nau, se assegue en vn banch y alli se adormi. Y quant fonch adormit, la Emperatriu feu alçar les veles molt gentilment per que no se despertas; y axi ella guia la nau enuers lo castell de Cabeçadoyre, y lo Compte estigue axi tota aquella nit que no se desperta; y quant vingue lendema * de mati, que lo [*a* [8] *r.*]
sol li tocaue la cara, ell se desperta molt espantat, y començas de senyar, mirant a totes parts, y no veu sino cel y aygua. Y llauors fonc molt mes trist que quant ere entrat, car no vehia qui hauie alçades les veles ni gouernaue la nau, sino lo seu cauall, lo qual per sobra de molta fam rosegaue las posts de la nau; y axi ell comença a plorar, dient: « Nostre Señor Deu per la sua clemencia » vulle socorre a tu y a ton amo. » Y suplicaue a Deu que li amostras que ere allo, si estaue encantat o si ere temptacio de mals esperits; y ab aquestes pregaries y lamentacions estigue lo Compte tres dies y tres nits sense menjar ni beure, ni lo seu cauall, del qual tenie major pietat que de si mateix quant li veya rosegar les posts de fam y no tenia palla ni ciuada que li donas. Y anant axi per la mar, lo Compte alça los vlls, dient: « O, Senyor: si yo fos » en terra cercaria remey per anar a les terres del » Rey mon oncle, empero no veig sino cel y ay-

» gual » Y axi estaue desconsolat lo dit Compte, y ab moltes llagrimes que dels seus vlls destilaue, que no es persona en lo mon que oynt les sues tris-
[a 8 v.] tes paraules no ploras; empero a*quell que es consolacio dels desconsolats, per la sua infinida pietat lo volgue socorrer en tal manera, que passats los tres dies, estaue mirant de la popa de la nau, suplicant ab molta affectio a la humil Verge Maria, que alli volgues despertar alguna cosa ab ques pogues aconsolar: y estant ab tal supplicacio, vee blanquejar vn castell luny, lo qual, per esser tan luny, li parie vn colom. Y quant lo Compte vee aquell castell tant luny, se agenolla, suplicant Nostre Senyor Deu quel aportas alla, car tres dies hauia que no trobaue res quel aconsolas, sino les nobleses dels paraments de la nau, que eren de or y de seda. Y quant fonch hora de tercia, se troba al port del castell de Cabeçadoyre; y arribant alli, tantost la escala de la nau fonch posada en terra sens veure qui lay posa. Y llauors prengue lo seu cauall per la regne e hisque en terra y munta a cauall; empero lo seu cauall no podie caminar, car estaue mort de fam, sino que abaxaue lo cap pera pasturar, y tiraue coces, que per molt que lo Compte lo picas ab sos esperons, nos volie moure; y lo Compte, veent que tenia raho, descaualca molt prest, y desenfrenal per que menjas
[a 9 r.] a son plaer;*y apres, essent prop del cauall, miraue de vna part y altra, y no veye ningu ab qui pogues parlar, ni veye bestiars, ni pastors, ni ausells, ni sentia cantar galls, ni sonar campanes, ni cosa ninguna. Y llauors se comença de senyar plorant, y dient: « O Verge Maria, mare de consolacio, ajudau-
» me; ¿y que pot esser aço? jo crech que jo somnie;
» empero nos pot fer, car jo veig aci lo meu cauall
» prop de mi!» Apres mira enuers lo castell, y vee

entorn de aquell vna ciutat tan gran, que estaue tot espantat, que no sabie si ere mort o viu, ni en ninguna manera no podie pensar que ere allo. Y estant axi mirant enuers lo dit castell, vee exir fum de vna ximineya, y en aço pensa que pus y hauie fum que tambe y haurie foch; y axi sen ana enuers lo dit castell.

[V] *Com lo Conpte entra en lo castell anomenat Cabeçadoyre, y alli fonch seruit de menjar y beure sens veure qui loy donaue.*

E axi, dexat lo seu cauall pera pasturar, ell anasen a la ciutat; y entrant per lo portal del castell, no vee ningu ab qui po*gues parlar; y ell [*a* 9 *v.*]
se acosta al foch, y quant se fonch be escalfat vee vna gentil taula, la qual la Emperatriu hauia feta aparellar ab pa, vi y moltes viandes, per que si tenie fam que menjas; y axi se acosta, y prengue vn pa de la taula, y oloral y senyal, pensant que ere alguna cosa que los mals esperits hauien feta; empero vecent que ere tant gentil y no vehie ningu ab qui parlas, ell estaua espantat; y volie menjar del pa, empero no gosaue; y alça los vlls y vee la torre alta, y mirant, veu exir fum de vna cambra, y dix axi: « Certament, mes ame pujar a la torre, perque si a » morir tinch, mes ame morir alt que baix. » Empero no veye ningu ab qui pogues parlar, per demanar que ere allo; y axi comença de pujar a la torre, y mira a la muralla si veuria lo seu cauall a hon lo hauia deixat y nol vee; y axi comença de sospirar, dient: « Pus es perdut lo meu cauall, » Deu sia aquell quel guie. » Y axi anassen per lo palau auant fins que arriba en vna gentil sala, y alli

troba vna estrada que ere molt gran; la qual estrada era de argent, y ere esmaltada de moltes gentilezes; y no vehie ningu per alli entorn ab qui pogues par
[a [10] r.] lar; y ell sen ana a seure * en la estrada, la qual tenie los peus dor, y apres vee vn bell foch y anasen a escalfar, car tenie molt gran fret; y apres que fonch calent, ell mira per la sala, vee vna bella taula y al seu costat vna molt rica cadira, la qual era estada del Emperador, que era de argent sobredaurada ab moltes pedres precioses y crestall, que feye clarejar la sala tant com si fos de dia, y que segons la sua bellesa le estimaue vna ciutat. Y estant axi, pensa en lo seu cauall, y la fam lo comença de enujar, y ell dix: « Per cert, o visca o muyra, » jo men anire a seure en aquella cadira tan rica, » y menjare de aquell pa, que la fam me enuja; si » es cas que jo muyra en aquesta casa tan rica, per » cert nom dolrie la vida. » Y axi ell se comença de senyar, y lleuas molt esforçadament, y ana enuers la taula y assegues en la cadira; y tantost veu venir vn baci de argent y vn bell pitxer ab vna touallola brodada, y ell ja tenia vn pa en la ma ab intencio de menjar; empero veent aço, no dexa de pendre ayguamans, y no veye qui lay donaue. Y apres torna a pendre lo pa y señas, y comença de menjar; mes gran paor tenie que tot allo no fos
[a [10] v.] de mals sperits, y per aço tostems * se senyaue, y estant ab aquest pensament, vee venir vn plat ab tres perdius rostides, y com lo vee, marauellas molt per que no veye qui las portaue ni les auie tallades. E llauors dix ab si mateix: « Pus he co» mençat de menjar, certament jo menjare a mon » plaher. » E estant axi, vee venir vna copa de argent, la qual tenie en lo peu vna pedra preciosa que valie vna ciutat, y el prengue la copa y begue;

y mentre que beuie, lleuarenli la vianda de dauant, y quant vee li lleuaren lo plat, ell cuyta ab la ma esquerra per pendre vna perdiu que hi hauie, pensant que no li donarien mes; y quant aquell plat fonch lleuat, prestament lin fonch aportat altre plat de vianda; y quant ne hague menjat vn poch, li fonch donat a beure ab la matexa copa; y axi fonch seruit de diuerses viandes sens james veure qui les aportaue. E quant ne hague prou menjat, vee venir lo baci y pitxer, y la touallola, y prengue ayguamans; apres li aportaren moltes y diuerses maneres de confitures y fruytes pera menjar al llauant de taula; y quant ne hague menjat a son plaher, pensa a hon poguera dormir, y no veent altre lloch, deslibera de dormir en la cadira, no sabent que hi*hagues llit; y axi pensant, se adormi, y quant hague dormit vn poch, despertas mort de fret, e axi se acosta al foch y assegues en lo estrado; y estantse escalfant, pensa que millor seria dormir, y dormintse, somnia que vna gran multitud de mals esperits li estauen darrera, quel volien llançar en lo foch, y aço ere del gran temor que tenie; y axi se lleua tot espantat y comença de senyarse, y mete la ma a la espasa per defensarse; y mirant per la sala, no veu ningu per la sala que li pogues fer mal; y estant axi mirant per totes parts, veu en vn canto de la sala vna gran entorcha encesa, y ell ne estigue marauellat, y dix entre si mateix: « Per cert, moltes » coses he vistes esta nit, que jo may ho haguere » cregut; empero no dexare de veure ahon va la » antorcha e veure qui la te. » E quant fonch prop de la antorxa, veu que la antorcha se allunyaue, y ell segui; e axi anant, sen entra en vna cambra en la qual no hauie sino argent e pedres precioses, e tots los paraments eren de or e seda; e alli troba vn [*a* 11 *r.*]

llit, lo qual ere molt riquissim, que valie mes que vna gran ciutat, car ere tot cubert de or y de draps
[*a* [11] *v.*] de brocat, y hauie en mig de la cuber*ta vn escrit molt gran y guarnit en torn de pedres precioses; y entorn del llit hauie moltes figures de Emperadors, Reys, Comptes, Cauallers y grans Señors, los quals eren tan grans com lo bras de vn home, y totes de or. Veent aquella noblesa, estigue espantat, com noy hauie alguna persona ab qui pogues parlar, ni veye qui tenie la antorcha que li feya llum; y llauors pensa que pus Nostre Senyor li hauie donat bon sopar, que axi mateix li donarie bon llit pera dormir; y axi se despulla lo manto de cuyro que acostumaue de portar quant anaue a caça, y tota la sua roba, y la bossa en que aportaue lo foguer y la esca, y posau tot en vna cadira prop del llit; y metes al llit, y posa al capsal la sua camisa y lo gipo.

[VI] *Com la Emperatriu compta a sa germana Urraca com hauie portat lo Compte y quel tenie en son llit.*

ESTANT lo Compte en lo llit, la Emperatriu estaue ab sa germana Urraca, comptantli lo que li ere esdeuingut ab lo Compte Partinobles, e
[*a* [12] *r.*] com*lo hauie portat; y deyeli les gentilezes que en ell eren, y com ere molt gentil de cors, y que estaue en lo llit, y que la pregaue molt que laltre dia de mati li aportas draps de lli que fossen tals com ell merexia. Urraca li dix que ere contenta, y demanali de gracia que loy volgues amostrar; y la Emperatriu li respos que al present no loy podie mostrar, perque si loy mostraue, tot son encantament serie desfet y ella restarie enuergoñida; per quant los Reys, que eren tudors, y tot lo Imperi, li auie donat

dos anys de temps per que prengues marit; y que ella si ere cuytada de pendrel abans de tres mesos, mes que quant fossen complits los dos anys, que ella loy mostrarie. Urraca respos: « Siau certa, » señora, que molt me seran llarchs los dos anys, » segons lo desig que jo tinc de veurel, per les » grans nobleses que dell me auien comptades. Em- » pero, señora germana, amostraume algun altre » home que sie de la grandesa y proporcio, per que » jo li pugue aportar los draps de lli que vos me » manau, per que vinguen be. » Y ella respos: « Lle- » uauuos de mati, abans que hisca lo sol, y jous ho » dire, y apres de aquesta mida vos li aportareu los » altres. » Y ella fonch contenta, y lleuas a la hora que li hauia manat.* [*a* [12] *v.*]

[VII] *Com la Emperatriu ana a la cambra a hont dormie lo Compte, y molt prest se mete en lo mateix llit a hont era lo Compte.*

PASSADAS estas rahons, la Emperatriu deslibera de anar a la cambra hont lo Compte dormie; y axi ella vingue a la cambra sola y sens llum. Y al entrar de dita cambra feu remor, caminant de manera que lo Compte se desperta ab molta paor; empero en la cambra no hauie llum ni ell no podia veure qui ere; y la Emperatriu se despulla y metes en lo llit, y lo Compte estaue molt espantat y pensaua que podia esser, empero no gosaue dir res. E quant fonch en lo llit, per que lo Compte no pensas que fos mal esperit, ella trague lo bras dret y senyas, dient: « A Deu me coman y a la gloriosa Verge » Maria, y a tots los angels y archangels de la cort » celestial. » E dites aquestes paraules, ella se mete

dejus la roba; y lo Compte oynt li nomenar a Deu y a la Verge Maria, prengue molt esforç; y axi la Emperatriu se comença a girar per lo llit; estenent
[a 13 r.] les cames, encon*tra ab lo Compte y dix: « Sancta » Maria! ¿Qui es aquest ques en lo meu llit?» Y per descubrir al Compte qui era, li dix: «Jo so » Emperatriu, y tinch tostemp set Reys a mon ma- » nament, y molts altres Duchs, y Comptes, y grans » Senyors, y james ningu fonc gosat de entrar dins » les portes de mon palau, sino vos; donchs digau- » me qui sou.» Llauors lo Compte li respos, dient: « Senyora: placia a Vostra Senyoria hoyr la mia » ventura com so arribat açi, pus vos me haueu » comptat la Vostra Senyoria. » Y axi ell li compta del començament fins a la fi tot lo que hauia passat; y quant li hague dita la veritat, ella li dix: « ¿Y per » aço hauieu de tenir tal atreuiment de metreus en » lo meu llit?» Respos ell: «Senyora: per lo deute que » teniu a virtut jous suplich que prengau paciencià » fins a demati; car jo sere molt content de anarmen. » Empero quem fasau cercar lo meu cauall que he » dexat defora del castell.» E ella respos: « Com » ab rahons me pensau passar! Lleuau vos y exiu » per alla hont sou entrat, sino cridare los meus » cauallers y fer vos he matar en lo llit.» Y lo Compte li dix: « Noble senyora: lo vostre palau
[a 13 v.] » es * tan gran, que a mi es impossible exirne sen- » se llum a tal hora. » Y ella li dix: « Donaume la » ma, que jous guiare fins al portal. » Veent lo Compte que ella porfidiaue tant, li dix: « Senyora: » per cert jo estich tant fatigat, que no porie ca- » minar al present. » Y hoynt aço la Emperatriu, ella se comença de lleuar, y dix: « Pus voleu estar » tant descortes, jo cridare los meus escuders y fer- » vos he donar la paga que merexeu »; demostrant

que estaue molt fellona. Y quant lo Compte oya aquestes rahons, ague molta paor y comença de plorar, dient: « Senyora: suplich a Vostra Senyoria » que haje pietat de mi: no vullau que jo muyra ab » tanta deshonra. » E quant la Emperatriu hoy que lo Compte ploraue, lo seu cor no loy pogue mes comportar; y calla, y tornas al llit; y quant hague passat vna estona, veent lo Compte qüe ella no deya res, pensa que era adormida; y axi ell se acosta a ella molt gentilment perque nos despertas, y volie veure que era, car encara estaue duptant que no fos mal esperit; quant ell fonch prop, li posa la ma sobre los pits, y ella molt furiosament li prengue la ma y apartala dels pits, empero no dix res. Veent aço lo Compte, pensa que encara * no dormie; estigue [a 14 r.] vna estona esperant que ella dormis, y torna a posar la ma alli mateix, y llauors ella no dix res; y ell se acosta a ella y posali laltra ma sobre lo cap per mirar si tenie los cabels molt llarch; y apres li toca lo front, y los vulls, y lo nas, y la boca, y lo coll, y los braços, y lo ventre; y pensa en si mateix que miras si era home o dona; y meteli la ma entre les cuixes y troba que era dona; y apres li palpa les cames y los peus, y compta los dits dels peus y de les mans, car ell tenie paor que no fos de les fantasmes que eren en aquell temps, les quals, de la cinta amunt eren com dones, y de la cinta auall com a lleons, y tenien los peus com a llebre. Y ella tostemps calla; ja sabie per que ho feya. Y quant ell la hague palpada a son plaer, ell conegue, segons lo toc, que era de les mes belles dames del mon; y estant en si mateix pensant que farie, ella li comença a parlar y dix ab molta amor: « Ara, » pus que me aueu a vostre plaher palpada, jous » vull traure de sospita, y prech vos que perdau tota

» manera de temor, car sapiau per cert que jo so la » Emperatriu de Constantinoble, y so Senyora de
[a 14 v.] » set Reys, los quals son en mon Im*peri; empero » si vos voleu, vos sereu senyor de mi y de ells, y si » vos me prometeu de seruar lo que jous dire, » (ço es) que fins que sien passats dos anys vos » nom descubriau per ninguna via. Car sapiau » que los tutors que mon pare me dexa quant mori, » ensemps ab tot lo Imperi, me han donats dos anys » de temps, que jo elegis ab quim volie casar, dins » lo dit termini. Y per ço yous he elegit a vos per lo » vostre merexer; y siau cert, que si vos me descu» briu, vos fare morir cruelment. Empero jo fie » de vostra virtud. » Oynt lo Compte tant dolces paraules, fonch molt alegre, y prometeli tot lo que demanaue.

[VIII] *Com estant lo Compte y la Emperatriu en lo llit perderen llurs virginitats.*

QUANT lo Compte li hague promes lo que ella volia, començaren de jugar en tal manera que tots dos perderen ses virginitats; y quant fonch fet, ella li dix: « Ara, senyor, vos be pensau que per
[a 15 r.] » hauer * fet de mi a vostra voluntat, que per axo » me teniu subjugada; no penseu que mi don res, que » jo tinch sobre vos la senyoria apres de Deu; car » pensen los homens que pus han obtengut de les » dones lo que volen, que les tenen captiuas; car si » vos no seruau lo quem haueu promes, teniu per » cert que jous fare morir en tal manera com vos » he promes, car jo no tinch temor a ningun home » del mon, sino a nostre Deu que es en lo cel. Em» pero beus podeu lloar, que teniu vna noble ena-

» morada, la qual ha nom Melior; mes empero no » procureu de descubrirme lo cors per ninguna » via.» Y axi, jugant y burlant, estigueren tota aquella nit; mes nunca ella dexaue de dir que no la descubris per res, y que quant volgues demanas mentre eren en lo llit, y no en altra manera, que tot li seria donat; y que si volia caualls, quen demanas, que ella lin farie venir de continent; y que no tingues ansia del seu cauall, car sa germana Urraca lo tenie molt ben guardat, la qual tenia gran desig de veurel, empero no era possible fins que los dos anys fossen passats. Y passades estes rahons fonch hora de lleuar, y ella se*lleua, prenent [a[15] v.] comiat dell; y anassen a la cambra de Urraca, abans que lo sol hisques, y dixli: « Germana: lleuauuos y » anau a la mia cambra y preneu los vestits del ca» ualler, que son al capsal del llit, y aportaulin dels » nets.» Y ella de continent hi ana, que ell non hague ningun sentiment; y aportali lo sayo y gipo de seda, y calçes, y vn capus descarlata, y vna camisa molt gentil, y posaloy tot en lo estrado prop del llit, y mira sil podria veure; empero Melior los hauia encantats los dos de tal manera, que la hu no podie veure al altre. E de aço fonch enujada Urraca per no hauer vist al Compte; y tornant sen, compta a Melior lo que hauie fet.

[IX] *Com lo Compte estigue en lo castell de Cabeçadoyre mes de vn any, y seruit de tot lo que hauie menester, sens james veure persona alguna.*

Ara tornem a parlar del Compte, lo qual estaua en lo llit pensant en la gran ventura que hauia trobada; y estant axi, veu lo sol que entraua en

la cambra, y ell se assegue sobre lo llit. Volentse vestir, mira en lo lloch hon lo hauia dexat; empero
[*a* [16] *r.*] * no loy veu, mes troba altres vestits que eren molt millors que los seus; y ell se lleua prestament y vestis aquells que troba; y ell prengue ayguamans, y apres vn bellissim pentinador y vna pinta, y ell ho apres y pentinas, y dexal a hont ho hauia trobat. E axi hisque a la sala y troba vna xemenea, en la qual hauie vn bell foch, y axi ell se escalfa. E quant ell se fonch escalfat, ell sen hisque de fora lo castell per cercar si porie veure lo seu cauall, empero nol pogue trobar, car Urraca lo tenie molt ben guardat; y alli se passejaua molt a son plaer, mirant les hortes y altres belleses que trobaue entorn de la ciutat. E quant vee que ja era hora de dinar, ell sen torna en lo castell; y, entrant en la sala, troba la taula aparellada y assegues; y tantost veu venir lo baci y lo pitxer ab la touallola, y prengue aygua mans; empero james pogue veure qui lay donaua; apres tantost vingueren diuerses viandes molt ben aparelladas, y quant hague menjat de cada vna de aquellas a son plaher, vingueren de moltes maneras de fruytes y altres confitures pera lleuant de taula. Y
[*a* [16] *v.*] quant el hague dinat, pren*gue ayguamans, com hauie acostumat, y tantost la taula fonch plegada; y ell se ana a pasejar per lo castell fins que fonch hora de sopar, y lo qual troba molt ben aparellat; y tantost com hague sopat, les antorxes vingueren y meterense deuant lo Compte, y ell se lleua en peus y seguiles fins que fonch dins la cambra de la Emperatriu; alli les antorxes se aturaren; e veentse prop del llit, assegues en lo estrado. E tantost senti quel descalçauen molt delicadament, empero no veya quil descalçaua; ell se despulla axi com solia, dient tostems oracions, y metes en lo llit, e tan-

tost les antorxes sen anaren; y ell ho tenia ja auesat, car no tenia ninguna temor. Y estant en lo llit, senti los passos acostumats de la Emperatriu que venia, la qual molt amaua, y quant fonch despullada, ella se mete en lo llit, y ell la prengue en los braços, besantla ab molta amor; la posa al seu costat, y axi, estant axi ab molta alegria jugant, ella li dix: « Digaume, senyor, la veritat del queus dema-
» nare. » Y ell li respos: « Senyora: tingau per cert
» que jo lay dire, encara quen degues pendre la
» mort. » Y ela fonch molt contenta de la resposta, y*li dix: « Prech vos quem digau vostre nom. » Respos lo Compte: « Senyora: lo meu nom es Partino- [b 1 r.]
» bles. » E la Emperatriu li dix: « Sobre totes coses
» vos prech, senyor Partinobles, que vos nom des-
» cobriau lo meu cors, per ninguna via ni manera,
» fins que sien passats los dos anys; car sapiau que
» totes coses vos perdonare sino aqueixa. » E lo Compte li respos: « Senyora: abans que no faria res
» contra vostra voluntat, me dexaria matar. » Y la Emperatriu fonch molt contenta de la sua bona resposta, y dix: « Prech vos, senyor, que si voleu
» anar a caça de astors o de falcons, que me auiseu;
» empero perque prengau deport, vos he aparella-
» da pera dema vna gentil caça de animals saluat-
» ges; per ço demati trobareu a la porta del castell
» vn cauall gris, molt ben atauiat, y vn llebrer, lo
» qual se metra primer, y vos seguiulo, car ell vos
» amenara en lloch hont haureu plaher. » Y en aço fonch hora de lleuar, y la Emperatriu se lleua, y lo Compte se alça sobre lo llit y vestis molt lleugerament; y essent vestit, ana a la porta del castell y troba lo cauall y lo ca, axi com li hauia dit la Emperatriu, y ell caualca; y tantost li donaren vna* [b 1 v.]
llança en la ma, y lo llebrer se mete primer, y ell lo

segui fins que arribaren en vna arboreda molt plasent. Y arribant alli, ell senti sonar vna corneta, y ell ana enuers alla a hon la hauia oyda, y troba vna gran multitut de cans, (ço es) alans y llebres. Y ell, mirant los, veu exir de vna espessura vn bellissim porch senglar, y ell lo segui y lo mata; y quant lo porch fonch mort, ell senti tan gran remor de cornetes y de caçadors, y que li semblaue a ell que hauie mil persones en aquella arboreda, segons la remor que sentia. Y miraue a totes parts si poguera veure algu; empero no podia veure los altres, ni los altres a ell. Y estant lo Compte mirant lo porch, per que james non hauia vist ningun altre tan gran, veu venir vna azembla molt bella, y estigue mareuellat, car no veye qui la amenaue. Y quant la azembla fonch prop del porch, ella se atura, y veu que prenien lo porch yl carregauen damunt la azembla Y estant en eço, ell senti gran remor de caualls y crits de cauallers; oynt aço, pensa que li estauen darrera, y abaxa la llança y giras a totes parts, e no
[*b*[2] *r*.] veu sino la dita azembla que sen ana*ue, y axi la segui; y anant, oy sonar vna corneta molt delicadament, axi com hauie hoit quant alli arriba, y ell la segui enuers lo lloch a hont la hauia oyda sonar; y axi anant, arriba al castell; y quant fonch hont hauia trobat lo cauall que aportaua, senti que li descalsauen los esperons, y lleuors descaualca y dexa lo cauall alli mateix, y la llança tambe; y tornasen al palau, y troba la taula aparellada, y axi se assegue a sopar; y tantost fonch alli lo pitxer y lo baci, de la manera acostumada. E quant fonch rentat, tantost hague sobre la taula gran abundancia de moltes viandes molt ben aparellades. Y quant hague sopat y presa aygua mans, sen entra dins de la cambra, y assegues en lo estrado dauant lo llit; y

tantost senti dins la cambra tan gentil musica de cantar y sonar, com james hagues oyda. Y estant axi escoltant, li vingue gana de dormir, y axi se despulla encontinent, e mes en lo llit; tantost senti venir a passos secrets vna persona enuers lo llit, y tantost conegue que era la Emperatriu, la qual apres de esser despullada, se mete en lo llit al costat del Compte; y lo Compte tantost la prengue en los braços y comença de jugar*ab ella. Y estant axi jugant [b[2] v.] y burlant, ella li demana que li parie de la caça, y lo Compte li respos, que molt gran plaher hi auie pres; y llauors la Emperatriu li compta com tostemps ella lo hauie mirat, y com aquella remor que senti eran los dos Reys, que eran sos tutors, y que ells se pensauen hauer mort lo porch, per que ella los tenia encantats de tal manera, que ni los Reys podien veure lo Compte, ni lo Compte als Reys. Y apres la Emperatriu prega lo Compte, que si tenia desig de anar a caça de astors, que loy digues, que ella loy aparellarie de manera quen seria content; e lo Compte respos que no tan prest; empero ab aquestes rahons james no dexauen de jugar ab totes les maneres que en lo llit se acostuma; e la Emperatriu james se cansaue de ferli recordant que per ninguna via no la descobris, fins que lôs dos anys fossen complits; y que apres ella era contenta de tot lo que volgues.

[X] *Com la Emperatriu dix al Compte que tot lo Realme de França estaue en perdicio; y aço per causa de tres Reys moros que eren en dit Realme.** [b[3] r]

Y de aquesta manera estigueren lo Compte y la Emperatriu vn any complidament; y en aquest any fonch conquistat lo Realme de França per vn

Rey moro anomenat Sornaguer, lo qual era Senyor de altres dos Reys, dels quals la hu hauie nom Ansion y laltre Cansion; y aquests conquistaren tot lo Realme de França fins a Paris, y alli estaue lo Rey assetiat molt estretament. E tot aço sabia la Emperatriu, empero no ho volie dir al Compte per que no hagues occasio de partirse densemps, car lo amaue molt. E estant vn dia lo Compte en vna torre molt alta mirant la mar y les verdures dels camps, y ell se recorda de França, y de son honcle, y de sa mare; y estant en aquest pensament llança vn gran sospir, y apres en la nit, estant en lo llit, torna a sospirar. E oynt la noble Emperatriu que sospiraue, dixli: « ¿Per que sospirau, senyor? ¿Mancaus alguna » cosa? » Respos lo Compte: « Certament, no: empe» ro si jo era cert que nous enujasseu, jo vos diria » la veritat. » Y ella respos: « Siau cert que nom » enujareu del que vos voldreu. » Llauors li dix: « Certament, senyora: del gran desig que tinch de
[b^3 v.] » veure la * senyora ma mare y mon honcle, me es » vingut aquest sospir. » Respos la Emperatriu: « Senyor: teniu molta de raho, y nom marauell si » la sanch vos requer y vos mana; car sapiau que lo » Realme de França esta en molta congoxa, e aço » per causa que lo Rey Sornaguer y altres dos Reys » anomenats Ansion y Cansion son en dit regne y » tenen lo Rey vostron oncle assetiat en la ciutat » de Paris; per ço es menester que vos aneu a soco» rrerlo y fareu com a noble caualler; y treballau de » guanyar honrra, per que jo hague bones noues de » vos; y jo vos donare vna espasa, la qual es me» nester que guardeu molt be, e cada vegada que » la pendreu en la ma recordar vos heu de mi; y do» nar vos he cent camells carregats de or y dargent » y pedres precioses, y trametreu aquest tresor en

» Espanya, y donareu sou a deu milia homens de a
» cauall espanyols, car son prou amichs dels france-
» sos; y donar vos he vn home vell que vaje en vos-
» tra companya per donar recapte als camells, los
» quals aportaran mes carrega que cinch centes
» azembles, y vos que fassau tot lo que vos dira, sens
» falta. Y per ço de mati * anau a la porta del castell [*b* 4 *r.*]
» y alli trobareu lo queus he dit, e no cureu sino
» de anar per hon ell vos dira, car ell vos aportara
» dretrament al castell de Bles, y arribant alli no
» detingau gens lo vell ni li donasseu a menjar en
» ninguna part. » Y quant lo Compte oy aço, fonch molt alegre, pus anaue en França, car si desijaue molt veure sa mare. Empero la Emperatriu no cessaue de ferli recordant que no la descobris per res, fins que fos passat lo temps, y ques recordas della; que tornas lo mes prest que pogues; y ell loy promete, car ab molta dolor se partiren los dos que tant se amauen.

[XI] *Com la Emperatriu embia lo Compte en França per socorrer lo Rey, que estaue assetiat.*

QUANT fonch la mitja nit, la Emperatriu se lleua pera aparellar lo que auia promes al Compte, y ell resta en lo llit fins al alba; y lleuas y ana a la porta del dit castell: alli troba lome que la Emperatriu li hauia dit, ab los camells carregats y vn cauall pera * ell, y ell caualca y partirense; y anant [*b* 4 *v.*] per lo cami, ell miraua aquell home si li poguera veure la cara; empero james lay pogue veure, car estaue tot cobert de cabells; e anant axi arribaren al castell de Bles. Y lo vell dix al Compte que nos oblidas del que hauia promes a la Emperatriu; y

ell dix que no li oblidaria james. Y arribant al dit castell, descarregaren los camells, que ningu nols senti, car ere de nit. Y apres lo vell prengue comiat del Compte, y tornasen; y lo Compte li dix quel encomanas molt a la senyora Emperatriu, e li digues que molt prest sen tornaria.

[XII] *Com fonch rebut lo Compte en lo castell de Bles ab molta honra de sa mare y dels caualles.*

ESTANT lo Compte deuant lo castell, deslibera de cridar que li obrissen; y quant fonch dins, demanarenli los del castell qui ere, y sabent que era lo Compte, tots foren molt alegres y diguerenho a la senyora, la qual ne fonch molt alegre, car ella pensaua que fos mort; y hisque de la cambra, y,
[*b* [5] *r.*] veentlo, ella lo abraça y besa, y* tantost tramete per tots los seus barons, los quals hagueren gran plaer de la sua venguda, y feren moltes festes y gales per amor dell; y en aço lo Compte nos oblida de fer metre en lo castell lo tresor que hauie portat. Y estant en aquestes festes y gales, ell feu cridar tots los principals barons y cauallers de sa terra, y los demana en quina manera porie hauer del Regne de Espanya deu milia omens darmes que hauie menester; y ells li digueren que prengues la meytat de aquell tresor que hauia portat, y quel metes en dues naus, y que las enuias en Espanya: la vna al port de Caliz, laltra al port de Seuilla; y que alli fessen cridar que, caualler que volgues guanyar sou per anar al castell de Bles, que vinguessen alli; y axi fonch fet, que quant les naus foren en Espanya, ells donaren sou a tots los que volgueren passar en França, y de aquesta manera ell hague las deu mil

llances que hauie menester; y tots homens jouens y molt dispo[s]ts, y tals, que eran per donar bona raho de totes coses en qualseuol part; y quant foren arribats al castel de Bles y veren que lo Compte era noble cavaller, ells foren molts alegres, y* tots pro- [*b* 5 *v.*]
meteren al Compte de morir per la sua honra. Y lo Compte los feu aposentar molt honradament dins lo castell. E de aquesta manera estigueren tot aquell dia, fins a lendema, que lo Compte ordena capitans aquells que li plagueren a ell, y trompetas, y estandarts.

[XIII] *Com lo Compte parti del castell de Bles ab tota la sua gent y anaren a la ciutat de Paris, en la qual estaue assetiat lo Rey.*

Y de aquesta manera parti Partinobles lo dia seguent, apres de dinar, per anar a la ciutat de Paris; y quant foren dauant la ciutat, lo Compte mana sonar les trompetes y alçaren les banderes. Y quant los de la ciutat veren tan gran armada, estigueren tan marauellats y espantats, que pensauen que ere lo Rey Sornaguer; y començaren de repicar les campanes, y tots los de la ciutat se armaren. E quant lo Compte veu aço, tramete al Rey vn missatger, dient que aquell ere son nebot Partinobles, que venie per socorrerlo, y lo Rey dix: « Molt me » marauell jo que sie aquest mon nebot, car jo crech » que es mort, que ha* mes de vn any que se perde [*b* 6 *r.*]
» en les serres de Ardenya. » Y llauors li dix lo missatge: « Senyor: obriu les portes y dexaulo entrar, y » veureu la veritat. » Respos lo Rey: « Jo so con- » tent; digauli que vingue. » Y lo missatge sen torna ab la resposta que lo Rey li dix, y lo Compte caualca molt prestament y vingue a la ciutat; y

lo Rey mana obrir les portes de la ciutat, e dexal entrar; y quant lo veu, encontinent lo conegue y ana abraçarlo; y lo Compte besali la ma, y suplical que manas aposentar be la sua gent; y tots hagueren molt gran alegria del gran socors quels era vengut. Y los caualles y homens darmes foren molt be aposentats, que nols falta res del que hagueren menester. E lo Compte y lo Rey sen anaren al palau, y alli trobaren lo sopar ben aparellat; y soparen molt a plaher, y casi tota aquella nit estigueren contant les coses quels eren esdeuingudes apres que no se eren vists.

[XIV] *Com lo Compte ana darrera los cauallers del Rey Sornaguer, yls lleua tot lo que hauien pres; y*
[b 6 v.] *captiua molts de aquells.* *

QUANT vingue lendema, a hora de tercia oyren repicar les campanes; lo Compte se lleua encontinent del llit, cridant que li donassen les armes; y lo Rey li dix que no hisques defora, per que no fos del Rey Sornaguer; y lo Compte dix quel dexas anar a veure si eren contraris; y axi estigueren los dos perfidiejant vna gran estona, y en aço vingueren los guardes, dient que los caualles del Rey Sornaguer sen portauen quatre milia vaques. E quant lo Compte oy aço, fonch molt enujat, y prestament caualca, y prengue quatre milia cauallers dels seus que li parien millors, y hisque de fora la ciutat, seguint los moros que sen aportauen la presa. Empero la pols era tanta en lo cami, que nols podia veure, ni ells tampoch nos vehien los vns als altres; y lo Compte ana tostemps entre ells esforçantlos en tanta manera, que li digueren:

« Axi com fareu, farem nosaltres.» Y donaren de esperons als caualls, y feriren de tal manera entre los moros, que de deu milia que eren non escaparen dos milia (aço es de a cauall), y entre morts y presos restaren mes de vuyt milia; y quant los moros que fugien arribaren al real del Rey*Sornaguer, li digueren que en quantes batalles se eran trobats, james hauien vists cauallers tan esforçats ni tan animosos; y que estauen molt espantats de vn caualler que anaue entre aquells, lo qual semblaue que fos vn lleo, segons los encontres que donaue tan terribles, que judicauen que aquell tot sol valie deu de altres. [*b* 7 *r.*]

[XV] *Com lo Compte torna a la ciutat de Paris e lo Rey lo hisque a rebre ab molta honra, al qual lo Compte presenta cinquanta cauallers.*

QUANT lo Rey sabe que son nebot hauie haguda victoria de sos enemichs, fonch tant alegre que mes no podie; dix en si mateix: « Val Deu, que » cosa tant marauellosa es estada de aquest Compte » Partinobles, car per esser joue y no esserse vist » james en batalla, haje fetes coses marauelloses! » Y hisque de fora de la ciutat pera rebrel. Y quant lo Compte lo veu venir, encontinent descaualca y besa la ma a son honcle; y lo Rey lo besa en la boca, dient: «La benedictio de Nostre*Senyor Deu te sia » donada. » Y apres de hauerli recitat lo que ere estat, lo Compte li presenta cinquanta cauallers, tots dels esperons daurats, molt disposts y valents, los quals hauie presos en aquell dia. Y quant lo Rey los veu, fonchne molt content y feu gracies a Nostre Senyor Deu, y apres a son nebot, y als altres, de la gran victoria que hauien obtenguda dels enemichs [*b* 7 *v.*]

de la Sancta Fe Catholica; y axi entraren dins la ciutat ab molta honra, aportant tota la presa primera (ço es) de peons, y cauallers, y azembles, y armes. Y quant foren dins, lo Rey mana donar bon recapte als nafrats, y anasen al palau ab son nebot; y alli feren grans aparells de sopar, ab grans trompetes, ab molta alegria entre ells, y soparen molt alegrament, y parlaren de les coses que hauien fetes. E com agueren sopat, lo Rey dix a son nebot que anas a dormir, car deuie esser cansat; y pregal que no hisques de la ciutat sense la sua licencia, y lo Compte loy promete, empero li dix: « Senyor: meteu vos a » dormir, que yo vull anar a visitar los cauallers na» frats. » Y ell tenie en si mateix altre pensament y
[*b* 8 *r.*] desig de anarsen al camp del Rey Sorna*guer, per fer altra batalla; y axiu feu, callant. E lo Rey lo prega que tornas prest; y axi lo Compte hisque del palau y ana per les posades dels cauallers, dient als que no eren nafrats que prestament se armassen y hisquessen a la plaça, car volie anar fins al camp del Rey Sornaguer per veure quin poder tenie; empero que no volie que son honcle ho sabes, per que lo detendria; y encontinent obehiren tots lo seu manament y anaren a la plaça. Y quant foren ajustats tots, foren set milia de a cauall; llauors mana que obrissen lo portal de la ciutat secretament, fahent manament que ningu no digues res al Rey, son honcle, de la sua partida; y axi prengueren lo cami enuers lo camp del Rey Sornaguer, lo qual estaua molt enujat de la perdua que hauie feta, y no pensaua que los de la ciutat gozassen arribar al seu camp. Ab aquest pensament estaue mal preparat; y en aço lo Compte arriba ab la sua gent molt secretament y feriren molt cruelment en lo camp del dit Rey Sornaguer. La batalla fonch en tal manera, que desbarataren, y mataren, y

nafraren gran partida dels moros, de ma*nera que [b^8 v.]
tots estigueren espantats. Y quant lo Rey Sornaguer y los altres dos Reys foren aparellats, lo Compte ab la sua gent foren vna llegua luny del camp, que sen retornaren a Paris. E quant los pensaren hauer aconseguits, lo Compte estaua ya en segur dins la ciutat, car no feu sino caminar tota la nit. Y a hora de matines arriba a la ciutat de Paris; y quant los de la ciutat sentiren los caualls a tal hora de la nit, estigueren molt espantats y feren repicar les campanes. Y quant lo Rey de França oy tals crits, ell estaue molt espantat, cridant los patges quel vestissen, y altres quel armassen y li aparellassen lo cauall; y mana que encenguessen moltes antorxes y anassen al portal de la ciutat cridant que era de son nebot. Y los cauallers de la ciutat respongueren: « Senyor: creyem, » a nostra fantasia, que aquest es vostre nebot lo » Compte, car en tota la ciutat nos troba. » E quan lo Rey ohi aço, molt prestament mana obrir les portes de la ciutat y hisque de fora, y encontra a son nebot que venie ab la sua caualcada, los quals aportauen molts caualls y azembles, tendes y armes, y molts presones del camp del Rey * Sorna- [b^9 r.]
guer. E quant lo Rey veu aço, abraçal y besal, dient: « Nostre Senyor Deu te guart de mal y tray» cio. » Y axi sen anaren ma per ma fins al palau, y alli li feu donar molt be almorzar, y a tota sa companya, car be ho hauien guanyat, pus tant valentment hauien desbaratats sos enemichs.

[XVI] *Com lo Rey Sornaguer resta molt enujat de tals dos encontres com hauie rebuts, y requeria al Rey de França y al Compte de batalla.*

RESTANT lo Rey Sornaguer molt enujat de les dos deshonres que hauie rebudes, ell y la sua gent desliberaren de auenturar tot lo seu real. Y axi ell se entremete entre los seus per saber qui ere aquell tan esforçat caualler que aquella nit, estant en lo seu real, lo qual anaue per lo camp com vn lleo, y fonch li dit que no ere lo Rey de França, sino vn nebot seu, fill de sa germana, lo qual fonch perdut en les serres de Ardenya, que ara es vengut en França
[*b* 9 *v.*] ab deu milia * llances de Espanya pera socorrer lo Rey son honcle; y que ere tant esforçat caualler com fos en tot lo mon. Y quant lo Rey Sornaguer fonch informat del Compte, encontinent feu escriure lletres, les quals tramete al Rey de França, dient que li assignaue batalla pera lo primer dia de juny; empero que dita batalla fos ab tal pacte, que si los de França restassen vençedors del camp, que ell y los altres dos reys moros fossen tenguts de fer tribut, y esser subdits a la corona de França; y per lo semblant, si los del Rey Sornaguer restassen senyors del camp, que lo Rey de França fos tingut y obligat de esser subdit y vassall del dit Rey Sornaguer, y li hagues de donar tribut cada any. Y que per aço donas cada part bona seguretat; e que si volien, lo Rey y son nebot, que aquesta batalla fos a peu, o a cauall, o hu per hu, o deu per deu, o cent per cent, o deu mil per deu mil, que los del Rey Sornaguer eren contents. Y aquestes lletres foren trameses al Rey y a son nebot lo Compte Partinobles.

[XVII] * *Com lo Compte, hauent rebudes les lletres del Rey Sornaguer, demana de gracia a son honcle, lo Rey de França, que li atorgas la batalla hu per hu.* [b 10 r.]

Y hauent rebudes les lletres, lo Compte fonch molt alegre, sabent que lo Rey Sornaguer volie la batalla fos de aquella manera; y pensa que demanaria llicençia al Rey, son honcle, que li atorgas la batalla hu per hu, car se sentia molt esforçat y desijos de guanyar honra y fama; y ab aquest desliber entra en la cambra del Rey y agenollas als seus peus, y suplical que li atorgas la batalla cors per cors ab lo Rey Sornaguer, car tenie esperança que en breu temps ne hauria victoria, y que fora molta honra y profit a la Corona de França. Y oynt lo Rey la voluntad de son nebot, fonch molt enujat, veent que lo Compte ere joue y poch acostumat en les armes, y pensaue que lo Rey Sornaguer ere home molt esforçat, y era de edat de trenta anys, y que altres vegades se ere vist en tals actes, y lo Compte james no ere estat en batalla tan estreta; per totes * [b 10 v.] aquestes occasions duptaue lo Rey de atorgar la batalla a son nebot. Y quant lo Compte vee que son honcle no li volia atorgar aquella gracia, fonch molt enujat y abaxas en terra y besa los peus al Rey, dient que si aquella gracia no li atorgaue, que ell sen anirie de la Cort, que james lo veurie en França; y suplicaue lo Compte als Barons y grans Senyors que alli eren, que pregassen al Rey que fos content de atorgarli la batalla. Y vehent lo Rey que lo Compte tenie tantes ganes de la batalla, li respos: « Pus » vos teniu tal desig, yo so content que la batalla » passe, empero no cors per cors, sino deu milia per » deu milia; y vos ab los espanyols tinch esperança

» que haureu victoria, car los espanyols son molt » pratichs de aquests conuits.» E oynt lo Compte la resposta de son honcle, li replica dient: « Senyor: » si vos me voleu fer gracia, atorgaume la batalla » hu per hu, que en la manera que vos voleu a mi » nom agrada, per que jo vull amostrar la mia for- » ça.» Y quant lo Rey ohi parlar lo Compte tan esforçadament, y vehie que tots los seus barons li aconsellauen que li atorgas la batalla, fonch ne con-
[b 11 r.] tent, car veye la meytat del * Regne de França perdut y tenie esperança que de aquesta manera lo cobraria. Sabent lo Compte que lo Rey era content que la batalla fos axi com volia, fonch mes alegre que si li hagues donat vna ciutat, y besali les mans; y apres feu gracies a tots los altres perque li hauien ajudat a impetrar aquella gracia. E encontinent feu escriure lletres al Rey Sornaguer, dient que lo Compte acceptaua la batalla cors per cors ab ell; empero que dit Rey Sornaguer aportas ab si deu milia moros los quals no aportassen ninguna ley de armes, y lo Compte aportarie deu milia francesos, per lo semblant sens ninguna manera de armes; y aquestos deu milia de cada part guardarien lo camp; y que dit Rey vingues a cauall, ab totes aquelles armes que ell y lo cauall poguessen aportar; y lo Compte, per lo semblant, aportarie totes les armes que pogues; y de aço li donaue la fe lo Rey de França que serie sens ningun frau. E quant lo Rey Sornaguer sabe aquesta noua, fonch molt content, y promete sobre la fe de Mahoma que seruarie aquell pacte, axi com lo
[b 11 v.] Compte volie. Encontinent mana apare*llar tot lo que auie menester, y digue al Compte de Mares que prengues deu milia moros pera dita jornada, y que no portassen ningunes armes. Y axi mateix se apercebi lo Compte de tot lo que hauie menester.

[XVIII] *Com lo Rey y lo Compte vingueren a la batalla, de la qual fonch vencedor lo Compte.*

E quant la jornada que fonch assignada per la batalla fonch vinguda, los francesos arribaren ensemps ab lo Compte en lo camp a hon se deuie fer la batalla; y lo Rey se aparta ab los deu milia francesos, los quals no aportauen ninguna manera de armes offensiues ni defensiues. Lo Rey prengue son nebot, y metel dedins lo camp, y donali la sua benedictio; y apres lo Rey sen torna ab la sua gent a la vna part del camp. Y apres entra en lo camp lo Rey Sornaguer ab lo Compte de Mares, al qual lo Rey elegi perque fos son padri en dita jornada; y lo dit Compte de Mares hauent acompanyat lo Rey dins lo camp, ell lo acomana*a Mahoma, y [*b* [12] *r.*]
li dona la sua benedictio, y sen torna ab los altres moros; y metes al altra part del camp. E quant lo Rey y lo Compte se trobaren sols en lo camp, acostarense y besarense en la boca; y lo Compte se acomana a la Sancta Trinitat, y lo Rey se acomana a Mahoma; y se allunyaren la hu del altre tant com era menester; y dexarense anar la hu contra laltre, de tan gran furia com los caualls los pogueren aportar, ab les llançes alçades (empero cadascu aportaue en l'arço de la sella vna bona hacha y son estoch); del primer encontre trencaren les llançes en menudes peces, y apres meteren ma a les haches y donarense tan terribles colps, que tot lo camp clarejaue del foch que feyen exir dels arnesos; y veent cada hu que ab les haches no podien damnificarse, llançarenles y meteren ma a les espases, y començarense a ferir tant terriblement, que los troços dels escuts anauen per terra; empero lo Rey Sornaguer

per esser mes destre que lo Compte, li dona tant gran colp sobre lo cap del cauall, quel llança mort en terra; pensant lo Rey que lo caualler cauria ab lo
[b 12 v.] cauall. E quant lo Compte vee que lo seu cauall* ere axi nafrat, tragué los peus dels estreps y salta molt lleugerament al altra part, ab la espasa en la ma y lo escut dauant los pits. Y quant lo Rey de França y la sua gent veren que lo Compte estaue a peu y lo Rey Sornaguer a cauall, començaren de plorar pensant que lo Compte era vençut; y lo Rey dix a la sua gent que callassen per que lo Compte no sentis que plorauen, car serien causa que se espantarie. E estant axi lo Compte a peu, esperaue que lo Rey vingues enuers ell; y veent que no venie, li dix: « ¿Per que no veniu? ¿que esperau? » E lo Rey Sornaguer respos: « Perque estich esperant queus » doneu per vençut, y que lo Rey de França, per » restauraruos la vida, me prometa de donarme cada » any tribut, axi com en nosaltres es pactat. » E quant lo Compte hoy aquestes rahons, fonch molt ayrat, y dix: « Jo crech que vos pensau que nos» altres som venguts aci per esser nouis; llevau» uos y fasam lo perque som. » Oynt lo Rey que lo Compte li parlaue ab tant esforç, li dix: « Jo tinc » molta pietat de vos que en tan gran jouent voleu » morir. » Respos lo Compte: « Hajau pietat de vos » mateix y feu lo que pugau, car jo no tinc ningu-
[b 13 r.] » na nafra, gracies a Deu, y* seria mayor vergonya » pera mi lo que vos me demanau, que morir en lo » camp. » Llauos lo Rey desllibera de matarlo, y ana enuers ell per trapitjarlo ab lo cauall; empero lo Compte lleugerament se aparta, y passant lo cauall dauant ell, li dona vn colp ab la espasa sobre lo nas que li feu dos troços del cap, y lo cauall caygue mort en terra. Y lo Rey, vehent se a peu, ana enuers

lo Compte y comença de ferir lo tant com podia; y lo Compte a ell, sens ninguna pietat, axi com si fossen ferres. Y vehent lo Rey que de aquella manera no podia auer victoria del Compte, pensa que abraçantse ab ell no podia esser que nol vences; y ab aquest desliber ana enuers ell ab molta furia, y abraçal; empero lo Compte sabie luytar e prenguel tambe axi com era menester. Y los francesos, veent que estauen en tal perill, no cessaren de pregar a Nostre Senyor Deu que donas victoria al Compte; e los moros per lo semblant fehien oracio a Mahoma per que lo Rey vences; y de aquesta manera estigueren luytant vna gran estona. Empero lo Rey se cansaua molt, y dix: «O, caualler esforçat! » jo conech que vos estau can*sat, ¿voleu que re- [*b* 13 *v.*]
» posem vn poch?» Respos lo Compte: «Jo no estich » cançat; empero si voleu reposar, jo so content.» E axi ells dexaren la hu al altre, y lo Rey sen ana a seure sobre lo seu cauall que estava mort en lo camp; y lo Compte no se volgue seure, sino que fica la punta de la espasa en terra y recolzas sobre lo pom; y de aquesta manera estigueren vna gran estona, fins que lo Compte dix: « Lleuauuos y tornem a nostra » batalla, car ja es mig jorn, y los cauallers que » guarden lo camp se enujan.» Respos lo Rey: «Jo » so molt content. » Y encontinent se lleuaren los dos ab los escuts dauant los pits; començarense de ferir ab tal furia, que be mostrauen esser enemichs mortals, car los troços dels escuts saltauen en terra; y lo Conpte li dona vn tal colp sobre lo elm, que la espasa se trenca, que no li resta sino lo pom en la ma. Y quant lo Rey vee que lo Compte no tenie armes, ell lo feri tant furiosament, que ere espant; y lo Compte nos olbidaua james de pregar a la Divina Potencia que li donas victoria y ajuda de aquell

enemich de la Sancta Fe; y lo Rey no cura sino de
[b 14 r.] ferir lo Compte, de manera que li fonch for*çat de dexar lo camp y retraures un poch. Veent aço los francesos, començaren de plorar, pensant que lo Compte ere vençut; y retrahentse lo Compte, vee en lo arço de la sella del cauall del Rey Sornaguer vna visarma molt gentil y ben temprada, la qual hauie feta fer lo Rey. E lo Compte ana enuers lo cauall y prengue la visarma; y torna molt furiosament enuers lo Rey, y donali vn colp tant terrible sobre lo elm, que li passa fins a la carn, de manera que lo Rey nos gosaue moure, car la visarma lo nafraue, de modo que lo Compte no podie traure la visarma, tant ere entrada dintre en lo elm. Y estant axi, lo Compte dona vna coça sobre lo escut del Rey, y tira tant fort la visarma, que la trague; y apres torna a ferir lo Rey tan furiosament, que la visarma se trenca, car no era feta sino per estocada. E quant lo Rey veu altra vegada lo Compte sense armes, ell lo soptaue tant, que ere pietat; y lo Compte estaue tant cançat, que volguera descansar si lo Rey loy agues comportat; empero lo dit Rey no volie sino hauer victoria. E quant lo Compte veu que tantes desauentures li venien, estaue molt espantat y no sabie
[b 14 v.] en quina manera pogues donar remey en * aquell cas. Empero en aço se recorda de la espasa que la senyora Melior li hauie donada quant parti del castell de Cabeçadoyre, la qual estaua lligada en lo arço de la sella del seu cauall qui era mort; y encontinent ana alla a hont jehie y trague la espasa, la qual ere estada del Emperador mort, qui ere lo pare de Melior; y tenint la en la ma, cobra tant grandissim esforç, que ere marauellat; y encontinent ana enuers lo Rey ab molta furia, y començalo de ferir tant furiosament, que lo Rey dix: « O, Mahoma: si tu

» nom ajudes, certament jo sere vençut.» E tostemps se esforçaue de ferir al Compte tant com podie; empero lo Compte hauie cobrat tant animo ab aquella espasa de la sua senyora, que no li semblaue que hagues fet res. Veent lo Rey que no podie alçar lo braç, ell se agenolla dauant lo Compte y li demana de gracia que nol matas, car ere content de tenir y seruar los pactes que hauien fets, y de esser subdits del Rey de França, y donar tribut. Y quant lo Compte de Mares veu lo Rey que estaua axi, no curaua del jurament que lo Rey Sornaguer hauie fet (ço es) que ningu dels moros no*aportarien armes; y ell ha- [b 15 r.]
uia manat a cascu que portas vna espasa amagada, y assi no feu sino entrar per lo camp ab molta furia, y tots los altres ensemps ab ell cridant, que semblaue que la terra sen entras; y prengueren al Compte y aportarenlosen, pensant qüe lo Rey Sornaguer ere mort. Y quant los francesos veren que lo joch anaue de mala manera, entraren per laltra part del camp, y prengueren lo Rey Sornaguer per aportarlo sens dins la ciutat; empero los moros ferien ab ells molt furiosament, e los francesos, pus no tenien armes, començarense de se retraure enuers la ciutat, y dexaren lo Rey. Y lo Compte tostemps cridaue: «Lo tray» dor del Rey Sornaguer me ha trencada la fe.» Y lo Rey de França, pensant que son nebot fos mort, tornaue cridant y plorant ab la sua gent. Y axi entraren los francesos en la ciutat, y lo Rey Sornaguer entre ells.

[XIX] *Com lo Compte de Mares prengue ab traycio*
[b 15 v.] *lo Compte Partinobles yl porta al camp dels moros.**

Y de aquesta manera prengue lo Compte de Mares al Compte Partinobles e lo sen porta fins al camp a hon eren restats los dos reys moros; y anant per lo cami, tostemps lo Compte cridaue: «O, tray» dor! ¿y la fe que ton senyor me hauia donada has » volguda trencar? » Y lo Compte de Mares no li responia, sino que caminaue tant com podie, per que tenia paor que los françesos nol seguissen. E de aquesta manera arribaren al camp a hon eren los reys; los quals, vehent venir lo Compte de aquella manera, li demanaren a hont ere lo Rey Sornaguer: si ere mort o si ere viu. E lo Compte los compta tota la veritat del que era estat, y com aportaue lo Compte Partinobles pres. Y quant los reys oyren que hauie dexat son senyor en lo camp y sen hauia aportat son enemich, ne foren molt enujats; y sens mes dir, meteren ma a les espases e mataren lo Compte de Mares; e apres prengueren lo Compte Partinobles e meterenlo en lo seu real ab molta gran honra, axi com se acostuma de fer als grans senyors, fahent compte que si lo Rey Sornaguer era viu, que donant
[b 16 r.] lo Compte lo cobrarien, * y si ere mort, que farien partit ab lo Rey de França quels dexas anar a llur terra segurs, y donarienli lo Compte; e ab aquest desliber tenien pres lo Compte Partinobles.

[XX] *Com lo Rey de França pensa que son nebot era mort, estaue tancat en lo palau, fehent lo mes trist plant que james se fes.*

Ara digam del Rey de França, lo qual, pensant que lo Compte Partinobles ere mort, se tanca en vna cambra del palau y alli feye lo mes doloros plant que en lo mon se fos fet; e de aquesta manera estigue tota aquella nit. E quant vingue lendema, tots los cauallers vingueren al palau, e lo Rey Sornaguer entre ells; empero ningu nol conexia; e lo Rey mana obrir lo palau e que tots entrassen per desliberar lo que hauie de fer y com podrien saber si lo Compte ere mort ho viu; y essent tots dins lo palau, e vehent que lo Rey estaue tant trist, que ningu no li gosaue parlar, sino que estauen es*perant que lo Rey [*b* 16 *v.*] digues lo que volie; y en aquest estant lo Rey comença a dir, cridant a altes veus: « O, lo traydor del » Rey Sornaguer, y tan gran traycio ha feta, que » apres de hauerme donada la fe de fer venir la sua » gent sense armes, y ell, com a traydor, los ne ha » fetes aportar, y ha trencada la sua fe! » Y quant lo Rey Sornaguer hoi aquestes rahons, que estaua entre los altres cauallers que nol conexien, se acosta al Rey y dix: « Senyor: nom digau traydor, que nou » mane Deu que james jo haja feta traycio a ningu, » car per aço so vingut jo assi en vostre poder. Em» pero, per hauer jo fiat lo camp al Compte de Ma» res, he feta gran folia; e maleyt sie lo senyor que » vol fiar de home ciuil, sino sie gentil home natu» ralment; empero feu escriure lletres al meu camp » per saber si lo Compte es viu o no; car si es viu, » per mi lous donaran; y si es mort, feu de mi lo que » voldreu; perque conegau que jo no so traydor, he

» volgut venir en vostron poder. » Y quant lo Rey oy aço, estigue molt espantat, car nol conexie. Y demana als cauallers sil conexien, y tots digueren que no. Llauors digue vn caualler espanyol: «Senyor: feu
[c¹ r.] » *traure los caualles que lo senyor Compte vos pre» senta quant vinguerem de la segona correguda, y » aquells vos diran la veritat, si es aquest lo Rey » Sornaguer. » E quant lo Rey oy aço, encontinent feu obrir vna sala, en la qual eren aquells cauallers; y mana que hisquessen de fora. Y quant los cauallers veren llur Rey, ells se agenollaren en terra, dauant ell, y li besaren les mans. E veent aço lo Rey de França, conegue que aquell era lo Rey Sornaguer, y prenguel per la ma y feu lo seure al seu costat, fent compte que tenia son nebot; y prestament feren escriure lletres als dos Reys y al Compte de Mares, dientlos que, vista la present, prenguessen lo Compte y quel portassen a la ciutat de Paris, lo mes honradament que poguessen; y en aço la noua ana per la ciutat, com lo Rey Sornaguer era en poder del Rey de França. E sabent aço los espanyols, foren molt alegres. Y en aquest endemig los missatges ja eren partits ab les lletres. Y estant lo Rey de França ab lo Rey Sornaguer en la sala, hauie molt grandissim plaer de oyrli comptar com era estada la batalla, y les valenties que lo Compte hauie fetes
[c¹ v.] *en aquella jornada; y entre tant los missatgers arribaren al camp dels moros, y presentaren les lletres als reys, los quals foren molt espantats, pensant quels demanauen per donarlos per traydors, per la traycio que lo Compte de Mares hauie feta, o per que hauien mort a dit Compte sens llicencia de llur senyor. Y axi escrigueren al Rey, dientli com hauien mort al Compte de Mares per la sua traycio, y que tenien lo Compte Partinobles molt ben guar-

dat, y que vees Sa Alteza que volie; y encontinent los missatgers tornaren a la ciutat ab les lletres. E quant lo Rey de França les hague legides, e sabent que son nebot lo Compte ere viu, fonch tant alegre que era marauella; y lo Rey Sornaguer per lo semblant, car be sabie que si lo Compte fos mort, que la sua vida no podie esser molta. E axi mateix ere molt alegre, sabent que lo Compte de Mares, que li era traydor y li auia causada tanta vergonya, hauia aguda la paga que merexia com a traydor. Y de tot aço fehia llahors y gracies a Mahoma, que era son Deu. E tots los grans senyors, axi francesos com espanyols, y tots los*altres, estauen tan alegres, [*c* 2 *r.*]
sabent de cert que lo Compte ere viu, que era gran marauella, car tots lo amauen per la sua gran valentia; empero los espanyols lo amauen molt mes que tots per la sua virtut. Y sobre aço, lo Rey y tots los cauallers ordenaren que fessen fer crida per tot lo Realme de França, que sots pena de perdre la vida ningu no gosas enujar los moros en ninguna cosa, y que qualseuol que fes lo contrari, encontinent fos condemnat a perdre lo cap. E apres escrigueren lletras als dos Reys moros, que vinguessen encontinent a la ciutat de Paris, y portassen lo Compte lo mes honradament que poguessen; y quant les lletres foren escrites, lo Rey les embia als dos Reys moros. Y sabent los Reys moros que lo Rey Sornaguer era viu, foren ne molt alegres y contents; y encontinent anaren al Compte Partinobles y li digueren que era vinguda noua com lo Rey Sornaguer era viu, y que hauien hagudes lletres que anassen a la ciutat de Paris y quel aportassen alla; y lo Compte fonch molt alegre sabent que exirie de captiueri. Y los Reys se atauiaren lo millor que pogueren, y triaren* [*c* 2 *v.*]
los millors cauallers del camp, per que anassen ab

ells. Y prengueren lo Compte Partinobles molt honradament, y meterenlo entremig dels dos Reys; e de aquesta manera partiren per anar a la ciutat. E quant lo Rey sabe que venien, hisque vna legua defora la ciutat de Paris, y lo Rey Sornaguer tambe, y encontraren los altres dos Reys y lo Compte. Y quant lo Rey de França veu son nebot, corregue a abraçarlo, plorant de gran alegria que tenia; y axi lo Rey Sornaguer ana enuers lo Compte y abraçal, dient: « O, bon caualler! certament jo puch dir que » som estat vençut del millor caualler del mon. » Y ab aquestes y altres rahons sen tornaren tots plegats a la ciutat de Paris. Y apres concertaren que lendema demati vinguessen tots al palau del Rey per complir tot lo que hauien promes; y axi fonch fet. Y lo Rey los feu donar bon recapte de tot lo que hauian menester, ab molta abundancia. Y de
[*c* 3 *r.*] aquesta manera fonch feta la pau. *

[XXI] *Com los Reys moros volgueren que fos determinat per justicia si per la mort del Compte de Mares eren traydors o no.*

Ara tornem a dir dels dos Reys moros, los quals hauien mort lo Compte de Mares sens llicencia del Rey Sornaguer, que ere senyor sobre ells; y per ço, essent dauant lo Rey de França tots los tres Reys, digue lo Rey Ansion que suplicaue a Ses Altezes que diguessen en quina manera hauie de esser deslliurat de la mort del Compte de Mares, perque, quant fossen en la Cort de llur Rey, no fossen dits traydors per hauerlo mort de aquella manera. E oynt aço, lo Rey de França mana encontinent ajustar tots los sauis de la sua Cort; y quant foren

ajustats, lo Rey los dix tot lo que ere passat, y com aquells dos Reys hauien mort lo Compte de Mares sens llicencia de son senyor lo Rey Sornaguer, y que determinassen alli encontinent si per aquella mort eren traydors o no. Y quant los sauis hagueren en-* [c^3 v.] tes lo cas, ells se apartaren en vna sala, y alli declararen que lo Compte, per hauer fet mancament, y per auer trencada la fe que son senyor hauia donada, y per hauer dexat lo Rey en lo camp y sen hauie aportat a son enemich, merexia aquella pena y altra molt major; e per aquestes rahons eren deslliures los Reys de esser traydors. E llauors lo Rey Sornaguer torna al Rey de França tots los castells y viles que li hauie presas, y li promete de esserli vassall tot lo temps de sa vida, ell y tots sos successors, y que cascun any li farien tribut; y lo Rey de França fonch molt alegre, ell y lo Compte son nebot; y acompanyaren lo fins al port de Marsella, y alli los Reys se embarcaren.

[XXII] *Com la mare del Compte, sabent que lo Realme de França era deslliurat de moros, vingue a la ciutat de Paris, y lo Rey y lo Compte la hisqueren a rebre.*

E quant la mare del Compte sabe que son fill hauia deslliurat tot lo Realme de França de aquells tres Reys moros,* ella fonch molt alegre, y [c^4 r.] desllibera de anar a la ciutat de Paris pera veure a son germa lo Rey y a son fill. Encontinent parti del castell de Bles: e quant lo Rey sabe la sua venguda, aparellas ab lo Compte per exir a rebre sa germana; e quant foren a dues lleguas de Paris, encontrarenla; y, apres de moltes cortesies, ells sen tornaren en la ciutat, y lo Rey volgue que sa ger-

mana posas en lo seu palau, ensemps ab lo Compte. E, estant axi vn jorn lo Rey ab sa germana parlant, ella li dix que pendria plaher que lo Compte fos casat; y que sabia vna donzella, la qual ere neboda del Papa, y que seria bo que la donassen a son fill; y comptali tot lo fet de Melior, axi com son fill li hauie dit; empero no sabie que fos Emperatriu, car lo Compte no li hauia sino dit lo nom, y ella tenia cregut que ere alguna fada. Sabent lo Rey aço, fonch molt content, y encontinent escrigue lletres al Papa sobre lo casament; y lo Papa, sabent la bona fama del Compte, fonch content, y dix que li donarie quatre castells y cent milia ducats de dot; empero lo Compte no sabie res de aço. E quant lo Rey sabe que lo Papa ere content, aparta al Compte y dix li quel auia casat ab vna neboda del
[*c* 4 *v.*] Papa, * quel pregaue que fos content; empero lo Compte, recordantse de la Emperatriu, no volie consentir que lo dit casament passas. E en aquest discurs de temps, lo Papa, tenint per fet dit matrimoni, enuia en França vn cardenal pera esposar lo Compte; y lo Rey, sabent aço, fonch molt enujat, perque son nebot no era content. Sobre aço concertaren lo Rey y sa germana que donassen vna beuenda al Compte, lo qual lo faria estar dotze horas fora de seny, y de aquella manera lo esposarien ab la donzella; y axi fonch fet, que aquell vespre, sopant, li donaren dita beuenda, que nou conegue; y apres trameteren per lo Cardenal, y encontinent lo esposaren yls meteren en lo llit. E la donzella besaua lo Compte, y ell dormia. Quant vingue lendema, que lo Compte se desperta y troba la donzella en lo llit, estigue espantat, y crida que li donassen los vestits, que sen volie anar a la sua senyora Melior; y la donzella lo abraça, dient: « Se-

» nyor: jo so vostra muller, que no aquella fada. » E lo Compte se gira, y dix: « Donzella: anau en bon » hora, car Melior es la mia senyora y no altra. » E la donzella lo volgue aturar per força, y ell li * [c 5 r.] dona vn bufet, que casi totes les dens li enderroca. E apres lleuas del llit y vestis ab molta cuyta, y deuallasen per la escala.

[XXIII] *Com lo Compte sen torna al castell de Cabeçadoyre, no volent consentir en lo casament.*

E quant lo Compte veu que son honcle li hauie fet tal burla, encontinent caualca y sen ana al portal a hont hauia trobat la nau la primera vegada; y alli troba vna galera que la Emperatriu li hauia tramesa, car ja sabie tot lo fet, y lo Compte se embarca prestament; y en esser embarcat, alçaren les veles los mariners, empero no veye los mariners ni los mariners tampoch a ell, car tots eren encantats; y hague tan bon vent, que en dos dies arribaren al castell de Cabeçadoyre; y essent en lo port, lo Compte se mete en vna barca y hisque en terra; y arribant a la ciutat, dexa lo cauall a la porta del castell, y entra dins, com tenie acostumat abans que partis; y arribant a la sala, troba la taula aparrellada, car ere hora de sopar; y assegues en la cadira que estaue al costat de la taula, y tantost veu venir lo baci, lo pitxer y la * touallola, y prengue [c 5 v.] aygua mans; y apres vingueren moltes viandes, ricament aparellades, y fruytes, y altres coses pera confortarlo, car venia fatigat de la mar. Y quant hague sopat, sen entra en la cambra a hont hauia acostumat de dormir, y tantost se despulla y metes en lo llit; y estant axi dient oracions, senti venir vna

persona per la cambra, la qual era la Emperatriu; y apres de esser despullada se mete en lo llit, y lo Compte la prengue en los braços, besantla ab molta amor; y contali tot lo que hauie passat en les batalles, y com hauie aguda victoria dels Reys moros. Y apres de aço li besa les mans, demanantli perdo; y la Emperatriu li demana que volie que li perdonas; ell li respos: « Senyora: jo he errat, empero » no de ma voluntat, car sapiau que en la Cort del » Rey mon honcle, me esposaren ab vna donzella » neboda del Papa; empero jo no consenti, car no » estaue en mon seny. » E quant la Emperatriu oy aço, dixli: « Certament, senyor, jous perdo, car jo» us he promes de perdonaruos qualseuol cosa, » excepta vna, (ço es) que si vos per ninguna via » me descobriu lo meu cors, fins que fossen passats
[c 6 r.] » * dos anys, que sens ningun perdo vos faria mo» rir molt cruelment. » Estant en aquestes rahons, lo Compte la tenie abraçada, y la besaue, y jugaue ab ella a son plaher; y de aquesta manera estigue lo Compte ab la Emperatriu dos mesos, tenint tostemps la regla acostumada en lo menjar, y beure, y dormir, sens james veure ningu.

[XXIV] *Com lo Compte demana licencia a la Emperatriu pera tornar en França, per causa dels espanyols, que li ere oblidat de pendre comiat dells.*

PASSATS los dos mesos, lo Compte se recorda dels espanyols que eren restats en la ciutat de Paris, que nos hauie recordat de pendre comiat dells; y veent lo Compte que ere gran descortesia de no hauer los dit res, deslibera de demanar licencia a la Emperatriu pera tornar en França a pendre

comiat dels dits espanyols; y axi, al vespre, essent en lo llit lo Compte y la Emperatriu, ell li dix la sua intencio; y la Emperatriu, veent que tenie raho, li respongue que ere molt contenta, empero que li prometes que tornarie en * breus dies, y ques recordas [c^{6} v.] del que hauie promes, que per ninguna via no descubris lo seu cors; y axi loy promete. Y quant vingue la mitja nit, la Emperatriu li dix: « Senyor: res» tau vos en lo llit, que jo vull anar a aparellar vos » lo que haueu menester pera vostron viatge.» Y axi ella se lleua, y feu aparellar vna nau, axi com hauie acostumat, y feuli aparellar vestits molt richs y bon cauall gris. Y quant vingue lo jorn clar, lo Compte se lleua molt alegre, y troba sobre lo estrado los vestits que la Emperatriu li hauie dit; y quant fonch vestit hisque del palau, y ana a la porta del castell; y alli troba la cauall, axi com li hauie dit, y no cura sino de caualcar y anar al port ahont altres vegades era estat; y alli troba vna nau molt ben atauiada, y veu la barca prop de terra quel esperaua, y no feu sino descaualcar, y prengue lo cauall per la regna y entra en la barca; y quant fonch dins, tantost ana enuers la nau, y arribant a la nau, puja alt, y encontinent feren vela; empero james no veye ningu. Y al cap de dos dies arriba al port a hont acostumaue, y prengue son cauall, y desembarca, y ana al castell de Bles, y alli tro*ba sa [c^{7} r.] mare; la qual, sabent que ell era vingut, fonch molt alegre, y demanali que feya la fada; y ell respos: « Senyora: no li digau fada, car ella no es fada, » abans es la mes gentil dama de tot lo mon. Em» pero dexau complir los dos anys, que llauors » conexereu si es fada.» Respos sa mare: «Fill: pus » que vos no la podeu veure, be podeu creure que es » fada o mal esperit. » Oynt aço lo Compte, fonch

molt enujat, y dix: « Certament, senyora, si vos dieu » mal de la cosa que mes ame en aquest mon, jo no » tornare james en vostra casa. » Veent sa mare que lo Compte se enujaue, li dix: « Senyor fill: nous » ho dire mes, pus vos ne enujau; abans hauria pla- » her que anassem a Paris pera veure lo Rey vostron » honcle. » Y ell fonch molt content. Y tantost se apa- rellaren de tot lo que hauien menester per lo cami.

[XXV] *Com lo Compte ana a la ciutat de Paris*
[*c* 7 *v.*] *pera demanar al Rey que ere dels espanyols.* *

E tantost partiren lo Compte y sa mare per anar a Paris; y quant lo Rey sabe que sa germana y lo Compte venien, hisque dos lleguas lluny de la ciutat pera rebrels. Y quant son nebot lo vee, en- continent descaualca y besali la ma; y lo Rey lo be- sa en la boca, dient: « Nostre Senyor Deu te guart » de traycio. » Y apres tots sen entraren en la ciu- tat, y alli estigueren alguns dies Y quant la donzella ab qui hauien esposat lo Compte, la qual hauie nom Elisena, sabe que son esposat ere alli, encontinent escrigue lletres a son honcle lo Papa, dient que sa- bes Sa Sanctedat com son esposat ere vengut de les terres de la fada, y que donas orde que no fos des- honrada; y tramete les dites lletres ab dos vassalls seus, dient los que tornassen, tan prest com po- guessen, ab la resposta del Papa. Empero lo Comp- te no sabie res de aço, ni lo Rey loy gosaue dir per que no se enujas. Y estant vn dia en la cambra, lo Compte y son honcle parlauen del Rey Sornaguer; y lo Compte se recorda dels espanyols, y demana al Rey a hon eren; y lo Rey li respos que per lo Realme
[*c* 8 *r.*] de França los hauia compartits, y que eren estats * molt enujats perque nols auie dit res de la partida.

[XXVI] *Com lo Papa enuia un Bisbe a la ciutat de Paris per fer auorrir al Compte la Emperatriu.*

Ara tornem al Sanct Pare, que, sabent que lo Compte Partinobles, que ere lesposat de sa neboda, era vengut, y que no estaue ab ella, fonchne tant enujat, que noy hauie qui li gozas parlar. Y estant vn jorn en la cambra, pensant en quina manera poria donar recapte en lo dit negoci perque sa neboda no restas deshonrada, y entra en la cambra vn Bisbe, lo qual era molt gran amich seu; y vehent lo estar axi pensant, li demana la causa, y lo Papa loy compta tot com era estat; y quant sabe lo Bisbe la veritat, li dix que si li donaua vn Archebisbat, ell donarie recapte per fer li auorrir aquella fada; y lo Papa loy promete, y encontinent lo dit Bisbe parti per anar a la ciutat de Paris; y arribant en Paris, lo Rey de França li feu molta honra, y el estigue en la Cort vn mes pera saber * la pratica de [c 8 v.] la gent; y en aquest temps cada dia anaue a la sala del Rey, empero no deye la causa perque era vengut. Y vn jorn lo Rey, parlant ab lo Bisbe, li compta tot lo fet del Compte Partinobles y de la guerra passada, y com se perdie per aquella fada, que no sabien qui ere. E llauors lo Bisbe respos: « Molt me » desplau de que aqueix fet vaja en tal manera; cer» tament aqueix caualler se perdra, si vosaltres noy » donau recapte, y que se aparte de aquella fada; » empero, si vosaltres voleu, jo lay fare auorrir, ço » es: quel fassau confessar ab mi; y no cureu, que » jol conuertire de manera que vosaltres sereu con» tents. » Y diguerenli que molt los plaurie; y encontinent lo Rey y sa germana prengueren lo Compte y aportarenlo en vna cambra, dientli; « Senyor: qual-

» seuol christia es tingut de confessar y combregar
» cada any vna vegada: per ço nosaltres vos volem
» manifestar que aci es vn Bisbe, lo qual te poder
» del Papa per absoldre de qualseuol crim, y nosal-
» tros nos som confessats ab ell; per ço, senyor, vol-
» driem que vos, com a bon christia, vos confessas-
[c 9 r.] » seu ab ell, perque fosseu absolt de tots vostres pec-
» cats. » * Y lo Compte, oynt aço, cregue que ere
veritat, dix que ere content, y axi sen ana a confes-
sar ab lo dit Bisbe; lo qual en sa confessio lo amo-
nesta tant, que li digue la veritat de tot lo que ere
passat. Y quant lo Bisbe sabe tot lo secret, dixli:
« Fill: sapiau que aço no es persona, encara queus
» parle, ni fassau qualseuol cosa ab ella; abans es de
» creure, sens dupte, que es mal esperit, car los mals
» esperits van entre les persones, que nols poden
» veure; empero, perque vejau la experiencia del
» queus dich, jous donare vna llanterna, la qual
» sera encantada, y aura dins aquella llanterna
» vna candela que cremara tostemps, fins que la
» dita llanterna sie trencada; y vos apartareu dita
» llanterna amagada, y quant sereu en aquell cas-
» tell, teniu la entre la capa molt ben embolicada; y
» apres, quant anireu a dormir, meteula dejus lo llit
» secretament; y quant sera en lo llit, jugau ab ella
» fins que sie molt cansada, y apres dexaula dormir;
» y quant conexereu que ella dormira, lleuau vos,
» y traheu la llanterna, y descubriu lo llit; y si es
» mal esperit, vos no la poreu veure; y si es persona,
[c 9 v.] » vos la veureu sens dupte, y de aquesta ma*nera
» exireu de sospita. » Y lo Compte, hauent oydes
les amonestacions, cregue que era veritat, y axi pro-
mete que farie tot lo que li auie manat; y lo Bisbe
li dona vna llanterna, la qual era encantada, axi
com es dit. Y quant lo Compte tingue la llanterna,

encontinent caualca, y ana al port a hont hauia dexat la nau quant era vingut; y troba la barca aparellada y entra dins ab son cauall, y tantost alçaren veles, y la nau comença a fer via; y lo Compte anaue molt alterat, pensant en lo que hauie empres. E ab aquest pensament, la nau arriba al port de Cabeçadoyre, y lo Compte prengue lo cauall y entra en la barca, y la barca lo aporta fins en terra. E essent exit en terra, munta a cauall y ana enuers lo castell; y, entrant per lo portal, estigue duptant, car tenie por que la sua senyora Melior no sabes la traycio que li volie fer; y descaualca, y anasen a la sala a hont acostumaue menjar, y troba la taula aparellada, y assegues, y prengue aygua mans; y apres vingueren les viandes, molt ben aparellades. Empero lo Compte estaua tan pensatiu en lo que tenie de fer, que no podie menjar, y les cames li tremolauen. * Y quant vingue la hora de dormir, veu venir [*c* 10 *r*.] les antorches, axi com hauien acostumat, y seguiles; aportant tostemps la llanterna, que lo Bisbe li hauie donada, molt ben amagada. E quant fonch a la cambra, metela dejus lo llit; y apres se despulla, y metes en lo llit, y les antorches sen anaren; y tantost senti venir la Emperatriu, y quant fonch prop del llit, despullas; y essent en lo llit, tantost començaren de jugar, y axi ella se adormi; y lo Compte se lleua secretament, y prengue la llanterna, y trague la candela que era de dins, y descobri la Emperatriu.

[XXVII] *Com estant mirant lo Compte la Emperatriu, caygue vna gota de cera de la candela sobre los pits.*

Hauent lo Compte descubert lo llit, veu la Emperatriu que estaue dormint; y mirant lo Compte la gran gentileza de aquella, estigue espan-

tat, y estaua casi fora de seny; y estant axi torbat, caygue vna gota de cera de la candela sobre los pits de la Emperatriu, la qual fonch causa que se
[c 10 v.] despertas. Y veent que ere des*cuberta, crida vn gran crit, dient: « Valeume, Verge Maria! » Y resta esmortida. E quant lo Compte oy aço, llança la llanterna en terra y comença de plorar, maleynt a sa mare y al Bisbe, y a tots los que eren estats causa que ell hauie feta aquella traycio. Y quant la Emperatriu fonch retornada, comença de plorar, dient: « O, caualler traydor: en mal punt haueu comes » tal maluestad, car jous fare matar ab tanta cruel- » tat com james caualler moris! ¿Aço es lo que vos » me hauieu promes tantes vegades? Y ara es desfet » tot lo meu encantament, y tots los del Imperi sa- » bran la mia deshonra, car no podeu estar que nous » vejen tots los del palau, car si vos no haguesseu » comes aquesta traycio, vos no podieu veurels, ni » ells a vos. O, traydor! y pues hauieu esperat tant » ¿no podieu esperar sis mesos, y fora cumplit lo » temps dels dos anys, y foreu estat senyor de mi » y del meu Imperi? » Y dient estes rahons, ella se vestia; y lo Compte estaue agenollat, demanant li misericordia, y prometent li que james no tornaria a tal errada; empero la Emperatriu no li volia perdo-
[c 11 r.] nar, abans ab molta furia li deya: « Cer*tament, en » traydor, vos no escapareu de la mort, pus me ha- » ueu causat tanta vergonya; car jous auie promes » perdonar vos totes les errades sino aquexa, y te- » niu per cert, que james fareu traycio ni afront a » ninguna donzella » Y en aço la Emperatriu prengue tots los vestits del Compte, que estauen sobre lo estrado, y hisque de la cambra, dexant lo Compte en lo llit tot nu perque no sen pogues anar; y ella ana a la cambra de sa germana Urraca, y feu la lleuar

del llit. Y quant Urraca la veu venir, plorant y tirant se los cabells, estigue molt espantada, y feu lleuar totes les donzellas; y la Emperatriu prengue sa germana y apartala en vna cambra, y alli plorant y gemegant, li compta tot lo que era pasat, dient: « O, germana: ja sabeu quant amaua aquell caua- » ller, lo qual hauie aportat del Realme de França » y volie que fos Emperador; y axi me hauia promes » que no descubriria lo meu cors, fins que fossen » passats dos anys; empero esta nit, com a traydor, » me ha descuberta; y ara sere deshonrada, car tots » los del palau lo veuran, y ell a ells, puys lo encan- » tament es desfet, y per ço * jo vull que muyra, y [c 11 v] » prech vos quem doneu consell. » Quant Urraca sabe la causa per que la Emperatriu feya tan gran plant, fonchne molt enujada, y digue: « Certament, » senyora, ell merex la mort, pus no ha sabut co- » nexer lo be que tenia; y perço esperaume açi, » que jo anire y fare armar cauallers quel maten. » Y tantost Urraca hisque del palau, y feu armar cinquanta cauallers, dientlos que vn mal caualler hauia tengut atreuiment de entrar en la cambra de la Emperatriu, y per ço que se estiguessen en la sala, dauant la cambra, y com exiria lo dit caualler, quel matassen; y apres Urraca torna a la Emperatriu, y dix li que ja hauie donat recapte en lo que li hauie manat; y la Emperatriu sen tornaue a la sua cambra; y apres vingue Urraca; y entrant, veu lo Compte que estaue assegut en lo llit, demanant misericordia a la Emperatriu, que li volgues perdonar; y la Emperatriu callaue, que be mostraue en la sua cara no tenir ningunes ganes de perdonarli; y Urraca hisque de fora la cambra y veu venir molts cauallers armats. Y quant lo Compte senti la remor de les armes, estigue molt espantat. Y, estant en* aço, entra Urraca dins [c 12 r.]

la cambra; y quant lo Compte la veu, mira la molt be, y conegue que ere gentil dama, car tenie la cara molt plasent y graciosa, y lo cap molt petit, y los cabells rossos com si fossen de or, y los vulls grans y negres, y les celles ben fetes, y lò front blanch com lo paper, lo nas petit y afilat, y boca petita y vermella com lo coral, les dens blanques y menudes, y la color de la cara com vna rosa, y lo coll prim, y los pits tals com vna neu, y les mamelles petites y blanques, y los braços llarchs y ben fets, les mans curtes y blanques, y los dits llarchs y prims, y la proporcio del cos molt gentil segons los altres membres; y en la cintura era prima. Totes estes perfections vee lo Compte en la gentil Urraca, la primera vista. Y veent Urraca que lo Compte estaue despullat, ana enuers ell per veure la sua disposicio; y quant veu que era tant gentil, ella ne hague grandissima pietat, pensant que la mort li ere aparellada, y dix: « O, senyor germa! ¿y per que haueu volgut
» enujar la senyora Emperatriu, que tant vos ama-
» ue? ¿no podieu comportar fins que fossen complits
[c 12 v.] » dos anys, y foreu estat senyor de ma * germana y
» tot lo seu Imperi? ¿y vn home que hauie tant
» comportat, no podie comportar sis mesos que
» manquen pera compliment dels dos anys que ella
» vos tenie pregat, y vos haueu trencada vostra pa-
» raula? Certament, senyor germa, nous podeu
» escusar que no siau molt culpable en totes mane-
» ras. » Y quant lo Compte sabe que aquella tan graciosa dama era germana de la Emperatriu, ell ne hague molt gran plaher, y li prengue la sua delicada ma y besalay, dient: « Senyora germana: sa-
» piau que jo so estat enganyat per ma mare, y per
» mon honcle lo Rey de França, y per vn traydor de
» Bisbe, car me han aconsellat lo que jo he fet. »

Y quant Urraca ohi lo Compte que parlaue tant piadosament, agenollas deuant la Emperatriu, y besali les mans e los peus, demanant li de gracia que perdonas al Compte, pus hauie errat per mal consell; y la Emperatriu li respos que no li perdonarie per res. Veent aço Urraca, torna al Compte, que estaue en lo llit plorant, que nos gosaue lleuar, car estaue tot nu y no tenie roba que se vestis, car la Emperatriu lay hauie lleuada, y digue li la resposta que sa germana li * hauie feta; y lo Compte la suplicaue [c 13 r.]
que hi tornas y li recaptas gracia que no moris tan vergonyosament en lo llit; y Urraca torna a la Emperatriu, dientli: « Senyora germana: jous suplich » que lo Compte no muyra axi; mes, sim voleu » creure, jous dire lo que sera honrra vostra, (ço » es) que li torneu la sua roba y lo seu cauall, y » quel deixeu anar a hont se vulle. » Respos la Emperatriu: «Yo vull que muyra aquex traydor.» Quant Urraca veu que no podie acabar res ab sa germana, dix li: « Senyora: feu li almenys gracia de tor- » narli la roba, per que tant noble caualler no muy- » ra tan vergonyosament. » E la Emperatriu dix: « Feu lo queus vullau de aço; empero desempachau » de donarlay, car ja esta presta la gent quel tenen » de matar.» Llauors Urraca fonch contenta, y ana prest a la sua cambra pera cercar la roba del Compte; y apres ana al portal de la mar y alli troba dues naus surgides, y crida lo patro de cada nau y manals que encontinent se aparellassen, car la Emperatriu volie trametre vn correu en França; y oynt aço los marines, prestament se meteren en orde pera partir; y Urraca * torna al palau y aparella lo cauall [c 13 v.]
del Compte y tot lo que hauia portat la primera vegada que alli vingue; y apres entra en la cambra ab la roba de vestir, y ajuda a vestir lo Compte; y

essent vestit, Urraca lo prengue per la ma, y anaren los dos dauant la Emperatriu, y Urraca se agenolla y dix: «Senyora: ayau pietat de tant gentil caualler, » que no muyra. » Respos la Emperatriu: « Lleuau » me dauant aquell traydor. » Y veent Urraca aço, dix: « Senyora: jo anire ab ell, perque quant los » cauallers lo hauran mort, jol fare soterrar axi » com a noble caualler. » E la Emperatriu fonch contenta.

[XXVIII] *Com Urraca desliura lo Compte que no moris, y metel en vna nau y feu lo aportar al castell de Bles.*

Llauors Urraca prengue lo Compte per la ma y hisque de la cambra, y quant los cauallers lo veren, tots meteren ma a les espases pera matarlo, sino que Urraca los dix: « Senyors: nous mogau, [*c* 14 *r.*] » car aquest* es vn correu que ma germana tramet » en França; empero aquell qui exira es lo qui me» reix la mort. » Y ningu nos mogue; y axi Urraca trague lo Compte fora lo palau, y dona li lo seu cauall y espasa, y acompanyal fins al port; y feulo embarcar, y mana al patro que aportas aquell correu fins al castell de Bles, y que alli lo dexas, y que partis prestament; y si la Emperatriu lo feya cridar apres de esser partit, que no tornas, sots pena de la vida; y lo patro loy promete, y Urraca prengue comiat del Compte, que estaue tant torbat que no sabie si era mort o viu; empero quant ella miraua que ere tant gentil home y tant dispost, no podia partirse dell, car sino hagues pensat que era son cunyat, ella lo haguèra pres pera si matexa. Y en aço los mariners feren vela, y ella munta en altra nau y fugi en les terres que son pare li hauie dexades,

car tenia paor que sa germana no la fes matar per que hauie desliurat al Compte.

[XXIX] * *Com lo Compte arriba al castel de Bles y no volgue que los seus vassalls lo rebessen com a senyor.* [c 14 v.]

Ara digam del Compte, que, arribant al portal del castell de Bles, los marines lo tragueren en terra y acompanyaren lo fins a la porta del castell; y alli trobaren alguns vassalls del Compte, los quals, quant veren llur senyor, se agenollaren dauant ell per besarli la ma; empero nou volgue comportar, dient que vn traydor com ell no merexia que li besassen la ma; y los vassals estigueren tots espantats, oynt tals paraules de son senyor; y encontinent anaren a sa senyora per comptarli lo fet, y per aço lo Compte mana que li obrissen la torre que tenia en lo mes alt del castell, y metes dins y tanca la porta per que ningu noy entras; y quant fonch alli, comença de plorar y cridar, dient: « O, trist de mi, traydor! ¿y per que so nat en » aquest mon, per fer tant gran traycio? ¿y quina » sentencia abasta pera castigar vn tal traydor? O, » germana Urraca! ¿perque no volguereu * que jo [c 15 r.] » moris en lo palau de la Emperatriu, pus ho me» rexia? Empero crech queu haueu fet perque » sentis major pena, y perço me haueu allargada la » vida; empero jo fare de manera que durara poch.» Sabent la mare del Compte que son fill fehie tan trist plant, ana a la torre, pensant aconsolarlo; empero lo Compte la deshonraue de tal manera, que aquells quil oyen pensauen verdaderament que ere tornat orat. E de aquesta manera estigue tres dies sense beure ni menjar, sino tostemps cridant.

[XXX] *Com lo Rey Sornaguer enuia son fill en França, per que seruis lo Compte Partinobles, y que aprengues les sues costumes.*

TORNEM ara a dir del Rey Sornaguer, lo qual, sabent que lo Compte era tornat en França, deslibera de enuiarli vn fill que tenia, que hauia nom Aufer; y, estant dit Rey vn jorn en la cambra ab son fill, dixli: «Fill: jo vull que vos aneu en França y de» maneu del Compte Partinobles; y quant lo hajau
[c 15 v.] » trobat, digauli * que jous tramet a ell per quel ser» uiau, y li direu que sou mon fill; y apendreu la sua » criança y les sues pratiques.» Oynt Aufer la intencio de son pare, fonch molt alegre, car tostemps hauie oyt dir que lo Compte ere esforçat caualler. E encontinent parti, y ana a la ciutat de Paris, y alli demana a hont trobarie lo Compte; y digueren li quel trobarie en lo castell de Bles; y Aufer sen ana alli tot dret, y troba sa mare del Compte molt atribulada, y demanali a hont era lo Compte; y ella li compta tot lo fet y com estaue tancat en la torre; y oynt aço Aufer, fonch molt enujat, y dix que volia parlar ab ell; y ana a la porta de la torre y crida lo Compte; y quant lo Compte oy quel cridauen, demanali: «¿Qui sou?» Aufer li dix: «Yo so » Aufer, fill del Rey Sornaguer, y vinch per seruir » Vostra Senyoria.» Llauors lo Compte li obri; quant fonch dins, comptali la sua desuentura molt largament, y dix li, plorant ab molta dolor: «Amich: » vos haureu de fer lo que jous manare, si vos voleu » estar en ma companya.» Y Aufer li promete que farie tot lo que porie, pera seruirlo. Llauors dix lo
[c 16 r.] Compte: «Anau y feu me pastar pa de * ciuada, y » portaulom aci; y portaume vn canter daygua.» Y

ell hi ana y li aporta lo que demanaua; y de aço menjave lo Compte quant la fam lo enujaue. E axi estigue cinch mesos; y quant lo Rey de França sabe que era tornat orat, y que deshonraue sa mare, no volie anar a veurel, car sabia quen era estat causa. Y quant los cinch mesos se acabauen, ab los quals se complien los dos anys que auia de esperar per esser Emperador, comença de fer lo mes trist plant que james ningu fes; car no es home en lo mon que, oyntlo, non hagues pietat; y Aufer y tots los altres qui escoltauen lo plant, creyen que ere tornat orat, segons les coses que deye.

[XXXI] *Com tots los Reys y cauallers del Imperi se ajustaren, y anaren a la Emperatriu pera demanar li si hauie trobat recapte.*

TORNEM parlar de la Emperatriu, que estaua en lo castell de Cabeçadoyre, y mana que tots los Reys, Duchs, Comptes y grans senyors del seu Imperi vinguesen; y quant foren tots ajustats, ella los dix que ja sabien com li hauien donat dos anys de temps per * ques hagues cercat marit a sa [c 16 v.] voluntat, y que lo dit temps ere passat y no hauia pogut trobar marit que li acontentas. Y llauors li respongueren los dos Reys, que eren tutors seus: « Donchs ¿que mana Vostra Senyoria que nosaltres » fassam? » Y ella los dix que fessen lo que los aparegues. E los Reys digueren: « Nosaltres cercarem » lo millor home que pugam trobar que sie ygual a » Vostra Senyoria, y aquell elegirem per esser Em» perador y marit vostre. » Y estant en aquest rahonament la Emperatriu y los Reys, entra en la sala vn missatger ab vna lletra, y agenollas deuant la

Emperatriu, y besa la lletra, y apres la posa sobre lo cap, axi com se acostuma de fer als Emperadors; y ella prengue la lletra y la llegi. Y quant la hague legida, dix a tots los Reys que eren alli presents: « Aquesta lletra ve de Espanya, en la qual me es-
» criuhen que alli ha vn noble caualler que es
» molt esforçat y digne de gran senyoria; y per cert
» jol vull veure, perqueus prech quem doneu tres
» mesos de temps perque ell pugue venir; y si es
» ver lo que escriuhen, jo vull que aquell sie mon
[d[1] r.] » marit; y sino es tal com me escriuhen, llauors *
» vosaltres me poreu donar aquell que volreu. » E quant los Reys oyren aço, foren molt alegres, car mes amauen que ella mateixa prengues aquell que li agradas, perque apres no pogues donar culpa a ningu; y axi foren molt contents de donarli lo temps que ella demana, y les Corts se desbarataren y cascu torna en sa terra. Tot aço feya la Emperatriu pera saber noues del Compte; y tramete a demanar sa germana Urraca pera aconsellarse ab ella; empero ella no gosaue venir per por que la farie matar, car moltes vegades hauie trames per ella y james noy ere volguda anar, sino que li trametia a dir que lo Compte era tornat orat. Y ab aquesta congoxa, estaue la Emperatriu que souint se esmortie, y ningu no sabie perque. Y en aquest endemig, los tres mesos foren passats, y los dos Reys, que eren los tutors, vingueren pera saber si hauie elegit marit; y ella dix que no. Llauors los dos Reys digueren: « For-
» çat sera que nosaltres vos ne donem; y perço,
» entre tant que les Corts se ajustaran, entremeteu
» vos de algu que sie vostre ygual, y nosaltres tambe
» per altra via cercarem lo queus pertany. » Y ella
[d[1] v.] los dix que era molt contenta; y encontinent * scrigue vna lletra a sa germana Urraca, pregantla que

li donas auis del Compte a hon ere, ella li feu resposta, que quant ella la hauie pregada que perdonas al Compte nol hauie volgut perdonar, y que ara cregues verdaderament que era tornat orat. Quant la Emperatriu ohi la resposta, estigue molt enujada, y torna a escriure a sa germana, dientli que encara que lo Compte fos tornat orat, que fes de manera que ella lo ves, car sabie de cert que quant lo Compte fos dauant ella y sabes que li hauie perdonat, cobraria lo seny. Y veent Urraca que la Emperatriu se congoxaue tant, estaua ne molt alegra, pus que no li hauie volgut perdonar, ans lo volie fer matar, y ara treballaue tant per trobarlo; y per ço li escrigue vna lletra, dient: « Senyora: pus lo » Compte ha perdut lo seny per vos, molta raho es » que vos perdau per ell la vida, car james nol » veureu. »

[XXXII] *Com lo Compte, estant en lo castell de Bles en aspera penitencia, y veent que no podie morir, deslibera de anar en algun boscatge per acabar la sua vida.* * [*d*[2] *r.*]

Auent estat lo Compte vuyt mesos en tan espera penitencia, que no hauie menjat sino pa de ciuada y begut aygua, y sens ninguna vestidura sino dels seus cabells, y vehent que no podie morir, desllibera de anar en algun boscatge y alli estar sense menjar fins que fos transit; y vn jorn, parlant ab son criat Aufer, lo qual era lo fill del Rey Sornaguer, que hauie nom Aufer, y dixli que, certament, aquella vida lo enujaue molt, y que deslliberaue de anar en algun lloch a hont prengues plaher, y que ja podie esser que la sua enamorada fos casada y no se recordaue dell; y tot aço feye lo

Compte per partirse de alli y anar en altra terra a hon pogues morir. Y quant Aufer ohi aço, fonch mol alegre, y dixli: «Senyor: molt mes valra que partiam » de aci, y jo aportar vos he en altra terra a hont » menjareu y beureu a vostron plaher, y lleuar vos » he tots aquexos cabells queus desparensen, y en » breus dies podeu esser tornat en vostra força y dis» posicio, y tornarem a Paris en la Cort de vostron » honcle; y per donar millor recapte en aquest nego» ci, jo pendre vn palafren, en lo qual vos poreu ca-
[d^2 v.] » ualcar per * que estau molt flach, y jo pendre vn » cauall pera mi, y de aquesta manera partirem se» cretament, que ningu non haura sentiment. » Y lo Compte dix que era molt content; y tantost ordenaren la partida, (ço es) a la mitja nit, per que ningu nols conegues, car lo Compte estaue de manera que era vergonya amostrarse dauant ningu; y axi partiren los dos, (ço es) Aufer y lo Compte. Empero lo Compte estaua tant flach, que nos podie tenir gens sobre lo palafren, sino per Aufer, que tostemps li tenie les mans a les espalles. Axi caualcaren tota aquella nit, fins a tant que arribaren en vn lloch que era molt prop de les serres de Ardenya, a hon altra vegada se ere perdut; y quant foren alli, Aufer descaualca y ajuda a descaualcar al Compte, que no podie caualcar ni descaualcar si no li ajudauen. Y quant lo Compte fonch descaualcat, Aufer li demana que volie menjar, y lo Compte li respos: «Aportau que » menjar pera vos, sin voleu, que jo no vull menjar, » car mes ame la mort que la vida. » Llauors, quant Aufer ohi que lo Compte no volia menjar, estigue molt trist, y dix: « Y com, senyor! ¿per aço me aueu
[d^3 r.] » fet venir aci, y ara no voleu menjar? » Respos lo * Compte: « Amich: encara que jous haje fet venir » aci y ara jo no vulle menjar, per aço nous fas nin-

» gun perjudici. » Respos Aufer: « Senyor: prou me » feu perjudici, car si vos no menjau, en breu temps » sereu mort, y los vostres parents y vassals diran que » jous he aportat aci ab intencio de mataruos, per » venjar la deshonra que fereu a mon pare en la ba- » talla dauant Paris; ara diran que ho he fet per ven- » jar la deshonra de Elisena, vostra esposa; y perço » jous prech que menjeu y queus esforçeu. » Oynt lo Compte les paraules de Aufer, respos dient: « Cer- » tament, germa, si voleu que jo menje, sera per » amor de vos, y vos tambe haueu a fer per amor » de mi lo que jous dire, (ço es) queus torneu chris- » tia. » Aço deye lo Compte crehent que Aufer nou farie, y que ab aquesta escusa no menjarie. Empero Aufer tenie tantes de ganes de veure lo Compte ab la força que solia tenir, que haguera fet qualseuol cosa, y axi promete ques faria christia. Llauors lo Compte no tingue ninguna escusa, abans fonch forçat que menjas; y lendema anaren a vna esglesia que ere prop de alli, y lo Compte feu batejar Aufer, y ell fonch son padri, y posarenli nom Guillem, * per [*d*³ *v.*] que es nom frances. Y apres lo Compte sen torna en lo desert, que son criat nou sabe; y quant fonch en les serres de Ardenya, troba los caualls que encara estauen lligats, y ell los deslliga perque poguessen anar alla hon volguessen; apres lo Compte sen deualla al peu de la montanya, y alli troba vna font, y veent que ere lloch molt aspre y desert, desllibera de estar alli per fer molt major y mes gran penitencia del que hauie fet fins alli.

[XXXIII] *Com la Emperatriu embia a cercar altra vegada sa germana Urraca per que li donas consell; y Urraca, pensant que la volgues fer matar, fugi ab vna nau pera mar; y de la diuisio entre los Reys.*

TORNEM a parlar de la Emperatriu y de sa germana, que estauen en questio per que Urraca no volie obeyr lo manament de la Emperatriu; car quant la Emperatriu li embiaue a dir que vingues, Urraca li feye resposta que no estaua en disposicio per anar per cami. Y veent la Emperatriu que no li volie obeyr, tramete vna nau al castell [*d*[4] *r*.] de Tenedo, car alli era Urraca, * dient que pus no podie anar per cami, que ab aquella nau vingues. E quant Urraca sabe que la Emperatriu li embiaua vna nau, hague por que no la volgues fer matar, desllibera de fugir, y axi mana aparellar vna bellissima nau y metes dins, ab sis donzelles que la seruien, ab deslliber de anar en França. E en aço los Reys del Imperi estauen en grandissima diuisio sobre la electio del Emperador, car los Reys volien que fos hu dells, y los cauallers y los altres senyors volien que fos altre. E sobre aquesta diuisio digueren los dos Reys, que eren tutors de la Emperetriu: « Nosaltres volem que sobre aquesta electio no » hajen de valer fauors, ni se hajen de seguir gue- » rras ni malas voluntats; abans volem que vaje » molt ygualment pera tots; perço deslliberam que » sien escrites lletres per totes les prouincies del » mon, dient que qualseuol caualler que voldra » per amor de la Emperatriu amostrar la sua força » y valentia, que per lo dia de Pasqua primer vi- » nent sien alli, y que sie fet vn torneig; y aquell » que haura victoria de dit torneig, que aquell sie

» Emperador;*e si ere cars o ventura que fos moro [d^4 v.]
» o turch aquell que haura dita victoria, que sia tin» gut y obligat de tornarse christia. E de aquesta » manera noy haura auantatge ningu. » E oynt los altres Reys y grans senyors la intencio y deslliber de aquells, foren molt contents; y encontinent tots juraren de tenir y seruar aquella deslliberacio, y contra aquella no venir en cosa ninguna. Y tantost escrigueren lletres y trameteren missatgers per totes les prouincies, axi com desus es dit. Empero la Emperatriu no estaue james alegre, per que no tenie ningu ab qui pogues descobrir sos secrets, pus sa germana sen era anada, y hauie gran paor sabent que aquell que serie son marit no la trobarie axi com deuia, per que lo Compte sen hauie aportada la flor.

[XXXIV] *Com, anant Urraca fugint per la mar, arriba a les serres de Ardenya y alli troba lo Compte.*

Ara tornem a Urraca, que anaue fugint per la mar, per paor de la Emperatriu, y anant axi, vn dia arribaren dauant les serres de Ardenya, y quant foren*en lo port, sentiren alt en lo boscatge [d^5 r.]
vn cauall que relinchaue. Sentint Urraca aço, demana al patro de la nau en quina terra eren. E lo patro respos: « Senyora: jo estich molt marauellat que en » aquestes serres haja caualls, car son las mes » aspres y desertes montanyes del mon, y diuhense » les serres de Ardenya. » Llauors diu Urraca: « Pa» tro: per amor de mi, que llançeu ancora y veureu » si sentirem altra vegada aquell cauall. » Respos lo patro: « Senyora: bona cosa serie que vejam lo que » es, car ja porie ser que algun caualler se fos per-

» dut per aquestes montanyes y no trobe lo cami » per exirne; y per cert esta en gran perill, car en » aquestes montanyes y ha moltes serps, y lleons, » y onsos, y de quants animals saluatges ha en lo » mon, y entre aquells ni ha molts de verinosos; » y per aço, si es algun caualler, sera gran merit » de ajudarli; y per que los animals verinosos nous » puguen fer mal, jols conjurare de manera que, » encara queus toquen, nous nouran. » E Urraca dix: « Sperem que sie exit lo sol, y exirem en » terra. » Y mana aparellar tres donzelles que hisquessen ab ella en terra; y tantost lo patro mana
[*d* 5 *v.*] aparellar la barca, y hisque*ren en terra lo patro y quatre mariners, y Urraca ab tres donzelles; y essent en terra, Urraca dix al patro que anas primer ab los mariners, y lo patro fonch content, y anant ell, conjura tots los animals verinosos de aquella terra, de manera que no podien fer mal a ningu; y axi, anant Urraca a cauall en vna hacanea blanca, entra en les montanyes ab les donzelles que la seguien; y anant los mariners, trobaren rastre de vn cauall que perdie sanch. Y los mariners digueren: « Senyora: ¿voleu que seguiam lo rastre de aquesta » sanch? » Y ella dix que si. Y seguint lo rastre, arribaren a la font hont lo Compte exie a beure, y prop de la font trobaren vn lleo mort, lo qual tenie en la boca vn boci de carn del cauall. Y veent aço, estigueren tots espantats, y lo patro digue: « Jo » crech que aquest lleo ha volgut menjar lo cauall » que hauem sentit, y es li saltat sobre les an» ques, y lo cauall crech que li ha donada alguna » cosa, y de aço es mort. » Llauors miraren lo lleo y trobaren que tenia lo ceruell trencat, y lo patro digue a Urraca: « Senyora: restau vos aci prop de » aquesta font, y jo, ab los mariners, anire per la

» montanya, y veu*re si trobare lo cauall o lo caua- [d 6 r.]
» ller.» Y Urraca dix que anassen en bonora; y Urraca resta ab les donzelles prop de la font. E estant alli, veeren exir entre los arbres vn animal molt gran y lleig; y Urraca ana enuers ell, y veu que tenie semblança de persona; y ella li aparta los cabells de dauant la cara, que eren molt llarchs; y veent Urraca que tenia cara de persona y anaua a quatre cames, estigue molt espantada; y senyant, li demana de part de Deu que li digues qui era. Y ell respos: « Jo so vn traydor. » Y llauors Urraca estigue espantada, car aquella veu li semblaue del Compte, y pensaua en les rahons que hauian passadas en lo castell de Cabeçadoyre, y de quant la Emperatriu li deya traydor; y pensaua en lo que li hauian dit en lo castell de Tenedo, (ço es) que lo Compte era tornat orat, y que sen era anat per los boscatges com a desesperat; y per totes aquestes rahons, Urraca pensaua que aquell era lo Compte, y desllibera de demanar li altra vegada qui era, y axi li dix: « Germa: jous prec quem digau qui sou;
» car si vos sabieu qui so, nom negarieu la veri-
» tat; empero jous dire primer lo meu nom, per
» que vos no dup*teu de dar me lo vostre. Sapiau [d 6 v.]
» que so Urraca, filla del Emperador de Constan-
» tinoble; tinch vna germana que ha nom Melior, la
» qual es Emperatriu; y jo vaig a cercar vn Compte
» que ha nom Partinobles, que es senyor del cas-
» tell de Bles, lo qual, en dies passats, feu vna gran-
» dissima errada a ma germana la Emperatriu, per
» la qual ella lo volie fer matar, y jol desliuri; em-
» pero ara ella es contenta de perdonarli, y aço es
» lo que jo vinch cercant. » Y quant lo Compte ohi que la Emperatriu li perdonaue, y conegue que aquella era Urraca, sa cunyada, de la gran alegria

que hague, caygue en terra esmortit. Y quant Urraca veu axo, ella conegue que aquell era lo Compte; y assegues al seu costat, y prengue li lo cap y posal sobre la sua falda; y apartali los cabells de la barba, que eran tant rossos com si fossen dor. Y quant lo Compte comença de retornar, y ell obri los vlls y veu la cara de Urraca, y comença de plorar, dient: « Senyora germana: ¿es veritat lo quem dieu, que la » senyora Emperatriu es contenta de perdonarme?» Respos Urraca: « Senyor: noy dupteu en ninguna » manera.» Y tantost Urraca crida vna donzella de
[*d*[7] *r.*] les sues,*que hauie nom Persies, y dix li que li ajudas a lleuar aquell gentil home, que era vassall seu, y que hauia vn any que se era perdut per aquella montanya; y tantost la donzella vingue ab les altres, que eren restades mirant lo lleo, y totes quatre prengueren lo Compte y aportaren lo a la vora de la mar, y meteren lo en la barca, y apres aportaren lo a la nau; y Urraca mana a la donzella Persies que li donas bon recapte, y que li tallas los cabells de la barba, y quel pentinas molt gentilment; y apres Urraca se acosta al Compte y donali vna bella roba, y ajuda lay a vestir; y mes li digue que per ninguna via no digues a ningu qui era; y quant tot aço fonch fet, Urraca estaue tant alegre per hauer trobat son cunyat, que james ella no senti tant de alegria; y tantost mana que li aparellassen la barca, y torna a exir en terra ab dues donzelles, y ana enuers la font a hont auie trobat lo Compte; y alli encontra lo patro de la nau ab los mariners que sen tornauen de la montanya, y ella los demana que hauian trobat. Y ells respongueren: « Senyora: nosaltres » hauem trobat vn cauall mort, que estaue nafrat en
[*d*[7] *v.*] » les anques, y crehem que es * aquell que ha mort » lo lleo que trobarem prop de la font, y hauem cri-

» dat tant com hauem pogut, perque si lo caualler » era en la montanya, que vingues, car ja es prop » de mig jorn. » Y axi sen tornaren tots a la nau; y entrant en la nau, los mariners veheren aquell home barbut y tant flach; demanaren a la donzella qui era, y ella respos que no sabia qui era; y oynt Urraca aquestes rahons, respongue: « Aquest es vn » vassall meu que anaue per mar ab vna nau ca» rregada de mercaderia, y la nau se perde de for» tuna, y ell prengue vna taula y llanças en mar, » y ana per la mar dos dies ab la taula; y apres » volgue la ventura que arriba en aquest port; y » pus fonch prop de terra, comença a nadar y » hisque de fora; y ha estat vn any en la montanya, » y jol he trobat alli prop de la font, que anaue a » quatre cames, axi com vn animal; y som me acos» tada a ell, y, demanant li qui era, ha dit lo queus » he comptat. » E oynt aço, los mariners cregueren que era veritat. E tantost Urraca mana que alçassen les veles y que tornassen al castell de Tenedo, de hon eran partits; y en aço estaue ella parlant ab lo Compte, dient li tot lo que ere passat entre * [*d* 8 *r.*]
ella y la Emperatriu. Y en aço arribaren al castell de Tenedo y desembarcaren, y Urraca mana que metessen aquell home que hauien trobat, en la millor cambra del castell. E tantost ella desllibera de anar a parlar ab la Emperatriu, y dix al Compte que no curas sino de menjar y de donarse plaer, car ella volia anar a parlar a sa germana. E lo Compte li digue: « Senyora: feu me merce que jo veja la Em» peratriu. » Respos Urraca: « Senyor: nous enujeu, » que abans de molts dies vos la veureu. » E en aço Urraca se aparella pera partir, y mana a la donzella Persies que donas bon recapte en aquell caualler. Y apres prengue comiat del Compte, dient li que

se esforças, que ell haurie lo que desijaue. E tantost caualca y sen ana enuers lo castell de Cabeçadoyre ab moltes dames y donzelles que la acompanyauen. E la donzella Persies resta en lo castell ab lo Compte, del qual ella ere tan enamorada, que cada vegada quel pentinaue lo besaue, y requerial de amors; empero ell no volie consentir a la sua desordenada voluntat, ans li deya ques apartas dell.

[d^8 *v.*] * [XXXV] *Com Urraca arriba al castell de Cabeçadoyre, y com hisqueren tots los senyors a rebre la.*

Ara tornem a parlar de la Emperatriu, que quant sabe que sa germana Urraca era vinguda, fonch tant alegre que mes no podia, pensant que, pus sa germana era vinguda, tenie a qui pogues descobrir los seus secrets. Quant Urraca arriba al castell de Cabeçadoyre, tots los Duchs, Comptes y grans senyors hisqueren a rebre la vna llegua lluny de la ciutat, y la Emperatriu ab les dames que la esperauen, en vn verger que era dauant lo cami de hont ella deuie passar; y quant Urraca arriba al verger dauant la Emperatriu, ella sea agenolla per besarli la ma; empero la Emperatriu nou volgue comportar, sino que la prengue per la ma y besali la boca, y apres entrarensen en vn retret, y alli la Emperatriu li compta lo que era passat entre los Reys, y com hauien deslliberat de donarli marit, y que lo dia de Pascua se hauia de fer vn torneig, y lo que vences hauie de esser Emperador; y axi que li prega-
[d^9 *r.*] ue que li donas consell. Quant Urraca ohi la Empe*ratriu, pensa en fer la penedir de la crueltat que hauia vsada ab lo Compte quant lo volie fer matar, y perço li dix: «Senyora germana: nom demaneu con-

» sell, car quant jol vos donaue tal com deuia, vos » nom volguereu creure, abans, ab tanta crueltat » com james se vsas, manareu matar aquell tan noble y gentil caualler, lo qual va perdut per lo mon, » o per ventura es mort, car jol he cercat y james no » he pogut saber noues dell, sino quem digueren que » hauia perdut lo seny, y que sen era anat per los » deserts; vos podeu dir que sou la segona Medea, » car major crueltat haueu vsada.» Y hoynt la Emperatrìu lo que Urraca li deya, vehent que era veritat, comença de plorar molt fort; y Urraca li dix: « Ara no es hora de plorar, car quant vos lo tenieu » dauant y ell vos demanaue perdo ab tanta humili» tat, vos ab tanta superbia y crueltat nol volieu » oyr.» E la Emperatriu ploraua y gemegaua ab molta dolor; empero Urraca, per ferli penedir mes de la sua crueltat, li deya: «Nous cal plorar, car tot » ho feu ab falsia; que si amor haguesseu tenguda, » no aguereu vsat de tanta crueltat.» Llauors la Emperatriu caygue en terra es*mortida, y Urraca la [*d*[9] *v.*] lleua y conorta la, y per aquella jornada no lin parla mes. Y estant vn jorn la Emperatriu y Urraca en la cambra parlant de molts negocis, li digue Urraca: « Senyora: molta honra serie pera vos que fesseu » cent cauallers per aquest torneig.» Y la Emperatriu li respos: «Germana: jo fare lo que vos voleu.» Llauors Urraca li dix: « Donchs feu aparellar la » sala axi com es menester, y la cadira de nostre » pare, y de vuy a vn mes jo sere aci ab cent don» zells, y vos armareu los cauallers.» Y la Emperatriu fonch contenta, y dix li: «Germana: ordenau ho » vos de la manera que voleu, que jo so contenta.» En aço, Urraca hisque del palau y ana per la ciutat, y concerta los donzells qui hauien de esser cauallers, y feu de manera que foren noranta y nou, perque

ab lo Compte fossen cent; car tot aço feya Urraca perque lo Compte pogues veure la sua senyora. Y quant fonch aparellat, Urraca torna al palau de la Emperatriu y troba que ploraue, dient: « O, trist » de mi, que quant tenia lo be nol conexia, y ara » estich que no se qui sera senyor de mi! Y be fonch » maleyt aquell dia, que jo fuy tant cruel de voler
[d [10] r.] » fer matar aquell qui era lo * mes gentil caualler » de tot lo mon! Cert, be meresch major pena que » la que tinch. » Llauors Urraca entra en lo retret a hont estaua la Emperatriu, plorant, y dix li que tenie deslliberat de anar al seu castell; y la Emperatriu la prega que tornas prest.

[XXXVI] *Com Urraca torna al castell de Tenedo, ahont hauia dexat lo Compte, y trobal que estaua molt bo y esforçat pera qualseuol cosa.*

E tantost Urraca parti de la Emperatriu y tornasen al castell ab molta alegria, pus hauia concertat lo que volia. Y quant lo Compte sabe que Urraca venia, ell hisque defora lo castell, alegre, y esperala en lo cami; y quant ella arriba dauant ell, abans de totes coses li demana com estaua la senyora Emperatriu. Y veent Urraca que ell estaua fresch, ella fonch molt alegre, y dix: « Senyor: la » Emperatriu estaue molt bona. » Y prenguel per la ma, y entrant dins lo castell, y alla descaualca; y lo Compte la prengue per lo bras, y muntaren en la sala del castell, y alli Urraca li dix tot lo que hauie
[d [10] v.] dit la Em*peratriu, y com se hauia de fer vn torneig lo dia de Pascua, lo qual hauia de durar tres dias: axi se acostuma; y lo que haura victoria, aquell sera Emperador. Y dixli que hauie concertat ab

la Emperatriu que fes cent cauallers nobles, per que ell ne fos la hu, y que estauen aparellats los noranta y nou en la ciutat a hont era la Emperatriu. Quant lo Compte sabe que la sua senyora Melior lo hauie de fer caualler, estigue tant alegre, que no sabie ques feya, pus hauia de venir dauant la sua enamorada; y tantost suplica a Urraca que li donas vn cauall, car ell volie assajar si porie caualcar; y Urraca mana tantost que li donassen vn cauall que tenia, molt bell, lo qual ere tot negre, sino les orelles, que eren blanques; y per ço loy dona, perque quant fos en lo torneig, quel conegues ab lo senyal del cauall; y mana que li donassen totes les armes que hagues menester. Y quant lo Compte tingue armes y cauall, assajas a caualcar; y altre dia ell se arma, y munta a cauall y comença a correr; empero encara no tenia prou força. E en aço, lo temps que Urraca auie dit a la Emperatriu se acostaue, car no tenia a passar sino cinch dies pera com*pliment del mes, y ella desllibera de partir; y dix al Compte ques aparellas per anar a veure a la sua senyora, y lo Compte fonch molt alegre, y se aparella molt prest; y axi partiren per al castell de Cabeçadoyre, y anant per lo cami dixli: «Senyor: » sapiau que es menester queus regiau molt discretament, (ço es) que essent alla, vos nous mostreu ni » parleu ab ningu, perque ma germana non agues » sentiment que vos fosseu alli. Perço fareu de » aquesta manera: quant vingue la nit que haura de » fer los cauallers, vos estareu en vna cambra que » esta al costat de la sala, ab la donzella queus acos» tuma de donar recapte, y quant sera hora, ella vos » ajudara a armar; y apres, posau vos detras la » porta de la cambra, y quant los altres cauallers » entraran, no cureu sino de mesclar vos ab ells; y [d[11] r.]

» al exir es menester que fassau axi mateix, y » de aquesta manera ningu vos conexera. » Y en aquestes rahons arribaren al castell a hont hera la Emperatriu, y era la nit que se deuian fer los cauallers; y Urraca no cura sino donar recapte que lo Compte y la donzella Persies entrassen en la cambra, axi com auia dit; y apres sen entra en la
[*d* [11] *v.*] cambra a hont * era la Emperatriu, la qual fonch molt alegre de la sua venguda, y tantost aparellaren tot lo que hauien menester.

[XXXVII] *Com lo Compte y los altres foren cauallers per mans de la Emperatriu, sense saber que lo Compte fos alli.*

QUANT la mitja nit fonch passada, que ja tocauan a maytines, la Emperatriu se aparella per exir a la sala a hont hauie de armar los cauallers, y vestis vna roba de porpra, forrada de vellut vert; y prega a sa germana que anas ab ella. Y axi hisqueren les dues a la sala, y la Emperatriu se assegue en la cadira de son pare, y mana que entrassen los donzells. Y tantost començaren de entrar; y lo Compte estaue apartat en la cambra, ab la donzella Persies, y quant los altres entraren, ell se mete entre ells, axi con Urraca li hauie dit; y quant veu la Emperatriu asseguda en la cadira, ell estigue espantat mirant la sua gentileza; acostantse a ella, les cames li tremolauen, que escassament podie caminar. E tantost la
[*d* [12] *r.*] Emperatriu comença; * y fonch lo primer vn fill del Duch de Bara, y apres tots los altres arreu, axi com vingueren. Y quant lo Compte vingue dauant la Emperatriu, el prengue la espasa en la ma axi com se acostume. E, volentse agenollar, ell caygue esmortit, sino per Urraca que li dona ab lo genoll en los

pits, y ell se alça; empero tostemps miraua en terra perque la Emperatriu nol conegues; y la Emperatriu li prengue la espasa de la sua ma y lay ceñi, y feulo cavaller. Y apres se gira a sa germana dient: « Ger» mana: ¿que ha hagut aquell caualler, que axi es » caygut? » Y Urraca respos: « Senyora: nous ne » marauelleu, car son jouens, y axi, com no han » auezades les armes, espantense; y tambe pot esser » que, axi com no han dormit aquesta nit, ara la » son los enuja. » Y ab aquesta passada la Emperatriu calla, y torna armar los altres cauallers que restauen; y quant tots foren cauallers, yls fonch feta la ceremonia acostumada, les trompetes y clarins començaren a sonar, y tots feren reuerencia a la Emperatriu, y començaren de exir; y, exint de la sala, la donzella Persies estaua esperant lo Compte;* [*d*[12] *v.*] y, arribant ell, ella lo prengue per la ma, y metel dins la cambra y desarmal, y dona li a menjar, que be ho hauie menester, car en tota aquella nit no hauie dormit, esperant aquell goig de veure la sua senyora. Ara tornem a la Emperatriu y Urraca, que estauen en lo consell, del que hauien de fer quant lo torneig se fes, lo qual torneig se hauie de començar lo dia de Pascua; en aço la Emperatriu digue a Urraca: «Jous prech que a la jornada del torneig, » queus atauieu, y vingau aci per estar ab mi a la » finestra. » Empero la Emperatriu no sabie que lo Compte fos tant prop. Y en aço, Urraca prengue comiat de sa germana per tornarsen al seu castell, y tostemps lo Compte anaue al seu costat; y per lo cami, Urraca no cessaue de dir al Compte que se esforças en hauer victoria del torneig, car aquell quel haurie seria Emperador; y comptali tota la deslliberacio que los Reys hauien feta, axi com la Emperatriu loy hauie comptat, y que ningu no podie

esser Emperador sino per força de armes; y lo Compte li dix que ell ne era molt content, car apres que la Emperatriu lo hauie fet caualler, li semblaue
[*d* 13 *r.*] que era tant fort com vna * torre. E en aquestes rahons arribaren al castell de Tenedo, y alli estigue Urraca vuyt jorns ab lo Compte. Y tantost ella sen torna al castell de la Emperatriu; empero, abans que partis, digue al Compte: «Senyor: estauuos aci, y jo » anire a parlar ab ma germana, y aparellar vos he » alla vna casa en que estigau; y no ajau ansia de » res, que Nostre Senyor vos ajudara; y vuyt dies » abans del torneig, jo vindre aci per aparellaruos » les sobreuestes y lo que haureu menester.» Y mana a la donzella Persies que li donas bon recapte, y parti per anar al castell de Cabeçadoyre; y lo Compte resta ab la donzella Persies, la qual lo seruie de tot lo que hauie menester, ab molt amor, car estaue enamorada dell, que perdie lo seny; y lo Compte no se curaue della, abans pensaue en la sua senyora Melior; y desllibera de embiar vna lletra a Urraca, dient que li fes tanta merce que descobris a la Emperatriu com era alli, car tenie cregut que axi com ella hauie hagut plaher ẏ consolacio de veurela, que axi mateix auria ella plaer de saber noues dell. E quant Urraca hague llegida la carta, ella li feu resposta dient que no podie ser de aquesta ma-
[*d* 13 *v.*] *nera, per que si la Emperatriu sabie que ell fos alli, no volrie esperar cosa ninguna, sino ques casarie ab ell, y aço fora vn gran escandol per los Reys y grans senyors, que eren ja partits de llurs terres per venir al dit torneig, y vehent que era casada dirien ques burlaue dells. Y pera aquexa raho no gosaue dir a la Emperatriu que era alli; empero que se esforças per hauer victoria del torneig, que de altra manera nos podie fer, y que ella vindria vuyt dies

abans del torneig, axi com loy hauie promes. Quant lo Compte hague rebuda la resposta, estigue molt enujat, pensant que serie ni com poria complir lo seu desig; y ab aquest pensament sen ana passejant per vn arenal, mirant les ones de la mar.

[XXXVIII] *Com lo Compte entra en vna barca de pescadors per deportarse, y lo vent lo sen porta, y los moros lo prengueren dauant la ciutat de Damasco.*

ESTANT lo Compte passejant se dauant la mar, troba vna barca de pescadors que no y hauie ningu, car los pescadors eren anats a la ciutat y hauien dexada la bar*ca ligada ab vna corda. E [*d* 14 *r.*] veent lo Compte que los rems eren dedins, deslli-bera de entrar en la barca y anar a passejar per la mar vna estona, per estirarse los braços remant; y axi entra dins, y desliga la barca, y comença de remar, no pensant en lo ques podia seguir; y quant ell se gira per tornar enuers la terra, se gira tant gran vent, que lo Compte perde los rems, y ana per-dut per la mar tot aquell dia y nit. Lendema trobas dauant la ciutat de Damasco, la qual era del Rey Herman, lo qual era moro; y quant los de la ciutat veren la barca, encontinent hi embiaren dues bar-ques, y trobaren lo Compte casi mort, y prengue-renlo; veent que era christia, y tan dispost y gentil hom, presentarenlo al Rey Herman, lo qual, sabent que era christia, tantost mana quel matassen; y quant lo Compte ohi aquella noua, comença de plorar y suplicar a Nostre Senyor Deu Jesu Christ que li per-donas los seus peccats y li donas saluacio a la sua anima. Y estant en aço, la Reyna Ansies, que era muller del Rey Herman, entra en lo palau, y oynt lo

plant de aquell caualler, demana que era, y digue-
[d[14] v.] renli que era vn christia, quels lo hauien trobat * que
anaue perdut per la mar, y que lo Rey lo manaue
matar y perço feye tant gran plant. E oynt la Reyna
la causa perque ploraue, ana enuers ell; y veent que
era tan gentil y dispost, ella estigue espantada, y
demanali de quina terra era y com era arribat alli; y
lo Compte respongue: « Senyora: jo so del Realme
» de França, y anant per lo mon era arribat al cas-
» tell de Tenedo, lo qual es de dona Urraca, germa-
» na de la Emperatriu de Constantinoble; y estant
» alli en seruici de dita senyora, jo estaue enujat de
» certs negocis y anaue deportantme a la vora de la
» mar, y alli trobi vna barca de pescadors que noy
» hauie ningu: jo entri de dins y comenci de remar;
» y anant axi remant, se lleua tan gran vent, quem
» llança molt dedins la mar, y jo perdi los rems; de
» manera que apres no pogui resistir a la fortuna,
» y la ventura ha volgut que arribas aci; y aço es
» la veritat. » Oynt la Reyna al caualler, y sabent
la sua desauentura, ella ne hague gran pietat, y en-
continent ana al Rey son marit, y compta li tot lo
que aquell caualler li hauie dit, suplicantli y dient:
« Senyor: feume gracia que no muyra aquest caua-
[d[15] r.] » ller, que es de França, car los fran*cesos may
» vos an enujat en res; que si fos de terra queus
» haguessen enujat, jous aconsellaria quel fesseu
» matar; y tambe pora esser quel rescataran sos
» parents per alguna gran cantitat de moneda,
» car be mostra en son parlar ques de bona part. »
Y lo Rey, veent que sa muller lo pregaue tant,
fonch content, y mana que nol matassen, sino
quel metessen en vna preso, molt fort, per que no
fugis. Ara tornem a parlar de Urraca, que torna al
castell de Tenedo, axi com hauie promes, per apa-

rellar al Compte tot lo que hauie menester per anar al torneig; y, arribant, demana a la donzella Persies a hon era lo caualler. Y ella li respos que no sabie, car del jorn que ella hauie tramesa la lletra, ella nol hauie vist, y dix que creye que sere negat en la mar. E oynt Urraca que lo Compte nos trobaue, fonch molt enujada, y ploraue molt agrament; y la donzella Persies, la qual estaue molt enamorada dell, feye molt trist plant, perque no hauie complit son desig ab ell. Y quant Urraca veu que noy hauie remey, desllibera de partir pera tornar al castell de Cabeçadoyre, ahont era la Emperatriu, car veye que lo temps sen anaue, que ja no tenia si*no tres dies de temps. Ella parti; y quant la Emperatriu sabe que sa germana venie, hisque la a rebre ab molta honra. [*d* 15 *v.*]

[XXXIX] *Com lo Rey Herman ana al torneig ab lo Solda de Persia, y com lo Compte resta en la preso.*

ESTANT lo Compte en la preso, lo Rey Herman rebe vna lletra del gran Solda de Persia, dient ques aparellas, perque hauie de anar ab ell al torneig de Costantinoble; y sabent lo Rey Herman aquesta noua, ell se aparella tot lo que hauie menester, y aparella lo seu palau molt honradament, car lo Solda hauie de passar per alli anant a Costantinoble; y a cap de vuyt dies lo Solda arriba a la ciutat de Damasco ab denou Reys quel acompanyauen; y lo Rey Herman foren vint. Y lendema partiren per anar al castell de Cabeçadoyre. E quant los Reys del Imperi saberen que lo Solda venie, atauiarense molt ricament y hisqueren a rebre lo Solda ab molta honra, y entraren en la ciutat y

aposentaren al Solda en vn palau molt rich, y apres tots los Reys que anauen ab ell; y apres de auerlos [d^{16} *r.*] aposen*tats, lo Rey Corsol y lo Rey Clausa deslliberaren de anar al Solda per auisarlo: que si la ventura volie que ell o qualseuol dels seus Reys vencien lo torneig, se hauie de fer christia; y per ço volien que abans que dit torneig se començas, que ell y tots los altres jurassen de seruar aquell pacte. E lo Solda fonch molt content, y encontinent lo Solda jura y promete que si vencie lo torneig se tornaria christia, y tots los Reys que eren subdits a ell; y apres tots los Reys, cascu per si, jura y promete de seruar dit pacte, si vencie lo torneig; y quant aço fonch fet, los Reys del Imperi foren alegres, per dues rahons: la vna, principal, per seruici de Deu, car gran merit serie si lo Solda se tornaue christia; y laltre, perque lo Solda era bon caualler y molt esforçat, y hagueren volgut qûe hagues vençut lo torneig, perque fos estat Emperador.

[XL] *Com lo Compte, estant en la preso del Rey Herman, veent que no podie anar al torneig, feye molt trist plant; y com la Reyna Ansies ne ague* [d^{16} *v.*] *gran pietat, y li dona armes y cauall.* *

TORNEM a parlar del Compte, que estaue en la preso ab la major tristicia y dolor que may ningu sentis, y may no feye sino demanar cada dia al moro que li donaue recapte, si sabie si ere fet lo torneig; y lo moro li respos que no, car cada dia passauen per alli molts cauallers y barons que anauen al torneig. Y lo Compte estaue molt trist, car no sabie quants dies hauien de passar fins a Pasqua, perque la preso era tant escura, que no sabie quant

era de dia ni quant era de nit; y lo moro que li donaue recapte, veent que lo Compte passaue tant gran passio, dixli que si ninguna cosa podie fer per remediar la gran passio sua, que loy digues, que ell ho farie per amor dell; y lo Compte li digue: «Ger-» ma: pus tan voleu fer per mi, jous prech que cer-» queu algun christia, qualseuulle que sie, y quel » fassau venir aci.» Empero lo moro nos cura de cercar lo que lo presoner li hauie demanat, sino que sen ana a la Reyna Ansies, muller del Rey Herman, y dix tot lo que lo presoner li hauie demanat. E la Reyna mana a vna donzella que cercas vn pelegri y quel portas alli. E la donzella encontinent ana y troba vn pelegri que venie de Hierusalem, y dixli* que anas a la porta de aquella [*e* [1] *r.*] preso y que parlas a vn christia que hauie de dins; y lo pelegri fonch content, y ana a la porta de la preso, y quant lo Compte lo veu, demanali de hon venie, y lo pelegri respos que venie de Hierusalem. Lo Compte li dix: «Germa: feu me plaher quem di-» gau quant ha de aci a Pascua.» E lo pelegri li dix: «Sapiau que de aci a Pascua y ha dotze dies.» Quant lo Compte ohi aço, crida tant grans crits, que semblaue que la preso sen entras; y lo pelegri, veent que aquell presoner cridaue tant, no li volgue dir mes, sino que sen va al palau de la Reyna, y dix li tot lo que lo presoner li hauie dit, y com cridaue tan fort, que era pietat; y tantost la Reyna mana atauiar cinch donzelles, que anassen ab ella, y encontinent ana a la porta de la preso, y hoynt los crits del presoner, ella li demana perque cridaue; y lo Compte li respos: «Senyora: supplich a » Vostra Alteza quem fassa traure de la presso y » quem fassa matar.» Oynt la Reyna que lo presoner estaue en tanta congoxa, haguen gran pietat, y

mana que li obrissen la rexa, per que ella lo pogues veure, y tantost fonch fet axi. E quant la Reyna veu
[*e* 1 *v.*] que * ploraue, demana li per que feye tant trist plant; y lo Compte li respos: « Sapiau, senyora, que » tinch molta raho de plorar, car jo hauie de esser » en aquest torneig ques fara de aci a dotze dies; y » ara, trist de mi! veig me en aquesta preso. » E la Reyna, hauen pietat dell, dix li: « Christia: si vos » me prestau sagrament y homenatge de tornar tant » prest com lo torneig sie acabat, de manera que » siau aci abans que lo Rey, mon marit, no vinga, » jous traure de la preso, perque compliau vostre » desig. » Lo Compte respos: « Senyora: a mi nom » aprofitaria exir de aci per anar alla, pus no » tinch armes ni cauall; car sense armes jo no porie » entrar en lo torneig, ni porie hauer lo que tant » desig. » Y dient aquestes paraules, lo Compte tostemps ploraue molt fort, y la Reyna li dix: « Ca- » ualler: prometeu me lo queus deman, que jous » donare armes y cauall, y tot lo que haureu menes- » ter; empero guardau que mon marit nous conega » en lo torneig. » E quant lo Compte ohi aquelles paraules, fonch molt alegre, y dix a la Reyna: « Senyora: mire Vostra Alteza quin sagrament vol » que fassa, y que vol que li prometa, que jo so molt
[*e* 2 *r.*] » content. » E * tantost la Reyna mana que vingues alli molt prest lo pelegri christia y quel prengues de sagrament, axi com acostumen los christians; y lo pelegri prengue vn Crucifixi y feu jurar lo Compte que seruarie tot lo que hauia promes a la Reyna, (ço es) acabat lo torneig que ell tornaria en son poder. E hauent lo Compte jurat, tantost la Reyna mana quel traguessen de la preso; y essent exit, ell ana deuant la Reyna, y agenollas, y besali los peus, y apres li suplica que li donas les armes y

cauall, car lo temps era curt; y tantost la Reyna mana que li aportassen les armes que eran de son pare, y feu venir mestres pera armarlo; y los mestres lo armaren encontinent, ab molta diligencia, car les armes li vingueren tambe com si per ell fossen fetes. E la Reyna mana que li donassen vn cauall blanch que era de son marit, lo qual era molt esforçat. E quant la Reyna lo veu armat y a cauall, ella li dix: « Caualler: si tinguesseu ventura de hauer vna » espasa que esta en la nostra mesquita major, molta » honra seria pera vos; car lo Solda ha treballat tant » com li es estat possible pera hauerla, empero no ha » po*gut, perque la te en la ma vn caualler christia [e 2 v.] » qui esta soterrat en dita mesquita, lo qual hauie » conquistada tota aquesta terra. E quant los caua- » llers moros se acostan a la tomba, tantost cauhen » en terra, ab gran fret y febre; y perço ningu no se » gose acostar a la tomba; si vos, pus sou christia, » vos volreu auenturar, jous amostrare la tomba; y » placie a Deu que la ventura sia vostra de hauer » aquesta espasa, car ella es la millor del mon. » E oynt aço lo Compte, respos: « Senyora: supplich a » Vostra Alteza quem amostre aqueixa tomba, car jo » tinch esperança en Nostre Senyor Deu que haure » la espasa, sens ningun mal. » E la Reyna li dix: « Seguiume, que no es molt luny. » E axi anaren la Reyna y lo Compte fins a la mesquita, y essent dins, lo Compte se agenolla, dient: « O, Senyor! suplichuos » quem doneu aquesta espasa, car jous promet que » james sere couart tenint la en la ma. » Y dites aquestes paraules, lo Compte se lleua, y acostas a la tomba sens ninguna temor; y dix a la Reyna: « Se- » nyora: ajudau me a lleuar la cuberta de la tomba. » Y la Reyna no gosaue acostarse a la tomba, perque hauie vists altres cauallers, com si acosta*uen, cayen [e 3 r.]

en terra; perço dix: « Caualler: començau vos exe-
» car la pedra. » Empero no la podie lleuar tot sol, car era de marbre, y molt perillosa de trencar; y axi dix a la Reyna: « Senyora: no ajau por de res;
» ajudaume vn poch. » Llauors la Reyna se acosta, y los dos prengueren la pedra que estaue sobre la tomba, y posaren la en terra; y lo Compte veu dins vn caualler mort, que tenie la espasa en la ma; y lo Compte li dix: « O, caualler virtuos! prechuos quem
» doneu aquexa espasa. » Y dient aquestes paraules, ell se abaxa y besali la ma; y apres prengue la espasa y mete las en la cinta; y apres tornaren a cubrir la tomba ab la mateixa pedra, axi com estaue. Quant la Reyna veu aço, fonch molt marauellada; que hauie vist que molts Reys y grans senyors hauien volguda auer aquella espasa, y may hi hauien abastat, ni tant solament podien tocar la tomba; y veent que aquell caualler, sens ningun treball, la hauia presa, dix: « Certament, caualler, gran
» ventura teniu, que, si mon marit fos aci, nous ne
» aportarieu aquexa espasa. » Respos lo Compte:
« Senyora: pus la ventura es estada mia, suplich a
[*e* 3 *v*.] » Vostra Alteza que nom vulla lle*uar lo que Deu
» me ha donat. » Y en aço hisqueren de la mesquita, y la Reyna sen ana al palau.

[XLI] *Com lo Compte parti de la ciutat de Damasco per anar al torneig, y en lo cami encontra vn caualler anomenat Gaudin, lo qual era moro.*

E quant lo Compte Partinobles veu que la Reyna sen ere anada, hague por que li faria lleuar la espasa, y perço no cura de menjar, sino que monta a cauall y hisque de la ciutat; y essent fora,

ell mira a totes parts, car no sabie lo cami, y veu vnes montanyes molt altes, y ell conegue que aquelles eren les montanyes de Constantinoble; y ell comença de caminar enuers aquelles, anant tostemps fora cami, perque la Reyna nol fes seguir a altres cauallers pera lleuar li la espasa; de manera que ell ana tres dies y tres nits, que no troba poblacio ninguna, ni menja sino herbes, y beuia aygua. Y, anant axi perdut, ell troba vn cami estret, lo qual exia al cami real. Y quant ell se veu en lo*cami, ell fonch [*e* 4 *r.*]
molt alegre, pensant que per lo cami trobaria alguna casa pera menjar, car tanta fam tenie, que no podia aportar lo elm en lo cap, y per ço lo aportaue en larço de la sella dauant y recolzaues sobre ell; y anant axi, veu venir per lo cami real vn caualler, lo qual aportaue ab ell tres patges y dues azembles: en la vna aportaue les armes y la tenda, en la altra aportaua la vitualla pera menjar y beure. E quant lo Compte veu aquell caualler, fonch molt alegre, y cuytaue per exir al cami real, pera conseguir aquell caualler, lo qual era moro, y hauie nom Gaudin; y lo Compte cuytaue tant, que ell aconseguit lo caualler. Y quant Gaudin lo veu, ell li demana si ere moro o christia, y lo Compte respos que ere christia. Y Gaudin li dix: «Germa: ¿com haueu nom?» Y lo Compte li respongue que be li diria lo seu nom, empero que hauie paor que nol descubris. E lo moro dix: «Germa: no estigau de dir me lo vostre nom per » axo, car teniu per cert que si ningu vos volie enu» jar, per ningun mal que vos li haguesseu fet, jo mo» riria al vostre costat, pus vos sou en ma compa» nya.» *Llauors respos lo Compte: «Yo no he fet mal [*e* 4 *v.*]
» a ningu, y no estich per axo de diruos mon nom; » empero feu apartar los patges, que jol vos dire.» Y quant foren los patges apartats, ell li dix: « Sapiau

» que jo so Partinobles, y vaig en aquest torneig se» cretament, per que ningu nom conega. » E quant lo moro ohi que hauia nom Partinobles, ell se recorda que en la Cort del Rey Sornaguer lo hauie hoit nomenar, y deyen que era esforçat; y perço li dix: « Si vos sou Partinobles, certament molt me » plaura que siam companyons y que anem los dos.» Llauors respos lo Compte: « ¿E com puch jo ser » vostre companyo, que no tinch sino lo que veyeu, » y solament jo no aport dines pera despendre? » Llauors respos Gaudin: « No ajau ansia de axo, car » jon tinch pera tots. » Y oynt asso lo Compte, que aquell deya ab tanta amor que tenia pera tots, dixli: « Sapiau, germa, que tres dias ha que jo no he » menjat sino herbes de la montanya. » E quant Gaudin ohi aço, tantost tramete vn patje a les adzembles, que anauen primeres, y les feu aturar. Y quant Gaudin y lo Compte arribaren a les adzem-
[*c* 5 *r.*] bles, lo patge trague pa, y vi, y moltes con*fitures que lo moro aportaue peral cami. E mentre que lo Compte menjaue, Gaudin li demana: « Digaume, » germa: ¿sou vos Partinobles, lo nebot del Rey de » França? » Y lo Compte li dix: « Pus me haueu pro» mes que nom descubrireu, jous dire la veritat: yo » so Partinobles, nebot del Rey de França. » Y quant Gaudin ohi que ell era lo qui hauien dit, fonch mes alegre que home del mon, pensant que hauria trobat lo mes esforçat caualler del mon; y anant enuers ell, besal en la boca, dient: « Certament, caualler, jo » tinch confiança que vos haureu la victoria del » torneig, segons les valenties que jo he hoydes de » vos. » E axi parlant, sen anaren los dos per la montanya, que era prop del castell de Cabeçadoyre; quant foren a mitja llegua del castell, Gaudin mana aturar les azembles, y feu assentar les tendes, y alli

estaren tota aquella nit; y laltre dia de mati, que era lo dissapte de Pascua, Gaudin se lleua y tramete dos patges seus a la ciutat, per comprar peix per lo Compte, car Gaudin, axi com era moro, menjaue carn. E quant lo Compte se lleua y ague pres aygua mans, lo almorzar fonch aparellat y * almorzaren ab molta alegria; empero lo Compte menjaue peix y lo moro menjaue carn. E apres de hauer molt be almorzar, lo Compte prega a Gaudin que trametes vn patge a la ciutat, pera veure quin aparell se feya peral torneig; y Gaudin fonch content, y lo patge tantost caualca y ana a la ciutat, y demana a hont se feye lo camp per lo torneig, y digueren li que de fora; y lo patge ana enuers alla a hont li hauien dit, y troba que feyen vn bel cadafal, molt alt, y alli veu set cadires molt riques; y lo patge demana per que feyen allo, y los mestres li respongueren que alli estaria la Emperatriu, y en aquelles cadires se seurien los set Reys del Imperi, que hauien de iudicar qual serie lo millor caualler. E quant lo patge sabe aço, gira lo cauall y tornassen a hont eran los cauallers, y dix tot lo que hauie vist; y axi estigueren alli tot aquell dia y aquella nit, reposant y prenent plaher. [e 5 v.]

[XLII] *Com lo Compte y son companyo Gaudin se armaren lo mati de Pascua per anar al torneig.* * [e 6 r.]

E lendema de mati, Gaudin dix al Compte: « Germa: almorzem; apres nos armarem, per » que siam dels primers, car los primers y los da- » rrers son mes mirats que ninguns dels altres. » Y lo Compte dix que era molt content, y axi ells almorzaren; y tantost los patges los començaren de armar, y lo Compte no aportaue sobreuista ninguna; y Gaudin li dix: « Jo tinch dues sobreuistes: aportau

» vos la vna. » Y dona li vna sobreuista blanca, cuberta de argenteria molt rica; y quant foren armats y a caball, sentiren vna molt grandissima remor de trompetes y atabals. Llauors la Emperatriu exie del palau ab sa germana Urraca, y moltes donzelles ab ella, y los dos Reys, que eren sos tudors, que anauen al seu costat, tenint la cada vn per vn braç; y los altres Reys anauen dauant. E arribant al cadafal, els assegueren la Emperatriu en vna riquissima cadira; y apres tots los Reys se assegueren en ses cadires, y tantost manaren a vna trompeta que cridas per lo camp, que qualseuol caualler christia, o moro, que volgues anar en lo torneig, hi pogues anar saluo y segur, sens esser tingut de fer esmena, enca-
[*e* [6] *v.*] ra * que matas o nafras a ningu; y aquell que restas vencedor del camp, serie Emperador. Y en aço, lo Compte y son companyo Gaudin arribaren al camp; y foren los primers qui arribaren al camp; y mira molt lo Rey Corsol, y sobre tot miraue lo Compte, que venie tot blanch de fulletes de argent, y haguera volgut saber qui ere, car molt li agradaue; y dix al Rey Clausa: « Certament, aquell caualler de les » armes blanques me part molt esforçat, y jo vull » mirar en lo torneig que fara. » Y lo Rey Clausa respos: « Certament, no crech que en lo mon haje » tant esforçat caualler com es lo Solda de Persia. » Y tot aço dehia lo Rey Clausa, per que la sua voluntat era que lo Solda fos Emperador. E lo Rey Corsol dix: « No digau ques lo millor del mon, car » aci veureu de molts esforçats cauallers, y jous » dich veritat, que aquell caualler de les armes blan» ques me agrada molt. » Y en aço, lo Rey Clausa tramete a dir al Solda ques metes deuall lo cadafal de la Emperatriu, y aço per que el creya verdaderament que ell hauria la victoria; empero era lo Compte.

* [XLIII] *Com lo Compte y Gaudin estauen en lo camp mirant los cauallers que venien, y com lo torneig se comença.* [*e* 7 *r.*]

ESTANT lo Compte en lo camp, veu venir a tots los cauallers que venien, y tenien aquest orde: que tots los que eren de vna prouincia, estauen ajustats en vn lloch; y los del altra prouincia estauen en altre lloch; y lo Solda ab tots los seus cauallers estaue dejus lo cadafal de la Emperatriu; y los cauallers del Realme de França estauen en vn arenal; y los espanyols estauen prop de vna costa; y cascu dels altres estauen en son lloch, tots per orde. Y lo Compte y Gaudin se passejauen per lo camp, que no se ajustauen a ninguns, car els hauien dexada la tenda en la montanya, mitja legua luny. Y quant tots foren assentats, lo Compte y Gaudin se acostaren a vn caualler que era en lo camp mirant los, y lo Compte li demana qui eren cascu de aquells qui estauen axi ajustats per aquelles tendes; y lo caualler li dix per orde tots qui eren, axi * com dejus es dit. [*e* 7 *v.*] Y quant hague anomenats los demes dels qui eren en lo camp, y lo Compte li demana qui eren aquells qui estauen dejus lo cadafal, y lo caualler li dix que era lo Solda de Persia, ab los seus cauallers. E quant lo Compte sabe aço, ell fonch molt enujat, que lo Solda hauie tingut atreuiment de posarse alli; y axi dix a son companyo: « Germa: jo vull anar a » prouar la mia llança ab lo Solda, y per ço, espe» rame aci fins que jo vinga. » Y Gaudin dix que anas en bonora. E tantost lo Compte prengue vná llança del patge y ana dauant lo cadafal, y quant lo Solda lo veu, dix als seus cauallers: « Aquell caua» ller ses posat alli per esperar combatidor; empero » jol ne fare apartar. » E dix als patges que li

donassen les armes y lo cauall molt prestament. Y quant fonch armat, ell munta a cauall y prengue vna llança molt grossa, y hisque; y quant lo Compte lo veu exir, ell fonch molt content, car no esperaue altre; y tantost ells se apartaren la hu del altre, y apres vingueren los dos ab tanta furia la hu contre laltre, que la terra tremolaue, y tots los del cadafal
[*e* [8] *r.*] los mirauen, car ells foren los primers * qui començaren lo torneig; y de aquell primer encontre tots dos trencaren les llances en menudes peces, y llauors meteren ma a les espases y comensaren de ferir tant cruelment, que de les armes feyen exir raig de foch; empero lo Compte doblaue tant los colps, que lo Solda fonch forçat que fugis, car ja no podie alçar lo bras, y lo Compte tostemps lo feria ab major força. E lo Solda, veent aço, gira lo cauall y comença de fugir enuers lo cadafal; y lo Compte li ana darrera fins que fonchs dedins. E los miradors estauen espantats veent la gran força de aquell caualler de les armes blanques. E quant los qui estauen ab lo Solda, dejus lo cadafal, veeren venir llur senyor, tantost se armaren, y hisqueren vint cauallers de aquells del Solda, y meteren lo Compte en mig y començarenlo de ferir sens ninguna pietat. E quant lo Rey Corsol vee la gran descortesia de aquells cauallers, fonch molt enujat, que si ell se fos trobat armat e a cauall, sens dupte ell haguera ajudat al caualler de les armes blanques; empero lo Compte ere tant valent, que, encara que fossen vinguts altres tants, no li hagueren fet ningun
[*e* [8] *v.*] dany, car aquell que ell*encontraue ab la sua espasa, no li tornaue altre vegada dauant. Y veent Gaudin que son companyo estaue en tantes presses, encontinent prengue lo elm y posalse en lo cap, y prengue vna llança y ana hont era son companyo,

y comença de ferir en los moros ab tanta furia, que tantost non resta ningu; y ell y son companyo sen anaren, que ningu no tenie ganes de seguirlos. E tantost lo Compte demana vna llança, y metes en mig de la plaça esperant auenturer. E llauors dix lo Rey Corsol, cridant per que tots los altres Reys ho oyssen: « Senyors: mirau aquell caualler ab quin » esfors es exit de entre aquells cauallers del Solda » y encara demana batalla; certament, si axi ho fa » altres dies, be pora dir que es lo mes valent y » esforçat caualler del mon, y la victoria de aquest » torneig sera sua. » Respos lo Rey Clausa, lo qual tenie gran voluntat al Solda: « Encara tenen a » passar dos dies »; casi volent dir: « Los altres » dies no fara lo que hauie fet vuy; empero nosaltres » som be certs que lo Solda es home tant esforçat, » que lo primer, y lo segon, y lo tercer dia sen apor» tara la victoria. » Y estant los Reys * en aquestes [*e*⁹ *r*.] rahons, lo caualler de les armes blanques miraue per lo camp, y veu que los aragonesos y los sicilians tornejauen contra los espanyols, (ço es) los espanyols y los castellans se retrahien per vna costa. Llauors dix lo Compte a son companyo: « Germa: » per amor de mi, que anem ajudar als espanyols; » car certament molta obligacio los tinch, que ells » me feren gran honrra en la guerra de França, quant » lo Rey Sornaguer tenie assetiat lo Rey de França » en la ciutat de Paris. » E Gaudin respos que ere molt content; y donaren dels esperons als caualls y anaren enuers la costa ahont los espanyols se retrahien; y, anant, dix lo Compte a Gaudin: « Quant » siam entre ells cridau: *Sanctiago! Sanctiago!* que » axi ho acostumen de dir los espanyols quant son en » la batalla. » E en aço lo Compte y Gaudin començaren tant fort a ferir en los aragonesos y sicilians,

....

cridant tostemps *Sanctiago! Sanctiago!*, de manera que molts aragonesos caygueren dels caualls. Y quant los espanyols veren que aquells dos caualers tant valents y esforçats los ajudauen, tantost reforçaren molt animosament, y feriren los sici-
[*e* [9] *v.*] lians; empero aquell que podia esca*par del caualler de les armes blanques, se tenie per benauenturat. E de aquesta manera los espanyols venceren, car tots los aragonesos y sicilians se meteren a fugir per vna gran floresta. E apres vn noble castella vingue al caualler de les armes blanques, y feu li gracies per la honrra quels hauie feta, y demanali de gracia que li digues lo seu nom. E lo Compte li respongue en lengua francesa per que lo espanyol no lo entengues; y llauors Gaudin dix al caualler espanyol: «No li cal demanar lo seu nom, car nel vos » dira.» Y lo espanyol no perfidia mes, sino que li feu reuerencia, y anasen. Y tot aço miraue lo Rey Corsol, com lo caualler de les armes blanques se metie en tants perills; y deye als altres Reys: «Mirau » aquell caualler de les armes blanques ab quant » animo y esforç se met en totes les batalles.» Respos lo Rey Clausa: « Certament, lo Solda es molt » valent caualler y no crech que no vença aquest tor» neig. » E estant en aquestes paraules, lo caualler de les armes blanques prengue comiat del espanyol, y anasen dauant lo cadafal a hont era lo Solda, car
[*e* [10] *r.*] molt li pesaue per que estaue * alli. E, anant, digue li Gaudin: «Germa: ¿per que anau enuers lo cadafal? » Jo crech que ja nous recorda de les presses en que » nos trobarem vuy de mati per venir aci. » Y lo Compte li respos: « Per amor de mi, quem dexeu » mirar aquella virtuosa y excelent persona de la » Emperatriu; per que quant jo estich dauant ella, » me part que so tant fort com vna torre. » E dient

aquestes paraules, prengue vna grossa llança de vn patge y ana enuers lo cadafal. Y vehent los miradors axo, estigueren marauellats, per que no hauia vn quart de hora que ere exit de la batalla dels espanyols ab los aragonesos y sicilians, molt esforçats y valents homens, y encara esperaua altra batalla. E veent lo Solda que aquell caualler era tornat alli, encontinent demana les armes y lo cauall. E quant Gaudin veu aço, ell digue a son companyo: « Mes » haguera valgut que nons fossem aturat aci, car lo » cor me diu que nos veurem en major pressa que » no forem vuy, per que lo Solda se aparella pera » venir. » Y en aço, lo Solda fonch muntat a cauall, y prengue vna molt grossa llança y hisque; empero ja hauie concertat ab alguns de sos cauallers que si lo caualler de les*armes blanques caye del ca- [e 10 v.] uall, que ells hisquessen prestament y quel matassen, per la deshonra que li hauie feta de mati, en ferlo retraure entre los altres cauallers. E en aço, lo Solda fonch exit, y ferense senyal; ell y lo Compte venien la hu contre laltre, y donaren dels esperons als caualls y vingueren tant furiosament com los caualls los podien aportar. E quant Gaudin veu que los cauallers del Solda se aparellauen, ell prengue lo elm y posalse en lo cap, per que ja veya que son companyo haurie sobres. E lo Solda y lo Compte se encontraren tant furiosament, que lo Solda trenca la llança sobre lo escut del Compte, y lo Compte feri ab tanta força lo Solda sobre lo elm, que lo derroca del cauall. E quant lo Solda fonch en terra, lo seu cauall comença de fugir per lo camp, y lo Compte, com a noble caualler, li ana darrera fins a tant que lo aconsegui ab lo seu cauall; y prengue lo del Solda, y torna lo alli a hont ere caygut, y troba lo Solda de peus, y lo Compte descaualca y ayuda a

caualcar al Solda; y quant los cauallers del Solda
[e ¹¹ r.] veeren que llur senyor era caygut, vin*gueren molt furiosament, que semblauen que ells ho hauien a metre tot a sanch sobre lo Compte, y tots ab intencio de matar lo. E quant Gaudin, son companyo, veu tal descortesia, afloxa les regnes al cauall, y vingue enuers los cauallers, que ja començauen a ferir al Compte, lo qual estaue a peu per ajudar a caualcar al Solda, y Gaudin entra ab tan gran esfors entre ells, que tots se apartaren. Y tantost lo Compte torna a caualcar ab tanta alegria y destria, com si james no hagues estat en res. E los dos companyons, lo Compte y Gaudin, feriren tant esforçadament sobre los cauallers del Solda, que la meytat ne derrocaren en terra sobre los altres. Y apres lo Compte y Gaudin tornaren al mateix lloch, dauant lo cadafal. Y lo Compte prengue altra llança en la ma, y posas en manera que, qualseuol que vingues, ell estaue prest y aparellat. Tot aço mirauen los Reys y la Emperatriu; e digue lo Rey Corsol als altres cauallers: «Nobles senyors: ¿haueu vist aquell » caualler de les armes blanques, ab quin animo y » esfors ha enderrocat lo Solda, y apres com ses
[e ¹¹ v.] » defensat de aquells * quil volien matar, y quanta » cortesia ha feta al Solda, que apres hauer lo de» rrocat es anat a cercarli lo cauall, y apres li ha » ajudat a caualcar, y encara li sembla que no ha » fet res, segons sa condicio, que ara vol esperar » combatidor, ab la llança en la ma? » Llauors respos lo Rey Clausa: « Veureu que fara los altres dies, » car vuy es lo primer dia, y per ventura dema nos » pora lleuar del llit; y lo Solda es molt fort caualler, » que altres vegades ses vist en altres torneigs, y » tostemps ha haguda la victoria; y som cert que ell » no se cansara en tots los tres dies, y dels cauallers

» que son vuy entrats en lo torneig, no ni haura
» lo darrer dia la quinta part, per que alguns seran
» morts o nafrats, y altres seran cansats. Y de aques-
» ta manera crech jo que lo caualler de les armes
» blanques no fara cada dia lo que ha fet vuy. » Y,
en aço, foren dues hores passat mig jorn, y en les
esglesies començaren a tocar a vespres, y tantost los
Reys manaren tocar les trompetes y atabals, per que
tot hom se deixas del torneig, car axi estaue orde-
nat, que a hora de vespres sen dexassen. Y tantost
tots los Duchs, Comptes, y grans senyors, y caua-
llers sen arauen cascu en ses*tendes, y lo Solda sen [e [12] r.]
ana deuall lo cadafal, axi com hauie acostumat. Y
lo caualler de les armes blanques se posa dauant lo
cadafal, mirant los Reys y la Emperatriu. Llauors
dix Gaudin al Compte: «Tots los cauallers sen van,
» sino nosaltres.» Respos lo Compte a Gaudin: «De-
» xaulos anar, que nosaltres estarem aci vna estona »
Y Gaudin se acosta al Compte, dient: « Certament,
» senyor, si axi executau les armes als altres dies, axi
» com haueu fet vuy, jo crech que vos haureu la vic-
» toria de aquest torneig, y fin aci vos he tingut per
» companyo; empero de aci en auant vos vull tenir
» per senyor. » E, en aquestes rahons, lo Compte
gira lo cauall y anassen; y Gaudin lo segui, y los
seus patges derrera; y si ab bons continents ere en-
trat en lo camp, ab molts millors ne hisque. Y lo Rey
Corsol, vehent que sen anauen, dix als altres Reys:
«Mirau, senyors, ab quins continents sen van aquells
» dos cauallers, que son estats los primers que vuy
» son vinguts, y ara son los darres que hixen del
» camp. » Respongueren los Reys que no hauien
vists james caualler que ab tanta animo executas les
armes, com aquell de les armes blanques. Aquestes
paraules enujaren molt*lo Rey Clausa, per la volun- [e [12] v.]

tat que ell tenia al Solda, y per ço dix: «¿Vosaltres » haueu vist com lo Solda de Persia ha derrocat dos » vegades al Solda de Babylonia? » Respos lo Rey Corsol: «¿Y vos haueu vist com lo caualler de les » armes blanques ha vençut dues vegades lo Solda » de Persia? » Llauors tots los altres Reys digueren que en lo camp no hauian vist millor caualler que aquell de les armes blanques.

[XLIV] *Com apres de hauer acabat lo torneig del primer dia, lo Compte y son companyo sen tornaren en la tenda; e com se feu lo torneig del segon dia.*

QUANT lo Compte y son companyo Gaudin foren fora del camp, dretament sen anaren a la montanya, a hont, quant vingueren, hauien dexada la tenda y tot lo demes; y, arribant alli, los patges los desarmaren prestament; y tantost posaren les taules, y ab gran reuerencia donaren ayguamans al Compte y a son companyo Gaudin, y apres los do-
[*e* [13] *r.*] naren moltes maneres de viandes ben*aparellades. Y lo Compte se adormie, estant axi menjant, per sobres de cansament, y Gaudin li dehya: « Senyor: » despertauvos y menjau, que apres dormireu; que si » vos no menjau, no poreu comportar dema lo tre» ball de la batalla. » E axi soparen ab molta alegria. E quant hagueren sopat, donaren recapte als caualls; y apres Gaudin dix al Compte: « Senyor; anem a » dormir, perque dema nos lleuem de bon mati, per » que siam dels primers al camp. » E lo Compte respos que era content, y axi anaren a dormir. Y lendema de mati Gaudin se lleua, y desperta los patges y feu los aparellar lo almorzar; quant fonch aparellat, tantost ana a despertar lo Compte; empero ell esta-

ue tant cansat, que no se podie despertar; y Gaudin li tiraue les cames, dient: « Senyor: despertau vos, » car ja es molt tart, y recordau vos que aquell qui » done bon principi en les coses, tambe es tingut » donar hi bona fi. » E en aquestes rahons, lo Compte se desperta, y los patges li ajudaren a vestir, y apres lo armaren. E quant fonch armat, lo almorzar fonch aparellat; y acabant de almorzar, ells caualcaren y prengueren cascu vna llança*en la ma; y Gaudin mana als patges que encara que qualseuulla que [e [13] v.]
los demanas qui eren, que no diguessen la veritat; y axi partiren de la tenda per anar a la plaça, y Gaudin no aportaue lo elm en lo cap fins que volie entrar en la batalla; lo Compte tostemps lo aportaua, y aço per que ningu nol conegues; y perço tots los cauallers estauen marauellats, car ningu no acostumaue de posarse lo elm fins quel hauia menester; y dehien alguns quant lo vehien: «Aquell es lo noble » caualler de la gran força, y no vol que ningu sapie » qui es.» E anant axi de aquesta manera per lo cami, ells hoiren sonar les trompetas y tabals. Gaudin dix al Compte Partinobles: « Senyor: ara hixen los Reys » que aporten la Emperatriu al cadafal.» E lo Compte respos: «Per amor de mi, que cuytem, per que siam » alla abans que la senyora Emperatriu sie pujada. » E axi ells anaren molt prest, empero la senyora Emperatriu ja hi fonch pujada; y lo Rey Corsol estaua mirant quant vindria aquell noble y esforçat caualler de les armes blanques; y, en aço, ells arribaren, y lo dit Rey Corsol dix als altres Reys, y caua*llers [e [14] r.]
y grans senyors: « Mirau, aquell caualler de les ar- » mes blanques, ab quin compas y donayre tant gra- » cios ve, que par que ayr no hagues pres ningun » afany ni treball, car tostemps es lo primer qui » entra en lo camp, y lo darrer qui sen hix » Y es-

tant en aço, lo Compte se passejaue, fins que fonch dauant lo cadafal, y alli se atura, y son companyo Gaudin li dix: « Senyor: mes val que anem auant, » que alla trobarem ab qui justar, per que no entrem » en los perills que forem ayr. » Respos lo Compte: « Germa Gaudin: nom vullau lleuar aquest plaher » y gloria en que estich; prech vos, per amor vostra » y mia, quem dexeu mirar vn poch aquella noble » y excelent Emperatriu, y als altres senyors illus- » trissims, Reys valerosos, y nobles cauallers, y » grans senyors que estan ab ella. » Y tot aço deya lo Compte per esperar que lo gran Solda hisques, per que lo Compte li volie gran mal, per que se era anat aposentar alli, tant prop de la sua senyora Melior, y tenie lo Compte en proposit de matar al Gran Solda, si en ninguna manera podia; empero no de manera que li fos vergonya ni afront. Y, estant axi,
[*e* 14 *v.*] Gaudin veu que lo Gran Solda se armaue, y * veu que li hauien aparellada vna llança dauant la porta del cadafal, la qual tenia vna bandera brodada; y quant Gaudin veu aço, ell hague paor que nos trobas en tals presses com se era trobat lo dia abans, y perço dix al Compte: «Senyor: anemnos ne de aci, » que jo veig que lo Solda se aparella pera justar, y » per ventura faran nos alguna traycio los seus caua- » llers, axi com han acostumat » Respos lo Compte: « Germa: dexaume veure tant solament qui es » aquell caualler qui aporta la bandera tant gentil » brodada. » Y dient aquestes paraules, ell se acosta enuers lo cadafal passejant; empero james parti los vlls de la sua senyora Emperatriu, pensant en lo que era estat entre los dos, y miraua axi mateix a sa cunyada Urraca, y pensaue que sino per ella james fora exit de les serres de Ardenya, a hont feye penitencia per la traycio que hauie feta a la Empe-

ratriu. Y, estant lo Compte en aquestos pensaments, lo Solda feu aparellar lo cauall, y tantost caualca ab gran animo; y veent aço Gaudin, ell se aparella vna grossa llança, y digue a vn patge que li abaldas lo elm, perque veya que si lo Gran Solda era vençut, que los * seus cauallers farien lo que hauien [e 15 r.] acostumat de fer; y en aquesta hora encara ninguns dels altres cauallers no eran lleuats, sino los espanyols, los quals, vehent que aquells dos cauallers se aparellauen, digueren a llur capita que si volie veure los millors dos cauallers del camp, que caualcas; y lo capita respos que si. E tantost caualca, y vehent que era lo caualler de les armes blanques, mana a tots los altres cauallers que aqui eran, que caualcassen y anassen ab ell, y que si lo caualler de les armes blanques hauie menester ajuda, que tots li ajudassen, y aço per la gran honra quels hauie feta lo dia abans, quant los aragonesos y los sicilians los combatien; y en aço, lo Solda hisque del cadafal y ana enuers lo caualler, y feu li senyal, y tantost se apartaren la hu del altre; y donaren dels esperons als caualls, y vingueren ab tan gran furia, que lo Compte encontra al Solda sobre la visera, ab tanta furia, quel feu caure sobre les anques del cauall, y lo Solda passa la sua llança dejus lo bras del Compte, y lo Compte la sen porta passant, y en aquella llança hauie vna bandera, en la qual eran broda*des les armes del Gran Solda, y lo Compte [e 15 v.] fonch molt alegre y content, pus hauie lleuada la llança al Solda; y lo Rey Corsol ne hague gran plaher, per lo be que li volia; y en aço lo Compte ana enuers lo cadafal, ab la llança en la ma, y presentala a la Emperatriu, dient: « Senyora: preneu aquesta » llança per amor de mi, per que prou me costen a » mi los vostres amors. » Y la Emperatriu accepta

la llança ab molta amor y feu la pujar en lo cadafal, y tot hom se marauellaue per que la hauia presa; y la Emperatriu, vehent que tots la mirauen, resta tant empeguida, que, sino per vergonya, ella haguera llançada la llança; y axi mateix tingueren a mal los miradors per que lo Compte sere desexit de la llança, car si altre caualler fos vengut contra ell, ab aquella llança se podie defensar. Y estant en aço, hisqueren del cadafal cent cauallers de aquells del Solda, tots ab les llances en la ma, y entraren enuers lo Compte per venjar la deshonrra del Solda; y quant Gaudin veu aço, digue als espanyols: « Senyors: anem alla per ajudar aquell bon caualler.» E, dient aquestes paraules, abaxa la llança y dona
[e 16 r.] * dels esperons al cauall, y los espanyols per lo semblant; y arribant al cadafal trobaren al Compte que estaua en mig dels cent cauallers, que semblaue que fos lo toro que esta entre los alans, que aquell que ell tocaue ab la sua espasa no hauie ganes de tornar altra vegada dauant ell. E en aço, Gaudin y los espanyols feriren molt furiosament en los cauallers del Solda, de manera que tantost los hagueren desbaratats, que los demes moriren o foren nafrats. E apres lo caualler de les armes blanques prengue comiat dels espanyols, fahent los infinides gracies de la cortesia que li hauien feta; y los espanyols sen anaren enues la costa ahont tenien llurs tendes; y lo Compte y son companyo prengueren cascu vna llança en la ma y tornaren al lloch ahont acostumauen de estar, (ço es) dauant lo cadafal, per que vessen la Emperatriu. Tot aço miraue lo Rey Corsol y los altres, que estauen espantats de la força de aquell caualler. Y Urraca estaue pensant en les paraules que aquell caualler hauie dites quant presenta la llança a la Emperatriu, y recordas del Comp-

te, per que a ningu no hauien costat tant los* amors [*e* [16] *v*.] de la Emperatriu, com a ell; per so dix a sa germana: « Senyora: jom trob molt mal, y volriem apar» tar vn poch. » Y la Emperatriu respos que anas en bonora, y Urraca se lleua y crida a la donzella Persies que anas ab ella, y les dues se apartaren en vna part del cadafal, y Urraca digue a la donzella: « ¿Has oydes les paraules que aquell caualler ha di» tes a la Emperatriu, quant li ha donada la llança » que era del Solda?» Respos la donzella: «Senyora: » be he vist quant li presenta la llança, empero no » he hoydes les paraules. » Dix Urraca: « Be las he » hoydes jo, e crech que es lo caualler que trobarem » en aquellas montanyas en lo Realme de França, » que nosaltres meterem en la nau, y apres, quant jo » era aci, ell se perde, que no hauem sabudes noues » dell. » Y quant la donzella ohi aço, ella se mete a plorar, y dix: « Placie a Nostre Senyor Deu que sie » ell.» Y en aquestes paraules, la Emperatriu se gira per veure a hon era sa germana, y veula que ploraue ab aquella donzella; y tantost ella digue als Reys: « Senyors: perdonaume, que ma germana se trobe » mala, y jo vull anar a veure que mal te. » E los Reys li digueren que * anas molt en bonora. Y axi [*f* [1] *r*.] la Emperatriu ana alla hon era sa germana Urraca, y demana per que ploraue. E Urraca li respos que si ella li perdonaue, que dirie la veritat. Llauors dix la Emperatriu: « Germana: ¿no sabeu vos que qual» seuulla cosa que haguesseu feta, jo vos la perdo» naria, encara que haguesseu destruit y llançat » lo meu Imperi? » Respos Urraca: « Certament, » senyora, jous dire la veritat. Sapiau que jo he » tingut lo Compte Partinobles en lo meu castell, y » no ha encara vn mes que de aquells cent cauallers » que vos fereu, ne era la hu; empero be crech queus

» recordau de aquell caualler que caygue quant » vos li prenguereu la espasa, que jous digui que » per esser joue y no tenir pratica en les armes, » per axo ere caygut. » Respos la Emperatriu que be li recordaue. Apres li digue Urraca: « Sapiau, se» nyora, que aqueix era lo Compte. » Quant la Emperatriu sabe que lo Compte li era estat tant prop y ella nou hauia sabut, de enuig caygue en terra esmortida, y Urraca la prengue en los braços per que los Reys non haguessen sentiment, y tantost feu
[f^1 v.] aportar aygua freda * y llançalin sobre la cara; y quant la Emperatriu fonch vn poch retornada, ella digue a Urraca: « Digaume, germana: ¿y ara ahon es » lo Compte?» Y Urraca li respos: «Sapiau, senyora, » que llauors yo nous gosi dir que ell fos alli, y aço » per que no sen seguis algun gran escandol, car » lo torneig era ja cridat, y per ventura vos no » haguereu volgut esperar res, sino queus foreu » casada ab ell, y quant los Reys y grans senyors » fossen estats aci y agueren sabut que ereu casada, » hagueren dit queus burlaueu dells, y aço fora estat » gran vergonya; y perço jo volgui que estigues al » meu castell fins que aquest torneig se fos fet; y » quant jo torni aci, apres que vos haguereu fets los » cauallers, ell resta al meu castell ab aquesta don» zella ques diu Persies; y estant alli, vn dia ell » hisque del castell per anar a passejar y james nol » hauem vist despuix, y per ço crech jo, segons les » paraules que ha dites aquell caualler de les armes » blanques quant vos ha presentada la llança, he » pensat que ell es lo Compte que vos tant amau. » Y quant la Emperatriu sabe aço, ella estigue vn
[f^2 r.] poch aconsolada, y dix: « Germana: placie * a Nos» tre Senyor Deu que aquell tan esforçat caualler de » les armes blanques sie lo Compte. » Y en aques-

tes rahons, ellas se lleuaren de alli y tornaren al lloc a hont hauien acostumat de estar, per que los Reys no haguessen sentiment de res; y quant foren assegudes, la Emperatriu digue a Urraca que demanas al Rey Corsol si conexia aquell caualler; y Urraca loy demana, y lo Rey dix que nol conexia, empero que ell ho sabria; y Urraca torna la tal resposta a la Emperatriu, que estaue tostemps mirant al caualler de les armes blanques, y prenia gran plaher quant li vehia fer alguna valentia. E estant en aço, tocaren a vespres; e los Reys manaren que les trompetes y los atabals sonassen, per que tots los cauallers se deixassen de tornejar; y axi fonch fet, que tant prest com sentiren sonar les trompetes, tots los cauallers se departiren. E cascu sen ana a la sua tenda, car desig tenien de reposar. Empero lo Compte y son companyo tostemps volien esser los darrers, y perço estigueren dauant lo cadafal de la Emperatriu fins que tots los altres * sen foren anats. [f^2 *v.*]
E quant lo Compte vee que en lo camp no y hauie ningu sino ells, gira lo cauall per anarsen, y Gaudin lo feu acostar al cadafal, y si ab bons continents eren vengut, ab molt millors sen anaren. Llauors dix lo Rey Corsol als altres Reys: « Mirau, lo caua» ller de les armes blanques, ab quin continents y » grans gales hix del camp. » Respos vn altre Rey: « Certament, ell se pot tenir per lo millor caualler » del mon. » Molt enujauen estes tals paraules, que los altres Reys dehien, al Rey Clausa, y perço dix: « No cregau vosaltres que haje en tot lo vniuers mon » tan esforçat ni valent caualler com es lo Gran » Solda de Persia. » E dites aquestes paraules, prengueren a la Emperatriu ab molt grandissima reuerencia, y aportarenla al seu palau, e ab tota aquella honrra y pompa que a tal senyora pertanya.

[XLV] *Com, apres de esser acabat lo torneig del segon dia, lo Compte y son companyo sen tornaren; y*
[*f*³ *r.*] *del torneig del tercer dia.* *

Essent lo Compte y son companyo a la tenda, tantost los patges los desarmaren, y apres los donaren aygua mans, y asseguerense a sopar; y Gaudin seruie lo Compte ab molta cortesia, car be conexie que era lo millor caualler del mon; y en hauent sopat y donat recapte als caualls, anaren a dormir; empero no cessaue Gaudin de dir al Compte: « Senyor: jous suplich que pus los dos dies haueu » tant noblament haguda la victoria de la batalla, » que dema fassau tot lo possible en hauer axi ma- » teix la victoria. » Y axis meteren al llit, car lo Compte estaue molt cançat.

Ara tornem a parlar del Solda, que estaue aposentat dauall lo cadafal de la Emperatriu ab los vînt Reys, que eren vinguts ab ell; y ab los cauallers, que eren sos vassalls, estauan parlant de la batalla, y dix lo Rey Herman al Solda: « Senyor: suplich vos » que dema me dexeu justar ab lo caualler de les » armes blanques, car jo tinch gran enuig de la » deshonrra queus ha feta. » Respos lo Solda: « Jo » so content que justeu ab ell; empero es menester » que façau oracio a Mahoma, que vos do victoria
[*f*³ *v.*] » * contra aquell tant fort caualler. » E tantost lo Rey Herman se mete en oracion. E al sendema, que lo jorn comença de clarejar, Gaudin se lleua y desperta los patges, y dix los que aparellassen almorzar; y essent aparellat, ell ana a despertar lo Compte, que dormie tant, que nol podie despertar, del gran treball que hauie passat. E vehent Gaudin que nol podie despertar, li comença a tirar les cames, y

llauors ell se desperta, y tantost los patges lo vestiren, y apres lo armaren; quant fonch armat de tot, sino les cames y lo cap, ells se assegueren a almorzar ab molta alegria, y Gaudin lo seruie tostemps en la taula, no oblidant james de suplicar al Compte que se esforças en hauer victoria del darrer torneig. E quant hagueren ben almorzat, ells muntaren a cauall, y prengueren sengles llances en la ma, y Gaudin abalda lelm al Compte auans que partissen, per que si encontrauen ningu per lo cami, que no coneguessen al Compte; y anant, ells sentiren sonar les trompetes y atabals que acostumauen de sonar quant la Emperatriu exie a la plaça; y en aço, lo Compte* y son companyo hisqueren de la monta- [f4 r.]
nya y venien enuers lo camp. E quant lo Rey Corsol los vee, dix als altres Reys: « Mirau, senyors, lo va» lent caualler de les armes blanques y son com» panyo, com venen animosos. » Y tots los altres cauallers encara dormien. Molt agradauen a la senyora Emperatriu aquestes paraules, y tostemps pregaua a Deu que aquell fos lo seu amat Partinobles. E en aço los cauallers arribaren en lo camp, y feren vna correguda per alli, y apres se aturaren dauant lo cadafal; y Gaudin digue al Compte: «Senyor: » anem nos ne de aci, que alguna traycio nos faran » los cauallers del Solda. » Respos lo Compte. » No » hajau paor, que encara no son lleuats, y de aci veu» rem tots com exiran del camp. » Y estant axi par» lant, Gaudin vehe exir vna llança del cadafal, y posaren la dauant la porta, y apres vehe exir vn caualler molt ben armat, lo qual ere lo Rey Herman, y, exint, prengue la llança. E veent aço Gaudin, digue al Compte: « Senyor: vn caualler ha exit del cada» fal. » E hoynt aço lo Compte, encontinent se gira y vehe que lo caualler* volie venir enuers ell, y en- [f4 v.]

continent lo Compte abaxa la llança y dona dels esperons al cauall, y lo Rey Herman ja fonch al encontre, y feri lo Compte ab tanta furia, que la llanca feu quatre troços, mes nol mogue mes que si fos estat vna torre. Mes lo Compte feri al Rey Herman sobre la bauera ab tanta força, quel feu caure en les anques del cauall, y dona del cap en terra, de manera que no se podie lleuar, y lo cauall fugi al traues del camp. E quant lo noble Compte vee lo caualler en terra, ell ana darrera lo cauall; y tantost lo hague pres, y donal a son companyo Gaudin, y apres hisqueren alguns cauallers del cadafal y aportaren sen lo dit Rey Herman, pensant que ere mort; y quant los Reys veheren la gran força del Compte, digueren que certament en tot lo mon no hauien vist tant esforçat caualler com aquell. Respos lo Rey Corsol: «Certament, jo voldria saber qui es, y per ço » vull trametrer vn escuder per demanarli qui es. » Y tantost mana cridar vn escuder y trametel al camp per que demanas al caualler de les armes [f[6] r.] blanques de hon era, y como era lo seu nom; * y lo escuder hi ana, y digue al Compte tot lo que lo Rey Corsol li hauie manat; y lo Compte li respos: « Di» gau al senyor Rey Corsol que jo so christia, y so » del Realme de França, y quem perdo, que no li » dire mon nom, per que tinch jurat de no dir lo a » ningu. » Y lescuder sen torna ab aquesta resposta, y digueho al Rey Corsol en presencia dels altres Reys e de la Emperatriu, la qual, quant hoy a dir que era del Realme de França, estigue molt alegra, y giras a Urraca y feu vn gran sospir; y de aquella hora auant tostemps pregaue a Nostre Senyor Deu que donas victoria al noble caualler de les armes blanques. Y estant en aquestes paraules, lo Compte mira per lo camp, y vee que lo Rey de França ab

los seus cauallers, se combatien ab los cauallers alemanys. Empero los cauallers alemanys eren molt mes que los francesos, y perço lo Rey de França se retraya per vn arenal, y los cauallers alemanys li anauen tostemps darrera y li matauen molta gent. Y quant lo Compte vehe aço, ell nou pogue comportar, y digue a son companyo Gaudin: «Posauuos » lelm y anirem a socorrer lo * Rey de França y sos [*f*[5] *v.*]
» cauallers, que passen gran treball, y lo cor nom » ho pot comportar, encara que vull mal al Rey de » França; y quant serem en la batalla cridau *Sant* » *Luys!*, y en aço los francesos conexeran que nos» altres los socorrem. » Respos Gaudin: « Senyor: » jo estich aparellat. » Y en aquestes rahons, donaren dels esperons als caualls, y anaren ahont era la batalla dels francesos ab los alemanys; y, arribant, feriren ab tanta furia sobre los alemanys, que tots los miradors estauen espantats, y tostemps los dos cridauen *Sant Luys!* E quant los francesos veheren que lo esforçat caualler de les armes blanques los ajudaue, foren molt alegres, y ab gran animo feriren ab los alemanys, de manera que fonch forçat als alemanys que fugissen per vn riu amunt, y tostemps lo caualler de les armes blanques los anaue darrera, ferint los ab tanta força, que aquell que ell tocaue ab la sua espasa, no restaue de sobre lo cauall; y en aquest encontre moriren dels alemanys dos cents, car en lo riu sen negaren mes de cent mentre fugien. E apres de esser departits, lo Rey * de França [*f*[6] *r.*]
ana al caualler de les armes blanques, y feuli infinides gracies del socorro que li hauie fet, y apres li prega que li digues lo seu nom, y lo Compte li respongue en lenguatge grech, per que lo Rey nol entengues; y llauors digue Gaudin al Rey de França: « Senyor: » no li cal demanar lo seu nom, que nol vos dira. »

8

E llauors lo Rey de França no loy digue mes, sino que prengue comiat dells, y anasen, y lo Compte y Gaudin sen tornaren enuers lo cadafal; y Gaudin dix: « Senyor: no anem alli, sino tantost haurem » questio ab los cauallers del Solda, y jo estich tant » cansat, que voldrie reposar. » Respos lo Compte: « Germa: reposau a vostre plaer, que si menester » es, jo tot sol me defensare de tots los cauallers del » Solda. » Y dient aquestes paraules, lo Compte prengue vna llança en la ma y posas dauant lo cadafal. E vehent aço lo Rey Corsol, digue als altres Reys: « Mirau aquell caualler, que ara es exit de batalla y » ara ja espera justa. » E tots los Reys digueren que ell era vn valent caualler; empero lo Rey Clausa tos-
[f^6 v.] temps deye* que lo Solda era lo millor caualler del mon. Y estant los Reys en aquest parlament, estauen lo Solda y lo Rey Herman dins lo cadafal, tratan de quina manera porien matar lo caualler de les armes blanques, y perço dix lo Rey Herman: « Senyor: aquest mal caualler cerca en totes mane- » res la deshonrra de Vostra Senyoria. » Respos lo Solda: « ¿Y a vos nous ha deshonrrat quant vos ha » lleuat lo cauall? » Llauors lo Rey Herman dix: « Senyor: siau cert que jol matare, y perço es » menester que vos hiscau a ferir ab ell, y axi com » ell vindra enuers vos, jo li vindre de costat que » ell nom veura, y metre li llança per lo cors, y de » aquesta manera lo porem matar. » Oynt lo Solda aquest consell, fonch molt content ques fes de aquella manera, y tantost lo Solda prengue vna llança y hisque a la porta del cadafal. E quant Gaudin lo veu, dix a son companyo: « Senyor: ¿no » veheu lo Solda que esta a la porta del cadafal ar- » mat pera venir contra vos? » Respos lo Compte: « Axo es lo que jo esper. » Y en aquestes paraules,

lo Compte dona dels esperons al cauall y ana enuers * lo Solda, y lo Solda, per lo semblant, vingue enuers ell, y en açô Gaudin vehe que lo Rey Herman venia pera matar lo Compte a traycio; llauors Gaudin crida, dient: « Senyor: guardau vos, que altre » caualler vos vol matar a traycio.» Y hoynt aço lo Compte, digue al Solda: «Feu com a bon caualler.» Llauors lo Solda alça la llança y nol volgue ferir, pus que la traycio era descuberta y que li fora molt mal comptat, y tornasen enuers lo cadafal; y lo Compte gira lo cauall y ana enuers lo Rey Herman ab la llança en lo rest, y lo Rey axi mateix vingue enuers lo Compte, y donarense tan terrible encontre, que lo Rey trenca la llança en menudes peces; y lo Compte lo feri en los pits, que li passa les armes de part a part, de tal manera, que vna braça de la llança li hisque per les espalles, y caygue mort en terra. Y quant los miradors veheren que lo Rey Herman era mort, tots digueren que ell ho merexia molt be, per la gran traycio que ell hauia comesa contra lo Compte Partinobles; y la Emperatriu, y Urraca, y lo Rey Corsol, y tots * los que volien be al Compte, estigueren molt alegres de la victoria que lo Compte hague contra aquell traydor. Y axi mateix ne estauen molt enujats tots los qui volien be al Rey Herman, (ço es) lo Solda, y lo Rey Clausa, y alguns altres cauallers. Y en aço, lo Solda estaua a la porta del cadafal, mirant lo Compte y Gaudin, ques passejauen per lo camp ab molt argull, car no trobauan ningu ab qui poguessen combatre, car tots tenien tanta paor del caualler de les armes blanques, que no gosauen aturar dauant ell. E estant en aço, començaren de tocar a vespres, y los Reys manaren tocar les trompetes y los tabals perque tots se dexassen del torneig. E ohint lo Compte que les

[*f*[7] *r.*]
[*f*[7] *v.*]

trompetes sonauen, fonch ne molt enujat, per que encara li semblaue que no hagues fet ninguna cosa, abans se pensaue que lo Solda hauie fet mes que no ell; y ab aquest pensament se gira, y vee que lo Solda estaue a la porta del cadafal, y tant prest com lo veu, abaxa la llança y ana enuers lo Solda ab la llança en lo rest; y lo Solda, per lo semblant,
[f 8 r.] dona dels*esperons al cauall y ana enuers lo Compte, y de tan grandissima furia se encontraren, que les llances se trencaren per lo mig; y lo Solda caygue en terra de tal manera, que si los seus no li haguessen ajudat, james se fore alçat de terra, del terrible encontre que hague; y quant lo dit Compte vee que axi sen portauen lo seu enemich, descaualca y prengue vna grossa llança a vn patge, y ana enuers lo cadafal ab gran furia, y alli estigue dauant la porta, que no dexaue exir a ningu; y los de dins feyen tant com podian per ferlo apartar de alli, empero ell estaue tant furios, que semblaue vn lleo; y les trompetes no cessauen de sonar per que lo Compte se apartas de alli. Llauors los Reys deuallaren del cadafal ab la Emperatriu, y feren apartar lo Compte de alli. E llauors lo Compte torna a caualcar, y torna a mirar per lo camp, y no vee a ningu, sino a son companyo Gaudin, y los dos feren reuerencia a la Emperatriu; y axi sen tornaen a la tenda, y essent arriuat trobaren lo sopar aparellat, y soparen ab molt gran plaher y alegria; y quant*hagueren sopat,
[f 8 v.] Gaudin dix al Compte: «Senyor: dema es menester » quens lleuem de mati y anirem a veure la deter» minacio del torneig, y crech jo que vos sereu » Emperador, pus que ab tant treball ho haueu » guanyat. » Respos lo Compte: « Jo tinch de anar » en altra part primer, car he prestat sagrament y » homenatge a la Reyna Ansies, que axi com lo

» torneig fos acabat, tornaria de cert en son poder, » y aço per que ella me trague de la preso per ve- » nir aci. » Dix Gaudin: « Senyor: anem, que jo res- » tare alla en la preso per vos, y vos tornareu aci » per saber la determinacio del torneig. »

[XLVI] *Com, passats los tres dias del torneig, lo Compte torna a la ciutat de Damasco, axi com hauia promes a la Reyna Ansies; y de la diuisio que era entre los Reys del Imperi.*

El lendema de mati, lo Compte y Gaudin plegaren la tenda y tot lo de mes que tenien, y encontinent par*tiren per anar dretament a la ciutat de Damasco, per lo que lo Compte Partinobles hauie promes a la Reyna Ansies; y en aço los Reys que eren jutges del torneig vingueren al palau de la senyora Emperatriu, pera declarar qual era lo millor caualler; y apres de moltes altres altercacions, declararen dos cauallers per los millors del torneig: la hu era lo caualler de les armes blanques; y lo Solda de Persia. Y quant la determinacio fonch feta, manaren que vingues lo Solda y lo caualler de les armes blanques; y tantost lo Solda se presenta, y apres cercaren lo caualler vna, y dos, y tres vegades, y james lo trobaren. Llauors lo Rey Clausa crida, dient, que pus no trobauen lo caualler de les armes blanques, que donassen la Emperatriu per muller al Gran Solda de Persia, car no hauia millor caualler en tot lo mon, ni que millor li pertangues de esser Emperador, que al Gran Solda de Persia. Oynt aço lo Rey Corsol, fonch molt fello, y dix: « Molt me marauell que axi vullau perjudicar al » caualler de les armes blanques, car * be sabeu [*f*• *v.*]

[*f*• *r.*]

» que en lo torneig noy [ha] agut caualler que tan» tes valenties haje fetes com ell; perço jo no con» sentire que la Emperatriu prengue marit fins a » tant que sien passats los trenta dies que ell te de » temps pera cumplir; y si dins lo temps ell no ve, » llauors farem lo que sia de justicia. » E en aço prengueren plaher los castellans y los francesos, que esperauan ab gran desig de conexer lo caualler de les armes blanques.

Ara tornem a parlar del bon Compte Partinobles y de Gaudin, son companyo, los quals arribaren a la ciutat de Damasco, y, entrant, veeren los portals cuberts de draps negres, y los carrers axi mateix cubers de dol; y, arribant al palau de la Reyna, sentiren grans crits y plors, y aço era per la mort del Rey Herman, lo qual hauia mort lo Compte; y a la entrada del palau los cauallers descaluacaren, y lo Compte puja alt y entra en la cambra de la Reyna, la qual estaue vestida de negre y plorant, y lo Compte se agenolla als seus peus, dient: « Senyora: » jo so aci, per lo sagrament y homenatge queus ha-
[*f* 10 *r.*] » uie prestat, y perço desde ara jo so con*tent de » tornar a la preso, axi com vos he promes. » Respos la Reyna, dient: « Caualler molt virtuos: vos haueu » fet lo que deuieu; empero, pus la ventura ho ha » volgut, que lo senyor mon marit es mort en aqueix » torneig, jo so contenta de soltar vos, car no vull » presoners en lo meu regne; y mes vull que les ar» mes y lo cauall que jous presti quant partireu de » aci, sie tot vostre, y jous done franca libertat, que » vos ne aneu a hont vullau. » E quant lo Compte ohi que la Reyna era contenta de soltar lo del captiueri en que estaua, ell fonch molt alegre, y agenollas als seus peus, y besali la ma, y apres prengue comiat della; empero bes pensaue lo Compte en si

mateix, que si la Reyna hagues sabut que ell hauie mort son marit lo Rey Herman, no li haguera donada licencia de aquella manera. E tantost lo Compte y son companyo Gaudin caualcaren y hisqueren de la ciutat de Damasco, y tornaren a pendre lo cami de la montanya, a hont solien tenir la tenda quant lo torneig se fehie, y alli mateix se aposentaren altra volta per aquella nit. E en aquest discurs de * [*f* 10 *v.*]
temps, que ells anaren a la ciutat de Damasco y tornaren, no passaren vuyt jorns.

[XLVII] *Com, essent tornat lo Compte de la ciutat de Damasco, deslliurat del captiueri, ana a veure la determinacio que los Reys farien sobre lo torneig.*

Alendema de mati, lo Compte se lleua, que no fonch menester quel despertassen; abans ell desperta a son companyo Gaudin, lo qual digue al Compte: « Senyor: ara no vos cal despertar, pus » aueu de anar a la determinacio; empero quant » hauiem de anar al torneig, be ere menester que » jous tiras les cames, abans que vos nos desper- » tasseu. » Tot aço dehie Gaudin burlant, e axi ells se vestiren, y los patges ja hagueren aparellat almorzar; y Gaudin demana al Compte si anirien armats, y lo Compte respos que si. Y tantost ells se armaren, y apres se assegueren a almorzar; quant hagueren be almorzat, los * caualls foren apparellats, y [*f* 11 *r.*]
ells caualcaren, y Gaudin digue al Compte: « Senyor: » no aporteu lo elm en lo cap, pus no hauem de en- » trar en batalla. » Respos lo Compte: « Germa: jo » no tinch atauiaments de or ni de seda per atauiar- » me, y si ere cas que sobre aquesta electio seguis » alguna remor, mes valdra que siam armats. » E

dites aquestes paraules, Gaudin li embalda lo elm, y anaren enuers lo castell ahont eren los Reys, que cada dia tenien consell; y lo Rey Corsol tostemps miraue per vna finestra si veurie exir lo caualler de les armes blanques alla ahont acostumaue de exir cada dia quant feyen lo torneig. E veent aquell dia que lo caualler venie, lo Rey Corsol comença de cridar als altres Reys que vinguessen a mirar lo bon caualler de les armes blanques que venie, y mana que totes les trompetes y atabals anassen a rebre lo esforçat caualler de les armes blanques; y los castellans y los francesos hisqueren de fora pera ferli honrra, y axi tots lo acompanyaren fins al palau y presentaren lo dauant los Reys y a la Emperatriu, la
[*f*[11] *v.*] qual lo esperaue ab gran desig, la sua * venguda pera saber si era lo Compte o no; y quan ell fonch presentat, digue lo Rey Corsol als altres Reys, que pus lo caualler ere vengut, que declarassen qual seria Emperador, e que a ell parie que lo caualler hauie haguda la victoria del torneig, y que per axo merexia esser Emperador. Respongueren los altres Reys que fessen exir lo caualler de la cambra, y apres cascu dirie son parer; y axi fonch fet, que tragueren lo Compte de la cambra y meterenlo en vna sala que era molt bella, y lo Compte se assegue en vna finestra ab son companyo Gaudin, y de alli veren lo Gran Solda ques passejaue per vna plaça ab denou Reys, que anauen ab ell, tots molt ricament atauiats. E estant axi lo Compte mirant lo Gran Solda, tots los Reys del Imperi estauen dins la cambra, altercant sobre la declaracio. Y tantost lo Rey Clausa se lleua, dient que molt millor raho era que lo Solda fos Emperador, y aço perque ere molt esforçat caualler y era gran senyor; y per ventura lo caualler de les armes blanques era de baixa ma y seria gran

des*honrra que, essent axi, fos Emperador. Ohint [f^{12} r.] aço lo Rey Corsol, prestament se lleua, y ana a la sala a hont era lo Compte, y dixli: «Noble caualler: » jous prech que vos me digau vostre nom, y de » hont sou, y de quin linatge.» Respos lo Compte: « Senyor: sabra Vostra Alteza que jo so natural del » Realme de França, y a mi me diuen Partinobles, » y so Compte y senyor del castell de Bles, y so ne» bot del Rey de França, y aquesta es la veritat del » que vos me demanau.» Quant lo Rey Corsol sabe que era de tant alt linatge, ell fonch molt alegre, y entra en la cambra de hont era la Emperatriu ab los altres Reys, y alli, en presencia de tots, digue tot lo que lo Compte li hauie dit. Y quant la Emperatriu y Urraca oyren que aquell era lo tant desijat Compte Partinobles, estigueren molt alegres y contentas; empero tenien gran desig que fos ell, que encara nou podien creure; y axi mateix tots los Reys tenien desliberat de elegir lo caualler de les armes blanques per marit de la senyora Emperatriu, sino que lo Rey Clausa nou volie consentir, abans * deye que [f^{12} v.] encara que aquell fos nebot del Rey de França, o fos Compte, que per axo no era tan merexedor de esser Emperador com era lo Gran Solda. Y sobre aquesta perfidia estigueren lo Rey Corsol y lo Rey Clausa mes de vna gran hora, y passaren moltes rahons entre ells dos.

[XLVIII] *Com los Reys del Imperi determinaren que la Emperatriu elegis per marit la hu dels dos, (ço es) lo Compte o lo Solda de Persia, y com ella elegi lo Compte Partinobles.*

E quant los Reys del Imperi veren la gran diuisio entre lo Rey Corsol y lo Rey Clausa, ells hagueren molt grandissim ennuig, y perço se apartaren en vna cambra tots cinch, los quals no tenien parcialitat ninguna, empero molt be conexien que lo caualler de les armes blanques ere molt mes valent y hauie fetes mes valenties que lo Solda. Mes per que lo Rey Clausa defensaue lo Solda,
[f 13 r.] * y volie contra tota raho que fos Emperador, perço determinaren que, per escusar guerras y mala voluntats, fos fet de aquesta manera, (ço es) que prenguessen lo Solda y lo caualler de les armes blanques, y los dos junts quels presentassen a la Emperatriu y que ella prengues per marit aquell que volgues; y feta aquesta desliberacio, ells cridaren lo Rey Corsol y lo Rey Clausa, y feren los entrar en dita cambra, e alli ells digueren la llur determinacio. Y quant los dos Reys oyren aço, foren molt contents ques fes de aquesta manera, y tots juraren de no contradir en res, pus que la Emperatriu hagues elegit aquell que mes a ella li agradas. Y axi, feta aquesta concordia, los Reys manaren que los dos cauallers, (ço es) lo Solda de Persia y lo Compte Partinobles vinguessen a la sala dauant la Emperatriu. E quant foren vinguts, los Reys hisqueren de » la cambra y agenollarense als peus de la Emperatriu, dient: « Alta y potent senyora: es estat » determinat entre nosaltres que, vista la gran va- » lentia y força de aquestos dos nobles cauallers, es-

» sent los dos merexe*dors de molta honrra, hauem [*f* [13] *v.*]
» declarat que Vostra Alteza trie y elegesque la hu
» dels dos, aquell que a ella sera plasent; nos-
» altres som contents que aquell sie Emperador e
» senyor nostre. » E dites aquestes paraules, tots li besaren la ma y lleuaren se de peus. E feren venir los dos cauallers deuant ella. E quant la Emperatriu sape la determinacio dels dits Reys, ella fonch molt alegre, pus tenie libertat de hauer lo seu amat Partinobles. Empero encara duptaue que fos ell, car no li podie veure la cara, per que tostemps tenie lelm sobre lo cap; y per exir de aquest dupte crida lo Rey Corsol, y dix que fes lleuar lelm al caualler, que ella volie veure la cara; y lo Rey Corsol encontinent ana al Compte y lleuąli lelm, y lo Compte resta en cabells, ab la sua cara molt gentil y fresca com vna rosa; y quant la Emperatriu lo vee, ella conegue que aquell ere lo que ella tant desijaue. Y, estant axi, les cames li tremolauen, y fore cayguda, sino per Urraca que la sostenie. Y llauors ella cobra lo cor, y lleuas de peus, y ana enuers los cauallers, que estauen agenollats dauant ella; y anant, tots los *miradors creyen que ella pendrie lo [*f* [14] *r.*] Solda, per que estaue molt ricament attauiat; empero ella no cura de riquezes, sino que prengue lo Compte per la ma, y tornasen a la cadira y feulo seure al seu costat. E quant los Reys veren que ella hauie pres aquell, tots digueren que be auia triat. E tantost les trompetes sonaren, y foren fetes les majors alegries que james se fessen. Y tots los Reys li besaren les mans y li feren molta honrra, axi com a Emperador se pertany. Y tots los grans senyors qui eren vinguts al torneig sen tornaren molt alegres, sino lo Solda, que sen ana molt enujat per que no hauie aconseguit lo que tant desijaue. Y lo

novel Emperador prega a los francesos y als castellans que no sen anassen, los quals foren contents, y estaren alli fins que les bodes del Emperador foren fetes. E duraren les festes en la Cort quinze dias; e cada dia se feyen justes y jugauen canyes; e tambe corrien toros; y moltes altres alegries, que feyen los cauallers del Imperi y los cauallers fran-
[*f* [14] *v.*] cesos y los castellans; car tots se * tenien per benauenturats del nouell Emperador.

[XLIX] *Com, apres que Partinobles fonch elegit Emperador, Gaudin se feu christia y fonch casat ab la donzella Urraca, y lo Emperador lo feu gran senyor.*

Ara tornem a dir del bon caualler Gaudin, lo qual estaue molt alegre de la prosperitat de son companyo Partinobles. E quant les festes foren passades, Gaudin deslibera de demanar licencia al Emperador pera tornasen en sa terra; y estant axi vn dia, parlant los dos de moltes coses, ell digue: « Illustre y excelent senyor: pus es collocat en lo » grau que li pertany, suplich a Vostra Senyoria » que li placie donarme licencia per que pugue tor» nar en ma terra. » Respos l Emperador: « Espe» cial amich y germa: ¿no sabeu vos que tot lo que » vos voleu no vos sera negat? Empero si vos » voleu fer lo que jous dire, vos me fareu vn gran
[*f* [15] *r.*] » seruici.» Re*spos Gaudin: « Serenissim senyor: jo » so molt content de fer tot lo que Vostra Majestat » manara. » E quant l Emperador ohi que Gaudin era content de tot, ell prega ques fes christia, y Gaudin, per la gran amor que tenie a l Emperador Partinobles, fonch content de ferse christia. E lendema l Emperador lo aporta en vna esglesia, y alli

batejaren a Gaudin, y l Emperador fonch son padri, y la Emperatriu sa padrina. E posarenli nom Julia, y apres tostemps estigue en la cort del Emperador, y feu moltes valenties, y fonch home de molt sancta vida; per lo qual, veent l Emperador la sua bona criança y la sancta vida que feie, deslibera de donar li a sa cunyada Urraca per muller; y aço per satisfer a cascu los seruicis que li hauien fets; donals moltes rendes y viles en lo Imperi, per que poguessen viure honestament, segons llur estat; y Nostre Senyor Jesu Christ, per la sua infinida misericordia, los dona fills y filles, los quals, per esser ben nodrits y administrats en la Sancta Fe Catholica, foren collocats ab altres Princeps Christians; y passats de aquesta miserable vi*da, possehiren la [*f* 15 *v.*] gloria eterna de Paradis, la qual Nostre Senyor Jesus, saluador de tot lo mon, per la sua acostumada clemencia nos vulle atorgar. Amen.

A llaor y gloria de Nostre Senyor Deu Jesu Christ, y de la humil Verge Maria, mare sua, fonch estampat lo present tractat del esforçat caualler Partinobles, en la molt antigua y metropolitana ciutat de Tarragona, en casa de Felip Robert. Any 1588.

TAULA

DE LES RÚBRIQUES O CAPÍTOLS DEL « PARTINOBLES »